

INŽENJERSKA EKONOMIKA 2

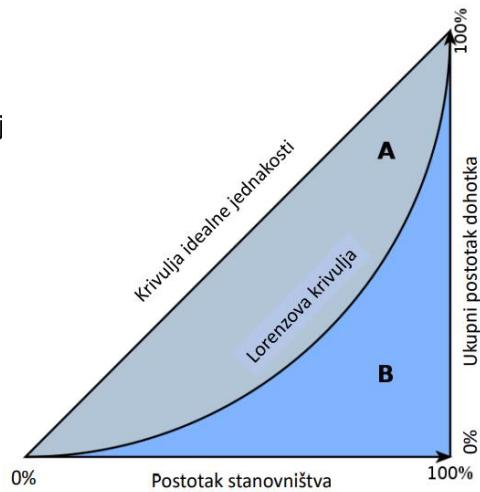
UVOD

RASPODJELA DOHOTKA

LORENZOVA KRIVULJA - kumulativna razdioba dohotka, tj razdioba GDP-a po stanovništvu

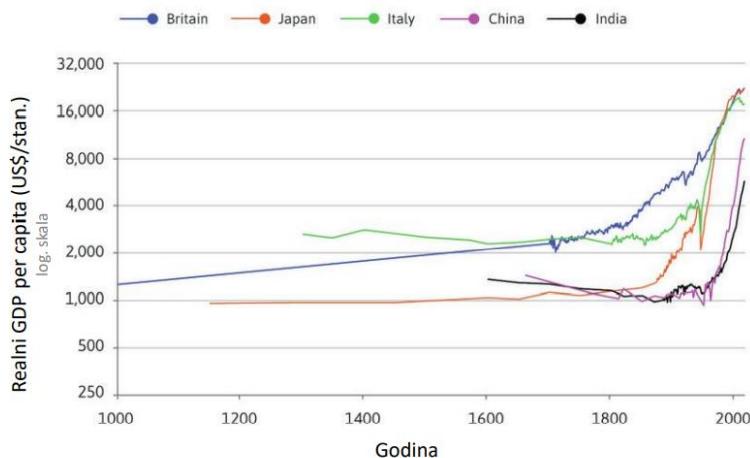
GINIJEV KOEFICIJENT

- $G = \frac{A}{A+B}$
- prikazivanje dohodovnih nejednakosti
- $G = 0$ potpuna jednakost
- $G = 1$ potpuna nejednakost

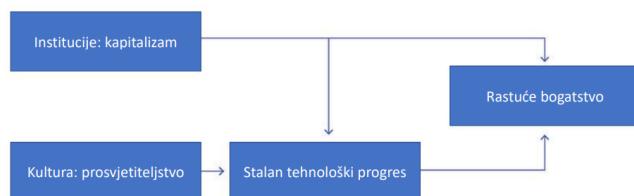

ŽIVOTNI STANDARD

- Rast produktivnosti rada
- Tehnološki napredak
- Kapitalističko društveno uređenje

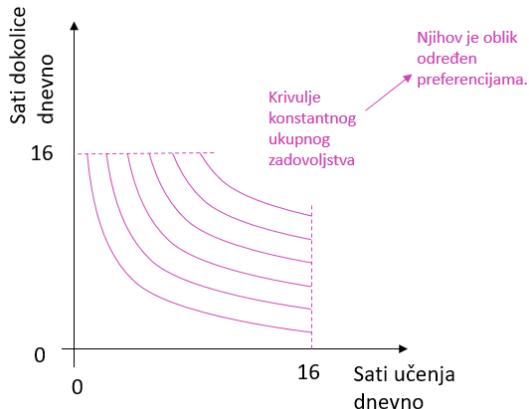

- Moguće objašnjenje za Evropski razvoj

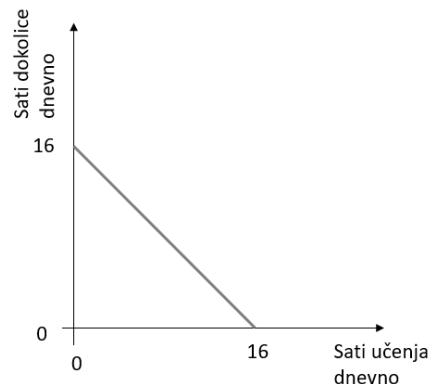

RAD, TRŽIŠTE RADA, BLAGOSTANJE

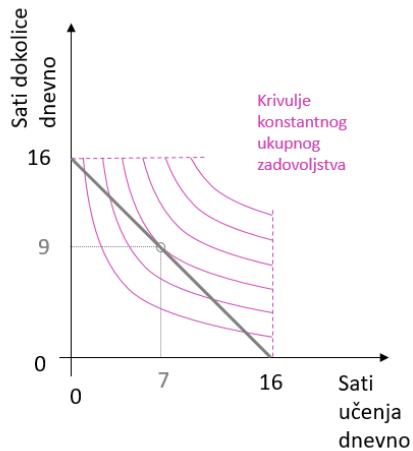
Krivulje indiferencije

Ograničenje „budžeta“ vremena

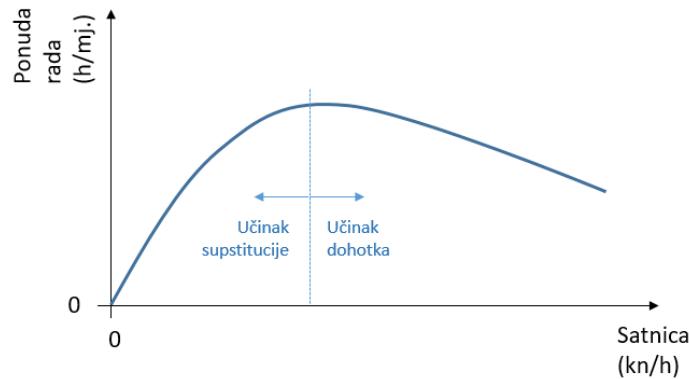
Optimalan odabir

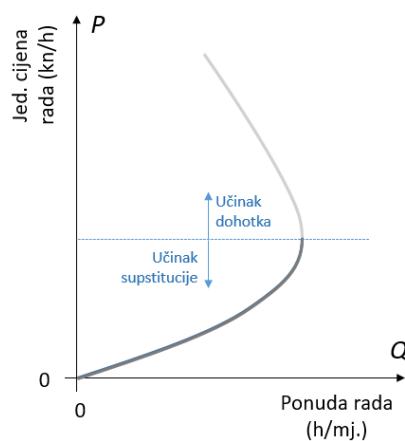
- Izravna korist rada – plaća
- Izravna korist dokolice - zadovoljstvo

Ponuda rada – plaća po satu i želja za radom

- *Učinak dohotka:*
Što sam više plaćen po satu, to više želim trošiti, odnosno imati slobodnog vremena.
- *Učinak substitucije:*
Što sam više plaćen po satu, to mi je veći oportunitetni trošak dokolice (propušten prihod po satu).
- *Točka ravnoteže*
ovisi o preferencijama između rada i dokolice, odnosno o odnosu mojeg osobnog vrednovanja slobodnog vremena i propuštenog prihoda.

Inverzna funkcija ponude rada

Potrošnja i dokolica su **normalna** dobra – imaju pozitivnu dohodovnu elastičnost.

Osoba ima veći dohodak -> više želi trošiti i provoditi slobodno vrijeme umjesto rada -> krivulja ponude pomiče se nadesno/gore

Najbogatije osobe više ne moraju raditi -> ostvaruju „pasivni prihod“ od kapitala, ili pak (rjeđe) jednostavno troše uštedevinu

O čemu ovisi plaća radnika?

- Samo je jedno temeljno pitanje o kojemu zapravo ovisi plaća radnika:

Koliki je trošak zamjene radnika novim?
- Kao i svaki trošak, on može biti izravan i neizravan (opportunitetni).
- Gubitak čistača ili radnika u pečenjari hamburgera može se lako nadomjestiti s tržišta rada
- Gubitak nekih (jako sposobnih, specijaliziranih...) radnika može biti težak i nenadoknadiv u kraćem roku
- Tada poslodavac poseže za davanjem **naknade efikasnosti**

- Visoka plaća, bonusi, dionice, privatni troškovi i druge pogodnosti nevezane za posao

RAD i EKONOMIJA na makro-skali

Što se događa na tržištu rada u srednjem roku kad poduzeća na povećanje potražnje za proizvodima/uslugama odgovore povećanjem proizvodnje?

- Veća proizvodnja traži više zaposlenih
 - Veće zapošljavanje vodi ka nižoj razini nezaposlenosti
 - Niža razina nezaposlenosti vodi ka višim plaćama
 - Više plaće povećavaju troškove proizvodnje
 - Veći troškovi proizvodnje vode ka porastu cijena proizvoda/usluga
 - Više cijene proizvoda/usluga navode radnike da vrše pritisak i traže još više plaće
 - Više plaće omogućuju veću potrošnju
 - Veća potrošnja traži veću proizvodnju
 - I tako u krug...
- Ekspanzija ekonomije i porast zaposlenosti vode ka višoj stopi inflacije.

Philipsova krivulja

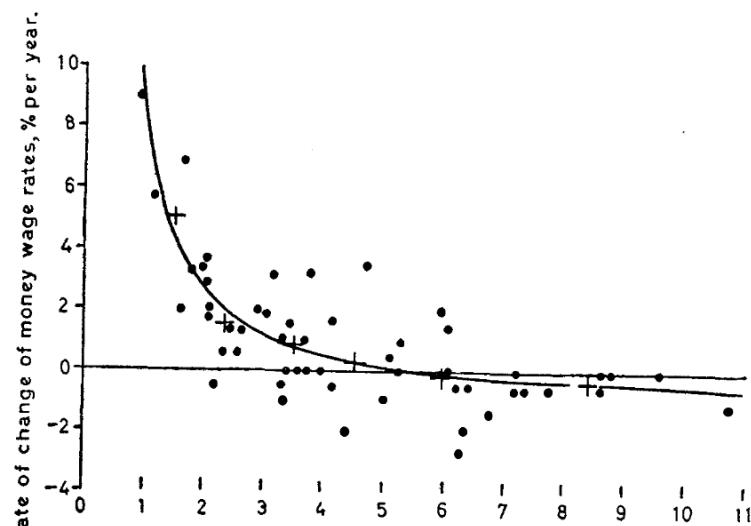
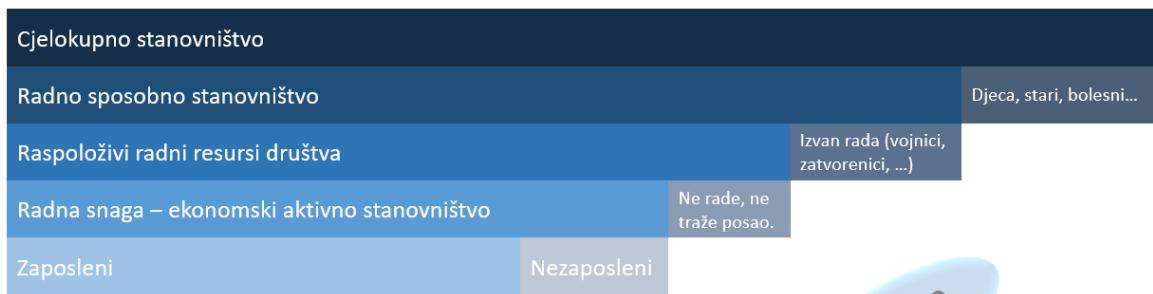

Fig.1. 1861 – 1913

Mjerenje nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti = Nezaposleni / Radna snaga

Stopa zaposlenosti = Zaposleni / Raspoloživi radni resursi društva

Stopa participacije = Radna snaga / Raspoloživi radni resursi društva

Studenti?

UVOD U EKONOMIKU OKOLIŠA

EKONOMIKA OKOLIŠA – definicija

- **znanstvena grana ekonomске znanosti** koja obuhvaća pitanja kontrole onečišćenja i zaštite okoliša, u kojem je teško ili nemoguće procijeniti troškove i koristi, u kojoj se velik dio ove problematike nalazi izvan konkurentnoga tržišnog sustava

Ključni ljudi:

Garrett James **Hardin** (21.4.1915.-14.9.2003.)

- ➔ Tragedija zajedničkih dobara (The Tragedy of the Commons)

Ernst Friedrich **Schumacher** (16.8.1911.-4.9.1977.)

- ➔ Small Is Beautiful: A Study of Economics As If People Mattered

Arthur Cecil **Pigou** (18.11.1877.-7.3.1959.)

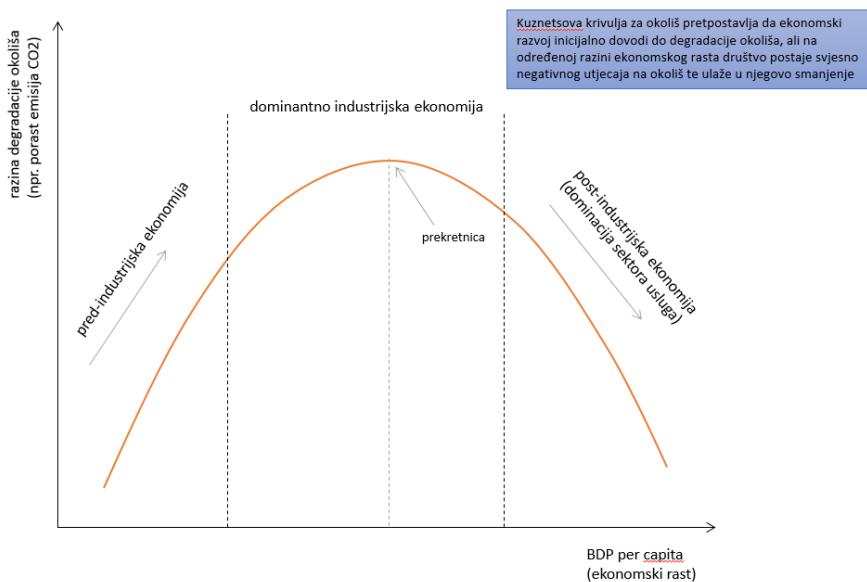
- ➔ uveo koncept eksternalija, Pigovian tax

Ronald Harry **Coase** (29.12.1910.-2.9.2013.)

- ➔ Nobelova nagrada u ekonomici (1991), Coaseov teorem

Kuznetsova krivulja

Kako razdvojiti emisije i ekonomski rast?

- Prema dostupnim empirijskim dokazima **ne postoji garancija** kako će se s ekonomskim rastom smanjivati zagađenje.
- **Zagađenje nije jednostavna funkcija ovisna samo o jednoj varijabli**, dohotku per capita, ovisi o mnogo faktora, npr. učinkovitost zakonodavstva, razvoj tehnologije, naseljenost
- **Zagađenje ima globalni karakter**
 - ➔ Većina razvijenih ekonomija je smanjila industrijsku proizvodnju i razvila sektor usluga.
 - ➔ Problem zagađenja okoliša su izvezli u zemlje u razvoju, koje često imaju slabije razvijeno zakonodavstvo zaštite okoliša
- **Ekonomski rast nužno uzrokuje veće korištenje resursa**
 - ➔ Neki ekonomisti ističu argumente koji idu u prilog smanjenje štetnog utjecaja na okoliš u post-industrijskom razdoblju
 - ➔ Ako ekonomija nastavlja svoj rast, neminovno se pojačano koriste prirodni resursi
 - ➔ Nema garancije da će se na duži rok smanjiti degradacija okoliša
 - ➔ Države s najvišim BDP-om imaju najveće emisije CO₂
 - SAD 17 564 tone per capita
 - Hrvatska 4,5 tona per capita
 - Kina je povećala emisije sa 1500 tona u 1981. na 7000 tona u 2019

Neuspjeh tržišta

- **Neuspjeh tržišta** nastaje kad dolazi do neučinkovite alokacije resursa na slobodnom tržištu
-

Vrste neuspjeha tržišta

- **Pozitivne eksternalije** (dobra/usluge koja stvaraju korist trećim stranama)
- **Negativne eksternalije** (dobra/usluge koja stvaraju trošak trećim stranama)
- **Korisna dobra** (ljudi podcjenjuju koristi dobra; mogu imati pozitivne eksternalije)
- **Štetna dobra** (ljudi podcjenjuju trošak dobra; mogu imati negativne eksternalije)
- **Javna dobra** (dobra koja nisu konkurentna i koja ne isključuju tržište; nisu prisutna na slobodnom tržištu)
- **Monopol**
- **Nejednakost** (nepravedna raspodjela resursa na slobodnom tržištu)
- **Faktor mobilnosti radne snage**
- **Poljoprivreda**
- **Neuspjeh informacije**
- **Problem s glavnim agentom**
- **Moralni hazard**

- **Makroekonomkska nestabilnost**

Ključni termini kod neuspjeha tržišta

- **Eksternalije:** odluke i djelovanja, odnosno vanjski na tržištu nevalorizirani učinci ekonomskih aktivnosti jednih proizvođača, potrošača i javne vlasti koji utječe na opće uvjete treće strane (drugi proizvođači, potrošači).
- **Društvena korist:**
 - ➔ ukupna korist za društvo = granična privatna korist(MPB) + granična eksterna korist(MEB)
- **Društveni trošak**
 - ➔ ukupni trošak za društvo = granični privatni trošak(MPC)+granični eksterni trošak(MEC)
- **Društvena učinkovitost**
 - ➔ Resursi se koriste na najučinkovitiji način
 - ➔ Ostvaruje se kod outputa kad je granični društveni trošak (MSC) = granična društvena korist (MSB)
- **Internalizacija**
 - ➔ postupak kojim se eksterni troškovi uključuju u cijenu proizvoda
 - ➔ Internalizacija eksternih troškova koje proizvođači i potrošači moraju platiti je instrument ispravljanja nesavršenosti tržišnog mehanizma.

Mjere za smanjenje zagađenja okoliša

- **Zagađenje okoliša predstavlja trošak za društvo (negativna eksternalija)**
- Kako bi se smanjilo zagađenje okoliša država može primijeniti nekoliko mjera:
 - ➔ **Promjena navika potrošača:** informiranje, radionice, poticanje dobrim primjerima;
 - ➔ **Emisijske dozvole:** sustav trgovanja emisijama CO₂ koje poduzećima daju pravo da ispuštaju određenu količinu zagađenja; moguće je trgovati emisijskim jedinicama na tržištu
 - ➔ **Regulacija:** zakonsko postavljanje graničnih iznosa polutanata koji se mogu ispuštati u atmosferu (tzv. command-and control)
 - ➔ **Subvencije** (poticaji): subvencije za električna vozila, poticaji za obnovljive izvore energije
- **Porezi:** npr. porez na emisije vozila, porez na CO₂, trošarine

Eksternalije

- **Eksternalije** nastaju kad proizvodnja ili potrošnja nekog dobra utječe na treću stranu koja nije u direktnoj vezi s predmetnom transakcijom i za koju ne dobiva odgovarajuću naknadu

- mogu biti pozitivne i/ili negativne
- nisu sadržane u početnoj tržišnoj transakciji i nisu nužno ugrađene u tržišnu cijenu;
- uzrokuju neuspjeh na tržištu ako mehanizam cijena ne uzima u obzir društvene troškove i koristi proizvodnje i potrošnje
- Primjerice, prijevoz vlastitim autom u središte grada uzrokovat će eksterne troškove većeg zagađenja i gužve stanovnicima grada

Pigou o eksternalijama

- Pigouvianov porez - porez stavljen na dobro, koji uzima u obzir te eksterne troškove i pomiciće outpute bliže razini društvene učinkovitosti.
- Ostatak ppt slajd 15

Pozitivne eksternalije

- Događa se kad kod potrošnje ili proizvodnje nekog dobra treća strana ima korist:
- Npr. Ulaganjem u svoje obrazovanje ostvarujete privatnu korist
- Ovakvim ulaganjem ostvaruje se i društvena korist ako educirate druge ljudi koji tako ostvaruju korist od vašeg obrazovanja (**pozitivna eksternalija u potrošnji**)
- Npr. Vlasnik voćnjaka/šume/livade pruža korist za pčelara koji dobiva izvrstan izvor hrane za pčele koje proizvode med (**pozitivna eksternalija proizvodnje**)
- **Uz pozitivne eksternalije društvena korist je veća nego osobna, privatna korist**
- Zbog toga za pozitivne eksternalije vrijedi:
društvena korist > privatne koristi
- Zapamtiti!:
društvena korist=privatna korist + eksterna korist

Primjer pozitivnih eksternalija potrošnje

Muzeji i galerije

Javne knjižnice i javna mjesta okupljanja

Subvencionirani projekti dijeljenja bicikla u gradskim sredinama

Cijepljenje protiv bolesti donosi korist društvu jer se sprječava širenje zaraznih bolesti

Ekološka proizvodnja hrane smanjuje korištenje pesticida

Odluka da se prestane s pušenjem donosi korist drugim ljudima u društvu je nisu izloženi riziku pasivnog pušenja

Prednosti subvencija

- Subvencije omogućuju veću društvenu korist.
- Subvencioniranje cijene javnog prijevoza će ohrabriti građane da manje koriste svoja osobna vozila i tako će smanjiti njihove negativne eksternalije

Nedostatci subvencija

- Trošak subvencija se mora namaknuti kroz neki porez
- Najučinkovitiji način prikupljanja prihoda za subvencioniranje pozitivnih eksternalija je oporezivanjem dobara s negativnim eksternalijama (npr. naplata ulaska u centar grada i prikupljena sredstva usmjeriti na subvencioniranje javnog prijevoza);
- Postoji opasnost da državne subvencije ohrabre poduzeća da budu neučinkovita te da se oslove na subvencije umjesto da ulažu u povećanje učinkovitosti (neuspjeh države);
- Učinci subvencija ovise o elastičnosti potražnje

Primjer negativnih eksternalija **POTROŠNJE**

	Zagadenje iz prometa
	Komunalni otpad
	Zagušenja u prometu
	Buka susjednih stanara
	Otpad na plaži od turista
	Pretjerana konzumacija hrane koja uzrokuje pretilost

Primjer negativnih eksternalija PROIZVODNJE

	Zagađenje zraka iz industrije
	Zagađenje tla prekomjernim korištenjem umjetnih gnojiva
	Industrijski otpad
	Buka od prometa (avionski, cestovni)
	Prekomjerni izlov ribe
	Porast emisije metana zbog intenzivne stočne proizvodnje

Evaluacija eksternalija

- Eksternalije se nalaze izvan tržišnih transakcija
- Potrebno je provesti internalizaciju eksternalih troškova/koristi kako bi ih se uključilo u tržišnu cijenu;
- Uključuju različitosti privatnih i društvenih troškova/koristi
- Neke eksternalije su trivijalne (npr. zagađenje bukom);
- Druge eksternalije su značajne, npr. one koje su povezane s promjenom klime
- Većina dobara i usluga ima i pozitivne i negativne eksternalije

- Ako država subvencijama potiče potrošnju nekog dobra s pozitivnim eksternalijama, može istovremeno uzrokovati negativne eksternalije u proizvodnji;
- Cilj treba biti neto društvena korist ili trošak.

Trgovanje emisijama

- Emisijske dozvole omogućavaju zagađivačima da ostvaruju legalno pravo ispuštanja štetnih tvari u atmosferu, npr. kvota od 100 emisijskih jedinica CO₂ na godinu
 - Ako poduzeće ima manje ispuštanje od dozvoljene kvote višak emisijskih dozvola može prodati drugima na tržištu
 - Ako poduzeće ima veće ispuštanje od dozvoljene kvote mora otkupiti emisijske dozvole od drugih poduzeća
 - Na ovaj način su ostvareni uvjeti za tržište emisijama s cijenom koja se formira prema ponudi i potražnji
- Trgovanje emisijskim jedinicama ima za cilj osigurati tržišne poticaje poduzećima da smanje onečišćenje i smanje eksterne troškove povezane s njim
- Trgovanjem emisijskim jedinicama može se ostvariti prihod za državu koji se može usmjeriti u sustav subvencija namijenjen mjerama zaštite okoliša ili za prihod državnog proračuna

Ugovor o funkciranju Europske unije

-> Članak 191.

- Politika Unije u području okoliša doprinosi ostvarivanju sljedećih ciljeva: očuvanju, zaštiti i poboljšanju kvalitete okoliša, zaštiti ljudskog zdravlja, razboritom i racionalnom korištenju prirodnih bogatstava, promicanju mjera na međunarodnoj razini za rješavanje regionalnih, odnosno svjetskih problema okoliša, a osobito borbi protiv klimatskih promjena

EU sustav trgovanja emisijama

- Potaknuto Kyoto protokolom 1997. godine kao prvom pravno obvezujućom mjerom smanjenja emisija
- Europska komisija predstavila 2000. godine nacrt sustava trgovanja emisijama
- **EU ETS (Emissions Trading System)** – EU sustav trgovanja emisijama
- 2015. godine uveden MRS (Market Stability Reserve) - funkcioniranju rezerve za stabilnost tržišta za sustav trgovanja emisijama stakleničkih plinova Unije

Mjere izvan sustava trgovanja emisijama

- **klimatske strategije i ciljevi**

- klimatski i energetski paket do 2020.
- klimatsko-energetski okvir do 2030.
- Evropski zeleni plan
- **Effort Sharing Decision (ESD)**-Uredba o obvezujućem godišnjem smanjenju emisija stakleničkih plinova u državama članicama od 2021. do 2030. pokriva sektore izvan EU ETS-a (transport, zgrade, poljoprivreda, otpad)
- Uredba o uspostavi mehanizma za prilagodbu ugljika na granicama (Carbon Border Adjustment Mechanism): cijena uvoza točnije odražava njegov sadržaj ugljika (WTO !)

Smanjenje emisija iz transporta

- Obveze prema proizvođačima vozila
 - Kontinuirano smanjenje emisija CO₂ za nova osobna vozila i nova lagana komercijalna vozila u dva roka – do 2025. i do 2030. godine
 - Obveza ponude novih električnih i hibridnih vozila na tržištu (postotni udio u tržištu)
 - Plaćanje kazni za neispunjavanje obveze
 - Posebni porez (trošarine) na nova/stara vozila
- Posebna naknada za okoliš na vozila na motorni pogon (kod registracije vozila, Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost)
- Subvencije za kupovinu ekološki prihvatljivih vozila

Smanjenje emisija iz energetskog sektora i industrije

- Posebna naknada onečišćivača okoliša
 - naknade na emisije u okoliš
 - posebna godišnja naknada na emisije stakleničkih plinova
- Subvencije za obnovljive izvore energije
- Subvencija za povećanje energetske učinkovitosti

EU financiranje

- Inovacijski fond
- Modernizacijski fond
- Investicijski i strukturni fondovi Europske unije

DRŽAVA I EKONOMIJA – UVOD U DRŽAVNU REGULACIJU INDUSTRIJE

Institucije i politike – važna uloga u određivanju ekonomskog ishoda

Slobodno tržište

- **prednosti**– omogućuje suradnju u ekonomskom životu društva prema svojim potrebama i željama, suradnja, slijedeće ekonomskih ciljeva, cijene daju signale o realnoj oskudnostih dobara
- **mane** – tržišta neprihvatljivih dobara (robovi, droga, oružje), potiskivanje norma socijalnih preferencija, druge institucije mogu biti učinkovitija (obitelj, poduzeće)

Opća dobra

- dobra koja trebaju biti dostupna svima, bez obzira na sposobnost plaćanja (školstvo, voda, ceste)

Vlada

- jedini entitet na teritoriju koji smije naređivati što ljudi smiju ili moraju raditi, legitimno koristi sredstva kažnjavanja i prisile da provede to
- -bavi se aktivnostima koje služe povećanju kvalitete života društva u cjelini

Država

- formira politike kojima nastoji ispraviti neefikasnosti i nepravednosti koje ponekad proistječu ili bi mogle proisteći iz **privatnih** ekonomskih interakcija

Ciljevi javnih politika

- **regulacija i zaštita tržišnog natjecanja**, javna ponuda i proizvodnja javnih dobara i usluga za funkcioniranje društva, utjecaj na troškove proizvodnje kroz poreze i poticaje, upravljanje dostupnim informacijama o tome što će drugi entiteti raditi/neće raditi, kako bi potakla razvoj koordinacijskih mehanizama

Država dio problema - dobro vođena društva **ograničavaju** moć državnih institucija preko **demokratskih izbora i ustavnih ograničenja**

Demokracija – državna vlast s tri temeljne institucije

1. vladavina prava – jednaka pravila za sve
2. građanske slobode – sloboda govora, okupljanja, tiska
3. inkluzivni, pošteni i stvarni izbori

Trodioba vlasti

- neovisne grane- porijeklo Magna Carta Libertatum, Engleska 1215. – međusobna kontrola, kontrola zlouporaba u drugim granama, balansiranje interesa
 1. zakonodavna grana
 2. izvršna grana
 3. pravosuđe

Ograničenja političke moći

- **neuspjeh države (government failure)**
-> podbačaj političke odgovornosti, vlada može raditi u svoju korist na štetu građana, tržišni neuspjesi i nepravednost
 1. Ekonomski neostvarivost
 2. Nedostatnost administracije
 3. Politička neostvarivost

Ekonomski neostvarivost

- mora biti Nasheva ravnoteža
- politike mogu mijenjati tu ravnotežu (narušiti ranije stanje ceteris paribus).
- Primjer: Čile 1970-ih. Salvador Allende izabran za predsjednika 4.9.1970.
 - obećao nacionalizaciju mnogih privatnih kompanija i proizvodnju mnogo javnih dobara.
 - bogat privatni sektor prestao je ulagati u Čile zbog straha od gubitaka.
 - Hiperinflacija (1972. – 150%)

Administrativna neostvarivost

- Ograničene informacije – utječu na sposobnost formuliranja ostvarivih i dobrih politika
- Ograničeni kapaciteti
-> nedostatak tehnologija ili institucija za implementaciju
-> nemogućnost prikupljanja dovoljno javnih sredstava
- **Fiskalni kapacitet** = Sposobnost vlade da nametne i prikupi dodatni porez uz nizak administrativni trošak provedbe.

Primjer: zdravstvena reforma možda nije moguća bez raspoloživog medicinskog osoblja, odnosno dodatnog trošenja javnog novca.

Politička neostvarivost

- Periodički obvezni izbori – kontrola **principal-agent** problema uosiguravanju odgovornosti dužnosnika
- **Nedostatak:**
 - političari imaju poticaj da se posvete kratkoročnim ciljevima radi dodvoravanja biračima već za 4 godine, građani ni izbliza nemaju jednaka prava u političkom izboru, bogati građani i industrija imaju daleko veći utjecaj putem donacija političkim kampanjama i plaćenog (otvoreno ili prikriveno) utjecaja na medije
 - Politike utječu na ekonomski uspjeh društva, velika raznolikost u društvenim i ekonomskim ishodima, čak i među zemljama sa sličnim redom veličine društvenog proizvoda
 - Jedno od objašnjenja: **raznolikost političkih preferencija**

Paretoova učinkovitost

- Ekonomski ishod je **Pareto-efikasan** ako nije moguće povećati dobrobit nekoga, a da se u isto vrijeme barem nekom drugom dobrobit ne umanji.

Državna regulacija industrije

- zaštita tržišnog natjecanja
- konstruktivna državna intervencije odnosi se na pokušaj uklanjanja nedostataka tržišta (market failure)
- **monopol** - prepušten sam sebi, može zlorabiti korisnike
 - ➔ ograničena konkurenca, mali broj konkurenata, udruživanja (neformalni karteli)
 - ➔ kad postoji razvijena konkurenca, država je želi zaštititi, tj. spriječiti da se ne umanji
- intervensija države u gospodarstvo - dva temeljna cilja i dva temeljna načina

Temeljni (ne jedini) ciljevi javne politike:

1. sprečavanje zloupotrebe monopola i/ili tržišne snage pojedinačnih poduzeća ili kartela
2. postizanje, odnosno zadržavanje maksimalne moguće razine samoodržive konkurenije

Temeljni (ne nužno jedini) načini državne intervencije:

1. politika regulacije - vertikalna, zahvaća pojedinačne industrijske sektore
2. politika opće zaštite tržišnog natjecanja - horizontalna, zahvaća sve

- regulacija i zaštita tržišnog natjecanja imaju iste ciljeve, ali donekle različite metode djelovanja
- država vrši regulaciju donošenjem i izvršavanjem odgovarajućih **zakona i osnivanjem agencija** za njihovu neposrednu provedbu
- **regulatorne agencije** (npr. HERA, HAKOM, HANFA, HNB...)

- **agencije za zaštitu tržišnog natjecanja** (AZTN)
- **koordinacijske agencije** na razini EU-a postoje (zasad) (npr. ACER, BEREC), dok ulogu agencije za tržišno natjecanje igra Europska komisija, tj. njena Opća uprava za konkureniju
- pripadaju **izvršnoj grani** vlasti u širem smislu, iako su u operativnom poslovanju neovisne o vlasti
- protiv njihovih odluka postoji pravo sudske zaštite

- odluke agencija mogu se ticati čitave industrije, skupine poduzeća, ili čak pojedinačnih poduzeća, poduzeća su entiteti koji imaju vlasnike
- nepovredivost vlasništva i njegovog neškodljivog korištenja je jedno od temeljnih prava i najvažniji je stup suvremenog društva- jamstvo države

pravo države je da regulira!

- država korištenjem političke vlasti, može činiti što god želi.
- postoje mnoga društvena ograničenja.
- regulatorni sustav razvio se u igri balansiranja suprotstavljenih interesa

povijesni primjeri za državno pravo regulacije

SAD nakon građanskog rata (1861.-65.)

- razvoj **privatne željezničke infrastrukture**
- **države srednjeg zapada** su istodobno **najveći proizvođači žita na svijetu**
- nema agrarne politike – **hiperprodukcija**
- **izvoz nekonkurentan** zbog visokih cijena željezničkog transporta (prirodni monopol + laissez faire)
- **propast farmera, siromaštvo**
- brzo se razvija nacionalni **politički pokret farmera** (National Grange), koji je na vrhuncu moći 1875. → tri U.S. senatora i niz dužnosnika u državama Iowa, Minnesota, Wisconsin, Illinois i California
- u tim državama nastaje **niz grangerskih zakona**, kojima se **ograničava sloboda privatnih prijevoznika u formiranju cijena**

Munn v. Illinois

- Travanj 1871: Opća skupština države Illinois donosi “**Zakon kojim se reguliraju javna skladišta i skladištenje i inspekcija žita, i kojim se primjenjuje članak XIII. Ustava**” → regulira (među ostalim) velika skladišta žita;
- U luci Chicago ima: 14 velikih skladišta žita (elevatorsa); kojima upravlja 9 kompanija; koje posjeduje ukupno oko 30 suvlasnika. **Munn i Scott su dvojica od tih 30 suvlasnika.**
- U lipnju 1872. Munn i Scott su **novčano kažnjeni** jer nisu ishodili licencu, i jer su **naplaćivali više cijene od dopuštenih.**

Munn v. Illinois

- 94 U.S. 113, 1876.
- **Munn i Scott se žale** Vrhovnom суду Illinoisa, koji ih odbija, a zatim Vrhovnom суду SAD-a, tvrdeći:
 - ➔ da njihovo **skladište sudjeluje u trgovini s drugim državama SAD-a i inozemstvom**, pa **Illinois ne može zakonom regulirati uvjete takve trgovine** jer to po čl. 8(3) Ustava SAD-a **može samo Kongres**;
 - ➔ da ih je država lišila raspolažanja njihovim vlasništvom bez zakonitog postupka, što je suprotno 5. i 14. amandmanu Ustava SAD-a.
- Time su ustvari “federalizirali” pitanje ustavnosti Zakona o javnim skladištima države Illinois. **Vrhovni sud SAD-a** je 1876. većinskom odlukom (7:2) u cijelosti **potvrđio presudu Vrhovnog suda Illinoisa**: široko interpretirajući odredbe Ustava SAD-a, kao interpretirajući engleski common law (pozivajući se na Lorda Hale-a, De Portibus Maris i De Jure Maris).
- Time je po **prvi puta u povijesti pravomočno presuđeno da država ima pravo zakonima regulirati privatni posjed kada je u pitanju javni interes, te da se ta intervencija može protezati i na određivanje cijena**.

Wabash v. Illinois

- 118 U.S. 557, 1886.
- **željeznica uzvraća udarac**
- U sporu Wabash St. Louis & Pacific Railroad Co. v. Illinois Vrhovni sud SAD-a presuđuje da države članice federacije **nemaju pravo zakonima regulirati poslove koji počinju ili završavaju izvan njihovih granica**
- Time je bitno **umanjen doseg Munn-a**, a željeznicama je otvoren put za brojne manipulacije.
- Uvidjevši da više nema načina za kontrolu monopolja željeznica, Kongres SAD-a već 1887. donosi Zakon o međudržavnoj trgovini, kojim je osnovana prva federalna regulatorna agencija, ICC (Interstate Commerce Commission)
- Do kraja 19. st. federalni sudovi ograničili su ovlasti ICC-a pretežito na prikupljanje podataka.
- Kongres je zbog toga zakonima proširivao djelokrug ICC-a. 1920. zakonom je eksplicitno utvrđeno da ICC ima pravo utvrđivati cijene ➔ “regulator s jakim ovlastima”

Nebbia v. New York

- 291 U.S. 502, 1934.
- razdoblje velike depresije: zbog zaštite proizvodnje **država NY propisuje najniže dopuštene maloprodajne cijene mlijeka** (9 centi za jedan kvarat, tj. cca. jednu litru)
- vlasnik malog dućana u Rochesteru, g. **Nebbia**, uz dva kvarta mlijeka daje i gratis kruh, ukupno za 18 centi. ➔ **Biva prijavljen i osuđen**
- **Nebbia se žali Okružnom**, pa onda Prizivnom судu, tvrdeći da ga je država takvim propisom obespravila prema čl. 14 Ustava SAD-a. Oba suda to odbijaju, pa se **on žali na Vrhovni sud SAD-a**
- vrhovni sud presuđuje potvrđuje ranije presude, i donosi dalekosežne interpretacije 14.amandmana
- **država može zbog javnog interesa regulirati svaku industriju**(tj. ne samo javne prijevoznike kao u Munn-u)

- Država može provoditi bilo kakvu ekonomsku politiku za koju smatra da promiče javnu dobrobit, pa i tako da donosi odgovarajuće zakone

Antitrust

- **industrijsko udruživanje** (pooling) zbog zajedničke kontrole tržišta **zabranjeno** je već Zakonom o međudržavnoj trgovini iz 1887.
- **trust** je forma u kojoj vlasnici različitih kompanija povjeravaju pravo glasa (tj. svoje dionice) odboru povjerenika (board of trustees) u zamjenu za certifikate trusta.
- prednost trusta ispred poolinga je u njegovoj **pretpostavljenoj legalnosti**
- 1904. je oko 40% ukupnih proizvodnih kapaciteta SAD-a u rukama oko 300 kompanija
- federalno zakonodavstvo razvija se od 1890: **Shermanov "Zakon o zaštiti trgovine od nezakonitih ograničenja i monopolâ"**: Svaki ugovor, udruženje u obliku trusta ili bilo kavom drugom obliku, ili zavjera, s ciljem ograničavanja razmjene i trgovanja između država, ili sa stranim nacijama, **proglašava se nelegalnim**
- **Shermanov zakon** kreira pravni okvir za slobodno tržišno natjecanje
- **Claytonov zakon** (1914.) precizira Shermanov zakon i uklanja njegove praktične nedostatke, te: uvodi nove odredbe,
- **"Zakon o Federalnoj Komisiji za Trgovinu"**, kojim je ustanovljena američka federalna agencija za zaštitu tržišnog natjecanja, FTC (Federal Trade Commission).
- **Robinson-Patman Act** (1936) – zaštita malih trgovina od velikih trgovачkih lanaca zabranom privilegiranih diskontnih cijena
- **Wheeler-Lea Act** (1938) – zaštita od lažnog i nekorektnog marketinga
- **Celler-Kefauver Antimerger Act** (1950) – zaštita od neprijateljskog (fizičkog) preuzimanja konkurenčije s ciljem njezine eliminacije s tržišta

Regulacija industrije u EU-u: primarni izvori prava

- **na snazi dva ugovora:** ugovor o Europskoj uniji i ugovor o funkciranju Europske unije
- **članci** o tržišnom natjecanju nalaze se danas u Ugovoru o funkciranju Europske unije
- zemlje članice obvezne su primijeniti ista zakonodavna načela unutar svojih granica

Iz članaka:

- ➔ zabrana ugovora između poduzeća, odluka asocijacija poduzeća, i koordiniranih praksi,
- ➔ kojima je za cilj spriječiti, ograničiti, ili izobličiti tržišno natjecanje ➔ zabrana kartela
- ➔ zabrana zloupotrebe vladajućeg položaja
- ➔ zabrana zadržavanja starih, ili uvođenja novih, prava javnim poduzećima ili poduzećima s posebnim ili isključivim pravima
- ➔ kontrola monopolâ i poduzeća koja obavljaju aktivnosti od općeg gospodarskog načaja. ➔ regulacija u užem smislu
- ➔ **legislativna ovlast Europske komisije** u pitanjima iz ovog članka (direktive, odluke) ➔ sektorski propisi kojima se uređuju pravila zajedničkog tržišta u industrijskim sektorima poput energetike, elektroničkih komunikacija, željeznice, pošte...
- ➔ javni novac ne smije se koristiti na diskriminoran i netransparentan način.
- ➔ za nadzor primjene tih načela obično su zadužene također vlasti za zaštitu tržišnog natjecanja

Ekonomске teorije regulacije

- niz ekonomista nastoji teoretski objasniti razloge zbog kojih je nastao sustav regulacije, kao i njegove ekonomske učinke

Tri su glavna pravca:

1. Teorija javnog interesa

2. Teorija privatnog interesa

3. Poopćena teorija privatnog interesa – obuhvaća teoriju javnog interesa i teoriju privatnog interesa kao posebne slučajeve

Teorija javnog interesa

- regulacija je posljedica javnog pritiska za otklanjanjem tržišnih distorzija, i u osnovi je društveno korisna. Država regulira vodeći se javnim interesom.
- **regulacija obuhvaća kontrolu monopolâ i tržišne snage**, kao i problema **eksternalija** (npr. ekologija).
- ključna slabost: pretpostavka da savršeno informirani promotori javnog interesa upravljaju regulacijom ili reguliranim kompanijama
- **Stigler i Friedland** u ekonometrijskom istraživanju iz 1962. promatraju utjecaj veličine populacije, dohotka, cijena goriva, hidrologije i državne regulacije na cijene električne energije.
->**najmanji utjecaj ima regulacija**

Teorija privatnog interesa

- (Stigler, 1971.)
- vlada ima zakonito pravo prisile, a time i monopol na „ponudu“ regulacije
- vladina regulacija može zaštititi poduzeća koja su već prisutna na tržištu od tržišnog natjecanja tako da spriječi ulazak novih igrača
- privatna poduzeća se „natječu“ za oskudno ponuđenu mogućnost da budu regulirane
- regulirane kompanije ostvaruju veće povrate na ulaganja od nereguliranih
- Regulatorne agencije prolaze životni ciklus; od početnog regulatornog entuzijazma, preko spoznaje realnosti, do ulaska u zamku industrije
- regulatorna agencija služi kao kišobran za Vladu

Poopćena teorija privatnog interesa

- (Peltzman, 1976.)
- Stiglerova teorija ipak sadrži interne nekonzistencije
- ne može pružiti objašnjenje zbog čega je ogroman broj regulatornih odluka osporavan pred sudovima od strane reguliranih kompanija, teoretsko objašnjenje procesa u kojem regulatori bivaju uhvaćeni u zamku, itd...
- **Peltzmanov regulator** alocira pogodnosti između interesnih grupa na taj način, da maksimizira svoju korist
- pretpostavke Peltzmanove ekonomske teorije regulacije su:

- Različite grupe (npr. korisnici, regulirane kompanije, interesne skupine...) natječu se u „političkoj areni“ kako bi povećali svoje prihode i bogatstvo, odnosno postigli svoje ciljeve (npr. zaštitu okoliša, niže cijene, boljukvalitetu usluge, itd.), nastojeći utjecati na regulatorne odluke na način koji će poslužiti ostvarenju njihovih (ma kako usko definiranih) ciljeva
- Svi agenti su racionalni u biranju akcija koje maksimiziraju njihovu dobi

PODUZEĆE

Poduzeće = organizacijska jedinka koja:

- Zapošljava ljudе
- Nabavlja inpute kako bi proizvodilo proizvode/usluge s tržišnom vrijednošću
- Zaračunava cijene proizvoda/usluga više od troškova njihove proizvodnje
-

Neka temeljna pitanja industrijske organizacije

Industrijska organizacija

- Društvena organizacija osnovana da bi proizvodila neko dobro s tržišnom vrijednošću
- Osnovna jedinica suvremene ekonomije

Temeljna pitanja industrijske organizacije

- Zašto uopće dolazi do udruživanja u poduzeće?
- Zašto se i srodnna poduzeća razlikuju?
- Gdje je i zašto granica između poduzeća i ostalog okruženja?

Teorije poduzeća

- Pokušavaju odgovoriti na prethodna pitanja
 - 1. Konvencionalna mikroekonomska teorija
 - 2. Teorija transakcijskih troškova
 - 3. ... ostale ne obrađujemo
1. Konvencionalna mikroekonomska teorija (tehnološka)
- Tehnološka i alokacijska efikasnost utječe na veličinu poduzeća
 - Funkcija troškova je tehnološki određena (većinom)
 - Veličinu poduzeća i tržišnu strukturu industrije određuje relativna pozicija funkcije troškova i funkcije rezidualne potražnje
 - Efikasna veličina – minimum dugoročnog prosječnog troška proizvodnje
- Kratice:
- ➔ Efikasna veličina -> ES, efficient site, MES, minimum ES
 - ➔ Dugoročni prosječni trošak proizvodnje – LAC (long-run average cost)

2. Teorija transakcijskih troškova

- Neefikasno je tražiti proizvođača za svaki dio unutar proizvodnje
- Neke transakcije je efikasnije obavljati „unutar iste kuće“ – nema potrage, asimetrije informacija, transakcijskih troškova

Što se dobiva organizacijom poduzeća?

- ➔ Izostanak ugovaranja ogromne količine neminovno nekompletnih ugovora
- ➔ Stabilnu radnu snagu.

Granice rasta poduzeća

Prestanak rasta poduzeća - trošak dodatne internalizirane transakcije preraste dodatan trošak njenog obavljanja izvan organizacije

Rast poduzeća

- ➔ Potrebna interna koordinacija radnika – nadzor i organiziranje
- ➔ Optimiranje proizvodne tehnologije
- ➔ Gubitak kontrole nad velikim brojem menadžera
- ➔ Uhljebljivanje

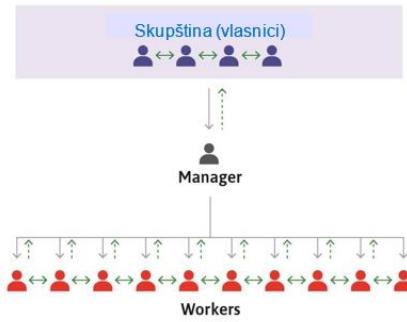
Poduzeće vs. Tržište

Kapitalistička ekonomija – podjela rada koordinira se u **PODUZEĆIMA** i na **TRŽIŠTIMA**

Koordinacija u poduzeću – koncentracija ekonomске moći je u rukama vlasnika i menadžera poduzeća

Koordinacija na tržištima – vlast je **DECENTRALIZIRANA**, a odluke tržišnih aktera su autonomne i dobrovoljne

Osnovna struktura poduzeća

(SU)VLASNICI – odlučuju o dugoročnoj strategiji

MENADŽERI – implementiraju dugoročne strategije zadajući radnicima zadatke i nadzirajući njihovo izvršenje

Ugovori

- Poduzeća i tržišta RAZLIKUJU se u načinu ugovaranja i osobinama ugovora kojima zaključuju transakcije
- **UGOVOR** – pravni pisani dokument ili nepisani dogovor koji određuje skup akcija koje se ugovorne strane obvezuju načiniti u razdoblju trajanja ugovora
- **Ugovori o kupoprodaji proizvoda/usluga** – TRAJNO transferiraju vlasništvo nad razmjenjenim dobrima **s prodavača na kupca** u zamjenu za novac
- **Ugovori o radu** – PRIVREMENO transferiraju ovlasti nad aktivnostima radnika **s tog radnika na poslodavca** uz zamjenu za plaću

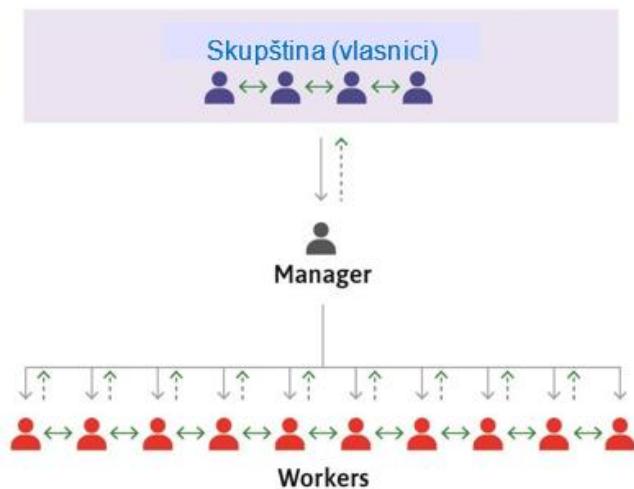
Odnosi unutar poduzeća

Za razliku od odnosa na tržištu mogu se protezati kroz duga vremenska razdoblja

- Kreiranje mreže kolega, stjecanje vještina potrebnih za posao
- Napuštanjem poduzeća radnik gubi specifične vrijednosti koje ima u poduzeću, a poduzeće gubi vrijednosti koje mu je unio taj radnik

Vlasnici vs. Menađeri – agencijski problem

- Separacija vlasništva i upravljanja – menadžeri odlučuju o upotrebi TUĐIH sredstava
- Menadžer nema istu ulogu kao i vlasnik!
- Pojmovi koji ZAKONOM određuju odgovornost menadžera – „mar dobrog gospodara“, „dužna pažnja“
- Loš poslovni potez nije kažnjiv ako je postupanje bilo u skladu s prethodnim načelima

Crtkane strlice – ukazuju na postojanje **ASIMETRIJE INFORMACIJA** između osoba na različitim razinama unutar poduzeća

- Dobit poduzeća zakonski pripada njegovim vlasnicima
- Ako dobit poraste zaslugom menadžera, oni ne moraju nužno od toga imati nikakve osobne koristi – **SUKOB INTERESA** menadžera i vlasnika

USKLAĐIVANJE INTERESA

- Opcijske dionice, bonusi na ostvarenu dobit – KRATKOROČNI POTICAJI
- Postoje i dugoročni, može biti kombinacija
- Osiguravanje usklađenosti s propisima – COMPLIANCE MONITORING – obavezna funkcija javno izlistanih i državnih poduzeća – posebno nakon SARBANES-OXLEYEOVOG zakona
- Skupština može nadzirati menadžere – izravno ili preko nadzornog odbora
 - ➔ Može ih nagraditi ili otpustiti

Radnici

- Ugovor između poduzeća i radnika uvijek je nekompletan -> rad ovisi o budućim nepredvidivim okolnostima, neke aspekte je teško mjeriti da bi bili osnova za određivanje plaće

Nekompletan ugovor ne specificira način na koji bi svaki mogući aspekt razmjene koji nastaje između ugovornih strana bio egzaktно verificiran i po potrebi prisilno provediv.

PLAĆA PO UČINKU

- ➔ radnik je plaćen po jedinici proizvoda kojeg napravi
- ➔ Poticaj radniku da se potruđi
- ➔ Teško definirati „komad proizvoda“

RENTA ZAPOSLENOSTI

- oportunitetni trošak gubitka sadašnjeg posla do pronalaska novog s istim ili sličnim karakteristikama
 - Propušteni prihod za vrijeme traženja novog posla
 - Trošak prihvatanja novog posla
 - Gubitak dodatnih povlastica
 - Društveni (reputacijski) trošak

Model „discipliniranja“ radnika

Visok iznos rente zaposlenosti → visok trošak gubitka posla → radnik se više trudi

IGRA ZAPOSLENJA

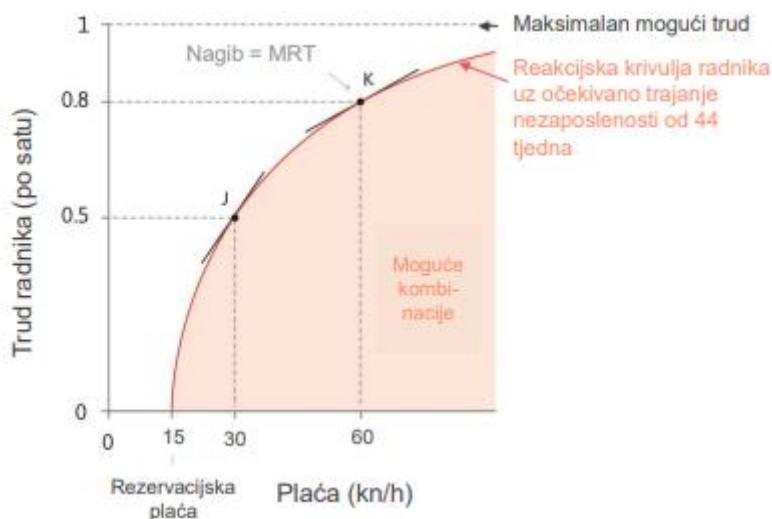
1. Poslodavac određuje plaću. Dokle god se radnik dovoljno trudi, zadržat će svoj posao uz tu plaću
2. Radnik određuje razine svojeg truda, uzimajući u obzir trošak gubitka posla ako ne pruži dovoljnu razinu truda

Dobitci u ovoj igri:

- ➔ Poduzeće: Profit = radnikov proizvod – radnikova plaća
- ➔ Radnik: Renta zaposlenja

32. slajd 4 ppt -> primjer

RADNIKOVA REAKCIJSKA FUNKCIJA

Reakcijska krivulja (engl. best response curve)

- daje optimalnu razinu truda koju radnik ulaže kod svake ponuđene razine plaće
- Predstavlja granicu mogućnosti poduzeća za kombinaciju truda (tj. proizvoda radnika) i razine plaće

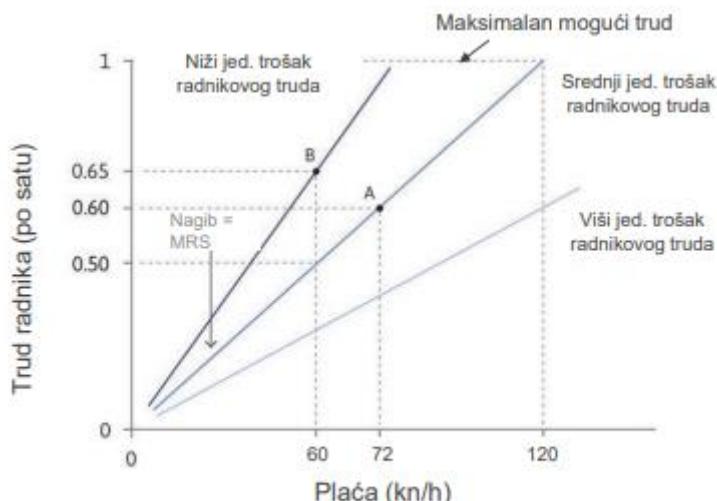
Nagib

- MRT(engl. marginal rate of transformation)
- granična stopa pretvorbe novca za plaće po satu u radni doprinos po satu rada (trud).

Optimalna reakcija poduzeća

- Poduzeće želi minimizirati trošak proizvodnje (pa time i plaće)
- Zbog postojanja ravnoteže između plaće i truda radnika, poslodavac treba naći ostvarivu kombinaciju **radnog napora i plaće** koja **minimizira trošak po jedinici rada**

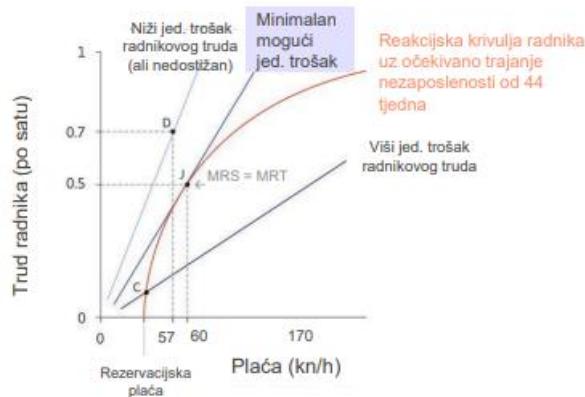
Krivulje konstantnog troška truda

- Jedinični trošak truda je konstanstan uzduž „pravca jednakog troška“
- Nagib tog pravca = MRS = stopa kojom je poslodavac voljan nagraditi povećani trud.

Ravnotežna razina plaća

- Trošak rada je minimiziran kad su nagibi jednaki: $MRS = MRT$
- Plaća za učinkovitost = razina plaća koja je iznad rezervacijske cijene rada, koja motivira radnike da se trude ne izgubiti posao

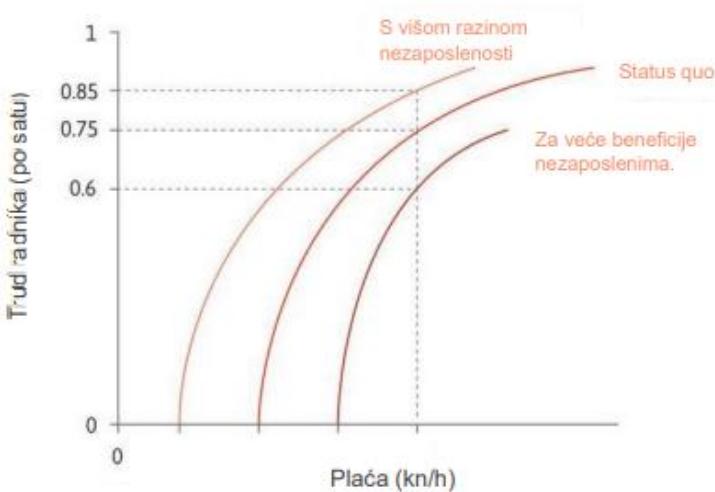

Nenamjerno nezaposleni

- Nenamjerno nezaposleni = oni koji trenutno nemaju posao, ali bi ga htjeli dobiti čim prije
- Takvi radnici moraju biti uključeni u model

U ravnoteži, i plaće i nenamjerna nezaposlenost moraju biti dovoljno veliki kako bi osigurali da su postojeće rente zaposlenosti dovoljno velike da motiviraju radnike na dodatan trud.

Faktori koji utječu na ravnotežu

Zašto plaćati rente zaposlenja

- motivacija za rad
- ostanak radnika u poduzeću
- smanjenje razlike u plaćama radnika i menadžera – dohodovnog jaza

Neke od drugih vrsta organizacija rada

1. Kooperativno poduzeće
 - većinski ili potpuno u suvlasništvu svojih radnika
 - U pravilu imaju manje nadglednika koji kontroliraju radnike i manje nejednakosti u plaćama

2. Gig ekonomija
 - radnici „freelanceri“ rade posredstvom digitalnih platformi
 - Često su radni zadaci dobro definirani, pa je moguće sklapanje gotovo kompletnih ugovora

Model odnosa principala i agenta

Situacije u kojima su ugovori često nekompletni:

- Informacije se ne mogu verificirati
- Ugovorni odnos proteže se na dulja ili diskontinuirana vremenska razdoblja
- Postoji problem s mjerenjem
- Nema nadležnog suda
- Bilo koja od strana ima interes izostaviti dio relevantnih informacija

Modeli odnosa principala i agenta

- Modeliraju interakcije **principala i agenata** u odnosima s nekompletnim ugovorima – agent može poduzimati akcije skrivene od principala
- Primjer: menadžer (agent) potajno savjetuje konkurente, koji ga potajno plaćaju, a vlasnik (principal) poduzeća to nezna

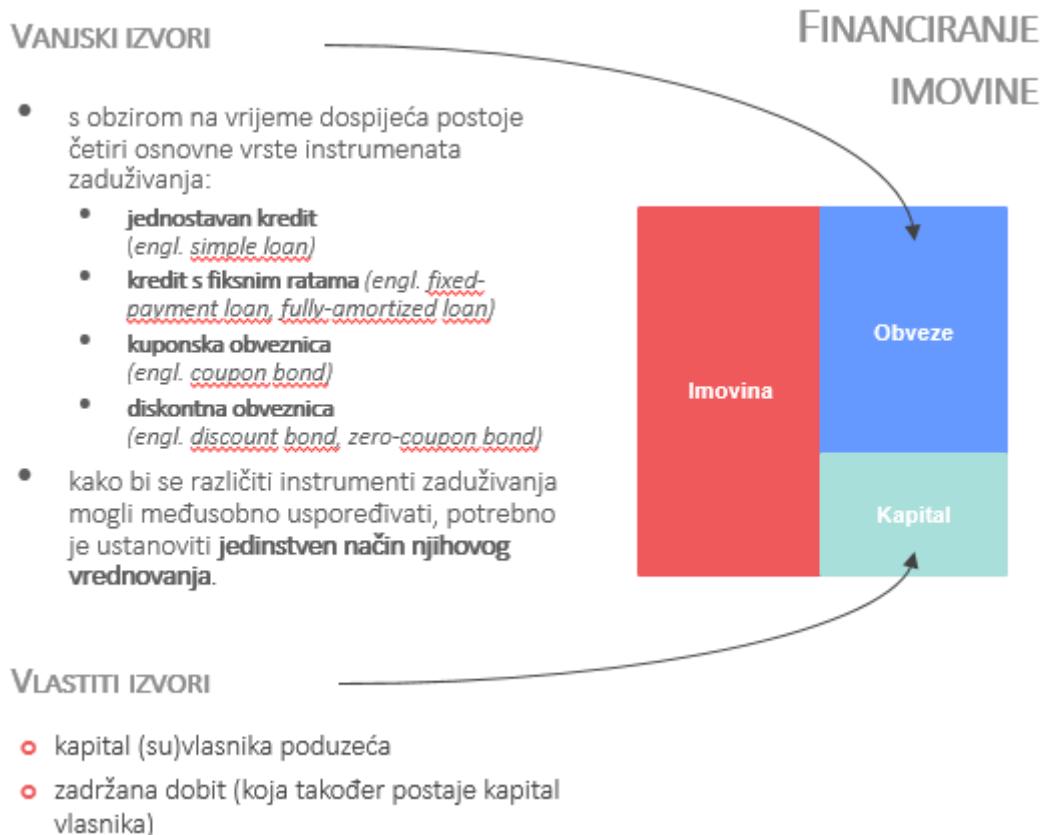
Problem skrivenih akcija

- pojavljuje se kad postoji sukob interesa principala i agenta
- Informacije o takvim akcijama mogu biti ASIMETRIČNE i NEPOVJERLJIVE

Nekompletni ugovori u ekonomiji

- Banke posuđuju novac uz obavezu vraćanje glavnice i ugovorene kamate – obaveza možda neće biti ispunjena jer su okolnosti prikrivene, nepredvidive ili ih nije moguće kvantificirati
- Osiguravajuće kuće očekuju razumno ponašanje – međutim nije uvek moguće utvrditi je li osoba poduzela sve da ne dođe do rizika

UVOD U FINANCIJSKA TRŽIŠTA

TROŠAK KAPITALA

UKAMAĆIVANJE I DISKONTIRANJE – ponavljanje

- Kupujete stan na kredit - ako čitavu vrijednost stana financirate iz tog kredita, onda je upravo njegova **kamatna stopa** trošak kapitala kojeg ćete angažirati kako biste kupili stan
 - Uočite: Riječ **trošak** ovdje označuje **stopu povrata onome tko je pribavio kapital** (u ovom slučaju: banka)
 - Kako se računa anuitet kredita, ako Vam je poznata kamatna stopa?
 - Osnovni princip: **suma vrijednosti svih anuiteta diskontiranih na današnji dan treba biti jednaka vrijednosti glavnice kredita** (kojeg podižete danas)
 - **Ponovimo:** ukamatičivanje **diskontiranje**

$$\text{Buduća vrijednost} = \text{Sadašnja vrijednost} \cdot (1+k)^t \quad \Leftrightarrow \quad \text{Sadašnja vrijednost} = \frac{\text{Buduća vrijednost}}{(1+k)^t}$$

Ukamaćivanje: **Buduća vrijednost = Sadašnja vrijednost × (1 + k)^t**

Diskontiranje: **Sadašnja vrijednost = Buduća vrijednost / (1 + k)^t**

Ovdje je t broj vremenskih jedinica na koje se odnosi stopa k

- **Tehnička napomena:** kako se kamatna stopa preračunava s jedne vremenske jedinice na drugu?
- Npr. ako posudimo 10 tisuća kuna koje moramo vratiti za tri mjeseca, uz plaćanje kamate iznosa tisuću kuna, koliko iznosi kamatna stopa preračunata na jednu godinu za takav jednostavan kredit?

$$k_1 = 1.000/10.000 = 10\% = 0,1$$

$$t_1 = 3 \text{ mjeseca} \quad k_2 = (1 + 0,1)^4 - 1 = 0,4641 = 46,41\%$$

$$t_2 = 1 \text{ godina} = 12 \text{ mjeseci}$$

- Kada bi se ukamaćivanje nastavilo istom stopom, te kada bismo dug vratili za godinu dana umjesto za tri mjeseca, kamata bi iznosila 46,41% glavnice

$$\bullet \text{ Dakle: } 1+k_2 = (1+k_1)^{t_2/t_1} \Rightarrow k_2 = (1+k_1)^{t_2/t_1} - 1$$

- **Kako onda izračunati anuitet kredita s fiksni ratama?**

Kredit dižemo SADA - stoga njegova glavnica mora odgovarati sumi svih fiksnih rata, koje moramo diskontirati na SADAŠNJE vrijeme

$$\left. \begin{array}{l} G - \text{glavnica} \\ A - \text{anuitet} \\ N - \text{broj} \\ \text{anuiteta} \end{array} \right\} G = \frac{A}{1+k} + \frac{A}{(1+k)^2} + \frac{A}{(1+k)^3} + \dots + \frac{A}{(1+k)^N} = A \left(\frac{1}{r} + \frac{1}{r^2} + \frac{1}{r^3} + \dots + \frac{1}{r^N} \right)$$

- Geometrijski red na desnoj strani ima sumu, pa se dobiva formula za anuitet:

$$A = G \cdot \frac{r^N(r-1)}{r^N - 1} = G \cdot \frac{k \cdot (1+k)^N}{(1+k)^N - 1}$$

PRIMJER

- Uzeli smo kredit od 10 k€ na godinu dana.
Kamatna stopa neka je 5%.
Čitav kredit vraćamo odjednom, točno za godinu dana.
- Koliki nam je pritom **trošak kapitala?**
- Odgovor: Trošak kapitala je 5%. (U novcima, to će s obzirom na iznos glavnice biti jednak 500 €.)
- Što ako isti iznos ukupan iznos pribavimo podizanjem dvaju kredita?
 - Ako je kamatna stopa na oba kredita jednaka 5%, onda je jasno da je naš trošak kapitala opet jednak 5%, bez obzira koliki je iznos pojedinačnih kredita

- Što ako kamatne stope nisu jednake, te ako iznosi kredita nisu jednak?
 - Prvi kredit: $G_1 = 6 \text{ k€}$, $k_1 = 5\% = 0,05$
 - Drugi kredit: $G_2 = 4 \text{ k€}$, $k_2 = 6\% = 0,06$
 - Povrat kredita: jednokratno, za godinu dana
- Koliki nam je sada **trošak kapitala**?
 - Iznos kamata za prvi kredit: $K_1 = G_1 \times k_1 = 0,3 \text{ k€}$
 - Iznos kamata za drugi kredit: $K_2 = G_2 \times k_2 = 0,24 \text{ k€}$
 - Ukupan iznos kamata: $K = K_1 + K_2 = 0,54 \text{ k€}$
 - **To odgovara stopi od: $k = K / G = 0,054 = 5,4\%$**

→ **trošak kapitala** prilikom korištenja kombinacije ovih dvaju kredita jednak **5,4%**

- Napišimo formulu za ovo što smo upravo izračunali:

$$k = \frac{K}{G} = \frac{K_1 + K_2}{G_1 + G_2} = \frac{G_1 k_1 + G_2 k_2}{G_1 + G_2} = \frac{G_1}{G_1 + G_2} k_1 + \frac{G_2}{G_1 + G_2} k_2$$

→ Kamatna stopa koju, ukupno gledano, ostvarujemo kombiniranjem ovih dvaju kredita jednaka je **ponderiranoj srednjoj vrijednosti** kamatnih stopa individualnih kredita

- Ponderi s kojima u račun ulaze individualne kamatne stope odgovaraju **relativnim udjelima** odgovarajućih glavnica u sumi svih glavnica
- Uostalom, nije li to i logično? Kamatna stopa većeg kredita više djeluje na konačnu vrijednost, koja je pak negdje između pojedinačnih kamatnih stopa
- Što ako imamo više od dva kredita, recimo njih M ?

$$k = \frac{\sum_{i=1}^M G_i k_i}{\sum_{i=1}^M G_i}$$
- Osim uzimanjem kredita, poduzeće se može **zadužiti** još i **emisijom korporacijskih obveznica**
- Slično kreditu, ali se kapital pribavlja od privatnih osoba ili institucija, a ne dizanjem kredita u bankama
 - To je instrument sličan kreditu, samo što se kapital pribavlja od privatnih osoba ili drugih poduzeća ili institucija, a ne dizanjem kredita u bankama

- Pravna pozicija emitenta je donekle slična kao kod uzimanja kredita:
 - Isplata prinosa je obligatorna - u slučaju neispunjavanja obveze utjeriva pred sudom
 - Isplaćeni prinos je, kao i kamata kod vraćanja kredita, priznat kao trošak te on time umanjuje dobit poduzeća
- Postoji još jedan način pribavljanja kapitala, a to je **emisija dionica**:
 - Kupci dionica postaju suvlasnici poduzeća
- Pravna pozicija poduzeća u odnosu na dioničare je mnogo drugačija:
 - Poduzeće nije obvezno isplaćivati dioničarima nikakav prinos na uložena sredstva
 - Štoviše, moguće je da dioničari izgube dio uloženoga, pa i sve
 - Poduzeće plaća **porez na iskazanu dobit**, pa svotu koju namjerava isplatiti kao dividende dioničarima mora **korigirati (uvećati)** za taj iznos
- Zbrojivši
 - sve kamate koje poduzeće mora isplatiti bankama
 - sve prinose obećane vlasnicima obveznica
 - sve dividende koje očekuju dioničari uvećane za porez na dobit, pa zatim podijelivši to s ukupnim iznosom pribavljenog kapitala, dobiva se:
- **Weighted Average Cost of Capital (WACC)**:

$$WACC = \frac{D}{D+E} \cdot C_D + \frac{E}{E+D} \cdot C_E \cdot \frac{1}{1-t}.$$

D je tržišna vrijednost angažiranog duga (krediti, korp. obveznice),

E je tržišna vrijednost novoemitiranih dionica,

C_D je granični trošak duga (kamatna stopa, stopa prinosa na obveznice),

C_E je granični trošak dioničarskog kapitala (očekivana stopa povrata),

t je granična stopa poreza na dobit.

- Naravno, pribrojnika koji se odnose na instrumente zaduživanja može biti više, kao u malo prijašnjem primjeru s kreditima.

Prinos do dospijeća

- **Prinos do dospijeća** (engl. *yield to maturity*) je kamatna stopa koja bi **izjednačila sadašnju (tržišnu) vrijednost instrumenta zaduženja sa sadašnjom diskontiranom vrijednošću svih budućih primitaka** od njega
- Prinos do dospijeća predstavlja najvjerodstojniju mjeru kamatnih stopa, jer ima jasnu ekonomsku logiku, i jer se može izračunati za svaku vrstu i varijantu instrumenata zaduženja
- Sjetite se:
Prinos do dospijeća svodi ukupan diskontirani novčani tijek na nulu, pa je analogan pojmu interne stope profitabilnosti (*IRR*, engl. *Internal Rate of Return*)

Jednostavan kredit

- Vjerovnik posuđuje dužniku određenu sumu novaca, a ovaj mu na dan dospijeća vraća tu sumu, uvećanu za određeni iznos
- Pretpostavimo da vjerovnik danas daje dužniku pozajmicu od K kuna, te da dužnik mora nakon T godina vratiti iznos $K + M$. Prema definiciji:

$$K = \frac{K + M}{(1 + i)^{T/1\text{god.}}}.$$

- Ovdje je i tražena stopa prinosa do dospijeća. Prema tome za jednostavan kredit vrijedi:

$$i = \left(1 + \frac{M}{K}\right)^{\frac{1\text{god.}}{T}} - 1.$$

- Na primjer, ako je $K = 100.000$ kn, $M = 10.000$ kn, a $T = 3$ mjeseca, izlazi: $i = 1,1^4 - 1 = 0,4641 = 46,41\%$. Dakle, prinos do dospijeća je 46,41%, izražen na godišnjoj razini

Kredit s fiksnim ratama

- Glavnica i kamata obračunaju se tako, da su sve rate povrata kredita jednake
- Pretpostavimo da vjerovnik danas daje dužniku pozajmicu od K kuna, da dužnik mora nakon svakih sljedećih T godina vratiti ratu od R kuna, te da je ukupan broj rata N . Prema definiciji:

$$K = \sum_{j=1}^N \frac{R}{(1 + i^*)^j}.$$

- Ovdje je i^* stopa prinosa do dospijeća svedena na vremenski interval plaćanja T . Nju ćemo kasnije preračunati na vremenski interval od jedne godine
- suma u gornjoj formuli je geometrijski red s kvocijentom jednakim $1/(1 + i^*)$, tako da je ona jednaka:

$$K = \frac{R}{1+i^*} \cdot \frac{\frac{1}{(1+i^*)^N} - 1}{\frac{1}{(1+i^*)} - 1} = \frac{R}{i^*} \cdot \frac{(1+i^*)^N - 1}{(1+i^*)^N}$$

- ovaj izraz je analitički praktički nerješiv, pa ga treba riješiti numerički po i^*
- orientacijska vrijednost od koje se može započeti s računanjem stvarne jest: $i^* \approx R/K$. To bi bilo rješenje prethodne jednadžbe, kada bi N bio beskonačno velik
- Za vrlo velik broj rata N , približna vrijednost prinosa do dospijeća kada je vrijeme dospijeća jednako NT jednaka je otprilike R/K .
- Kada je poznata vrijednost i^* koja rješava ovu jednadžbu, prinos do dospijeća kao stopa na godišnjoj razini računa se kao:

$$i = (1+i^*)^{1\text{god.}/T} - 1.$$

- Na primjer, ako je iznos kredita $K = 100.000$ kn, te ako je rok otplate 4 godine u mjesecnim ratama (dakle, $N = 48$, $T = 1$ mjesec) od po $R = 2.500$ kn, rješavanjem jednadžbe pomoću metode iteracije dobiva se $i^* = 0,0077015 = 0,77015\%$
- Preračunato na godišnju razinu, tiznosi: $i = 1,0077015^{12} - 1 = 9,64\%$.
(Orientacijska vrijednost za i^* od koje započinje numerički izračun je $R/K = 2,5\%$.)

Kuponska obveznica

- Kuponska obveznica je vrijednosnica koju u potpunosti određuju sljedeća četiri podatka:
 - ime poduzeća ili državne ustanove koja ju je izdala;
 - dan dospijeća;
 - nazivna vrijednost (*engl. face value, par value*; najčešće je to neki zaokruženi iznos, npr. 1.000 \$, 1.000 €...);
 - kuponska stopa (*engl. coupon rate*) – kvocijent fiksne godišnje kuponske isplate i nazivne vrijednosti, izražen u postocima
- Vlasniku obveznice, koji ju je kupio po tekućoj (tržišnoj, a ne nazivnoj) cijeni, isplaćuje se **fiksani iznos kamate** (tzv. kuponska isplata) svake godine do dana dospijeća, a tada mu se isplaćuje **nazivna vrijednost**
- Prepostavimo da je sadašnja (tržišna) vrijednost kuponske obveznice jednaka K kuna, nominalna vrijednost V kuna, te da obveznica dospijeva nakon N kuponskih isplata od po C kuna. Iz definicije slijedi:

Slično kao i u primjeru za kredit s fiksnim ratama, ovdje se i^* može izračunati praktički jedino numeričkim postupkom. Za vrlo veliki N , jednadžba se svodi na oblik:
 $K \approx C/i^*$, tj.
 $i^* \approx C/K$.

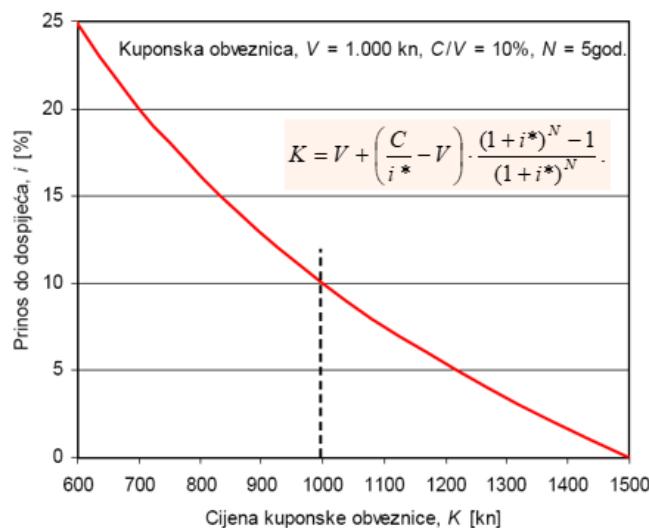
$$\begin{aligned}
 K &= \left[\sum_{j=1}^N \frac{C}{(1+i^*)^j} \right] + \frac{V}{(1+i^*)^N} = \\
 &= \frac{C}{i^*} \cdot \frac{(1+i^*)^N - 1}{(1+i^*)^N} + \frac{V}{(1+i^*)^N} = \\
 &= V + \left(\frac{C}{i^*} - V \right) \cdot \frac{(1+i^*)^N - 1}{(1+i^*)^N}.
 \end{aligned}$$

- Korekcija stope i^* na godišnju razinu i provodi se prema:

$$i = (1 + i^*)^{1\text{ god.}/T} - 1.$$

- Neka je na primjer $V = 1.000$ kn, $C = 100$ kn, $N = 5$ godina, $K = 1.200$ kn. Numeričkim proračunom (npr. iterativnom metodom) izlazi da je povrat do dospijeća i^* jednak 5,3373%. (Orientacijska vrijednost od koje započinje numerički izračun je $C/K = 8,33\%$.)
- Korekcija na godišnju vrijednost nije potrebna, jer se kuponske isplate vrše jednom godišnje
- Zanimljivo je promatrati funkciju ovisnosti prinosa do dospijeća o cijeni obveznice, dakle i kao funkciju od K
- Prepostavimo: $V = 1.000$ kn, $C = 100$ kn, $N = 5$ godina. Uvrštavat ćemo vrijednosti $i^* = i$ u formulu za K s prethodnog slajda, kako bismo izračunali odgovarajuće vrijednosti K :

kuponska obveznica

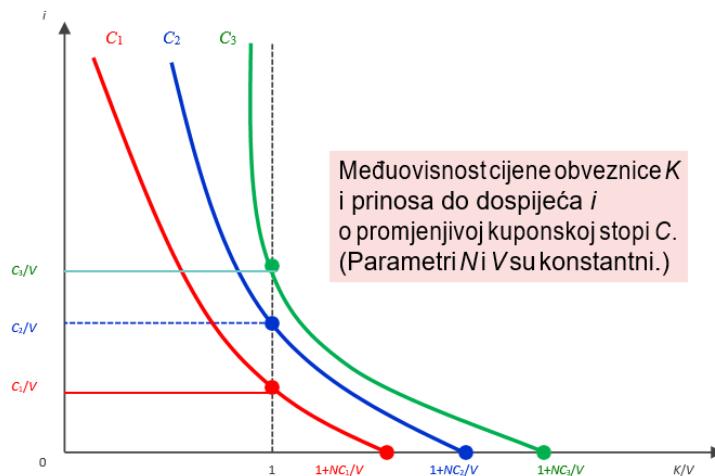
Cijena kuponske obveznice (os x) i prinos do dospijeća (os y). Nazivna vrijednost je $V = 1.000$ kn, kuponska stopa je $C/V = 10\%$, dospijeće je za $N = 5$ god.

Sa slike se vide **osnovna svojstva** kuponske obveznice:

- kad je cijena obveznice jednaka nominalnoj vrijednosti, prinos do dospijeća jednak je kuponskoj stopi obveznice;
- kad je cijena manja od nominalne vrijednosti, prinos do dospijeća je veći od kuponske stope, a kad je cijena veća od nominalne, prinos do dospijeća je manji od kuponske stope;
- što je cijena obveznice veća, to je prinos do dospijeća manji.

$$K = V + \left(\frac{C}{i^*} - V \right) \cdot \frac{(1+i^*)^N - 1}{(1+i^*)^N}.$$

- Kada i^* teži ka nuli, sve buduće isplate vrijede kao i danas jer nema gubitka vrijednosti, pa cijena obveznice teži ka $K = NC + V = 1.500$ kn (što je lako formalnopokazati traženjem limesa desne izraza za $i^* \rightarrow 0$);
- Kada i^* teži u beskonačno, cijena obveznice teži ka nuli, jer su sve buduće isplate odmah obezvrijedene (potražite limes desne strane za $i^* \rightarrow \infty$).
- Između te dvije krajnosti, funkcija $i(K)$ je padajuća. Za raspon vrijednosti u kojemu se uobičajeno kreću vrijednosti i ona je praktički linearno padajuća.

diskontna obveznica

- diskontna obveznica je poseban slučaj kuponske obveznice, u kojemu ne postoji niti jedna kuponska isplata:

$$K = \frac{V}{1+i^*} \Rightarrow i^* = \frac{V}{K} - 1.$$

- izdavač (poduzeće, državna ustanova) prodaje obveznicu s popustom u odnosu na nominalnu vrijednost.
- na dan dospijeća, izdavač isplaćuje vlasniku obveznice nominalnu vrijednost.
- neka je K tržišna cijena diskontne obveznice, te neka je V njezina nominalna vrijednost. Obveznica dospijeva nakon vremena T . Prema definiciji prinosa do dospijeća:

- u svakom slučaju $V > K$ (diskontna obveznica).
- ko je vrijeme dospijeća T različito od jedne godine, vrijednost i izražena na godišnjoj razini dobiva se rutinski pomoću:

$$i = (1 + i^*)^{1 \text{ god.}/T} - 1.$$

- u pogledu kamate vrlo sličan jednostavnom kreditu.

razlika kamate i prinosa

obveznice, ali i svi drugi vrijednosni papiri (npr. dionice), donose dvije vrste dobiti:

- kamatu (odnosno prinos);
- kapitalnu dobit zbog porasta glavnice vrijednosti same vrijednosnice.

- povrat se mjeri veličinom koja se naziva stopa povrata (engl. ROR, rate of return).

za svaki vrijednosni papir stopa povrata jednaka je ukupnoj isplati vlasniku, uvećanoj za promjenu tržišne vrijednosti, podijeljenoj s cijenom po kojoj je vrijednosnica kupljena.

$$\text{POVRAT} = \text{PRINOS} + \text{PORAST KAPITALNE VRIJEDNOSTI}$$

razlika kamate i prinosa – primjer povrat ulaganja u stan

- Recimo da ste stan od 35 m² kupili za 400.000 kn, i da ga iznajmljujete podstanarima.
- za 2.000 kn mjesečno. Kako je došlo do izgradnje cesta, tramvajske pruge, i stanice gradske željeznice, cijena kvadratnog metra porasla je u dvije godine za 50%. Nakon dvije godine odlučili ste prodati stan. Zanemarimo gubitak vrijednosti valute u tako kratkom roku.
- Od podstanara ste ubrali ukupno 48.000 kn, a stan ćete prodati po 50% višoj cijeni dakle po 600.000 kn. Vaša zarada je: $48.000 + (600.000 - 400.000) = 248.000 \text{ kn}$.
- Stoga je stopa povrata jednaka $248.000/400.000 = 62\%$.
- Godišnja "kamatna stopa" je samo: $24.000/400.000 = 6\%$.
- Kolika bi bila stopa povrata, da ste stan držali prazan, bez podstanara (tj. uz "kamatu" jednaku nuli)? **Bila bi 50%.**
- U ovom primjeru većina povrata dolazi od porasta kapitalne vrijednosti imovin (ovdje je ta imovina stan; u drugom primjeru to može biti obveznica ili dionica neke kompanije). **27**

Državne obveznice

- jedan od načina kojima se zadužuje središnja država, a predstavljaju vrijednosne papire s najnižim stupnjem rizika.
- srednjoročne (engl. Treasury notes, T-notes) i dugoročne (engl. Treasury bonds, T-bonds) državne obveznice SAD-a. Izdaje ih Ministarstvo financija SAD-a preko Ureda za javni dug.
- T-notes - vrijeme dospijeća od 2-10 god.
- T-bonds - od 10 godina na dalje

- Najpoznatija i najtrgovanija diskontna obveznica na svijetu je kratkoročna obveznica vlade SAD-a (engl. Treasury bill, T-bill).
- Obično se izdaju T-bills s rokom dospijeća od 28, 91 ili 182 dana
- T-bills se prodaju aukcijski, a u novije vrijeme osim banaka i drugih finansijskih institucija mogu ih kupovati i građani preko Interneta
- Prinos do dospijeća kratkoročne državne obveznice SAD-a, izražen na godišnjoj razini, najvjerodstojnije reprezentira kratkoročne kamatne stope na nerizična ulaganja u SAD-u.
- Gotovo sve države izdaju obveznice
- Prinosi do dospijeća državnih obveznica predstavljaju u svakoj državi univerzalni benchmark visine kamatnih stopa, jer nitko drugi ne može ponuditi niže kamatne stope od onih koje ostvaruju potpuno nerizične obveznice središnje države

Rizičnost korporacijskih obveznica

- Korporacijske obveznice nose u pravilu veći stupanj rizika od državnih
- Obveznice s većim stupnjem rizičnosti imaju veće očekivane prinose (odnosno, poduzeće koje ih emitira mora plaćati veće kamate)
- To je intuitivno lako razumjeti: ako znate da je rizik od propasti obveznica (engl. default risk) neke korporacije veći, da biste kupili i držali te dionice, očekivat ćete zauzvrat veće prinose, dakle veće kamate. U protivnom, uložili biste svoj novac u manje rizične instrumente
- Razlika analizirane stope prinosa do dospijeća neke obveznice, i analizirane stope prinosa do dospijeća nerizične državne obveznice jednakog (ili dovoljno sličnog) vremena dospijeća, naziva se premijom rizika (engl. risk premium)
- Ulagači trebaju informacije o rizičnosti korporacijskih obveznica
- Postoje mnoge specijalizirane kuće za procjenu rejtinga obveznica, a dvije najpoznatije su američke kuće Moody's Investor Service te Standard & Poor's Corporation

Nomenklatura rejtinga obveznica

Oznaka razreda rejtinga prema kući:		Opis	Primjeri poznatih korporacija (2003.):
Moody's	Standard & Poor's		
Aaa	AAA	Najkvalitetnije (najmanji rizik)	General Electric, Pfizer, Mobil Oil
Aa	AA	Visoko kvalitetne	McDonalds, Wal-Mart
A	A	Gornji srednji razred	Hewlett-Packard, Ford
Baa	BBB	Srednji razred	Motorola, Pennzoil
Ba	BB	Niži srednji razred	Levi Strauss, Royal Caribbean Bank
B	B	Špekulativne	Northwest Airlines, Six Flags
Caa	CCC, CC	Loše (visok rizik)	Revlon, United Airlines
Ca	C	Visoko špekulativne	Polaroid, US Airways
C	D	Najniži razred ("smeće")	Enron, Oakwood Homes

dionice

- Dionice su korporativni odnosno permanentni vrijednosni papiri koji reprezentiraju idealni udio vlasništva (engl. share) u nekom dioničkom poduzeću.
 - Dionice su dugoročni vrijednosni papiri bez unaprijed utvrđenog dospijeća odnosno povrata uloženog iznosa
 - Dionica je skup svih prava i obveza vezanih za članstvo u dioničkom društvu, a isprava o dionici je vrijednosni papir kojom je izraženo članstvo i s njim povezana prava i obveze.
 - Dionicama dioničko društvo osigurava svoj osnovni (vlastiti) poslovni kapital.
 - (Odatle dolazi često korišten engleski naziv za dionicu – security.)
 - Dionice svojim vlasnicima osiguravaju razmjerni udio u poslovnom rezultatu (dobiti) dioničkog poduzeća, a u slučaju likvidacije, udio u likvidacijskoj masi poduzeća nakon što su podmireni interesi njegovih vjerovnika
-
- Prodajom dionica na finansijskim tržištima poduzeće prikuplja ulagački kapital od onih koji kupuju njegove dionice.
 - Dioničar (engl. shareholder) je osoba (bilo pravna ili fizička) koja posjeduje dionice poduzeća.
 - Veliki dioničar je osoba koja posjeduje značajni udio od ukupne vrijednosti dionica, a većinski je onaj dioničar koji posjeduje najmanje 50% plus jednu dionicu s pravom glasa.
 - Težina glasa dioničara ili skupine dioničara u skupštini dioničkog društva razmjerna je udjelu u ukupnom broju dionica s pravom glasa koje on posjeduje.
 - Ukupna tržišna vrijednost svih emitiranih dionica naziva se kapitalizacija tržišta (engl. market capitalization).

Vrste i temeljne značajke dionice – obična dionica

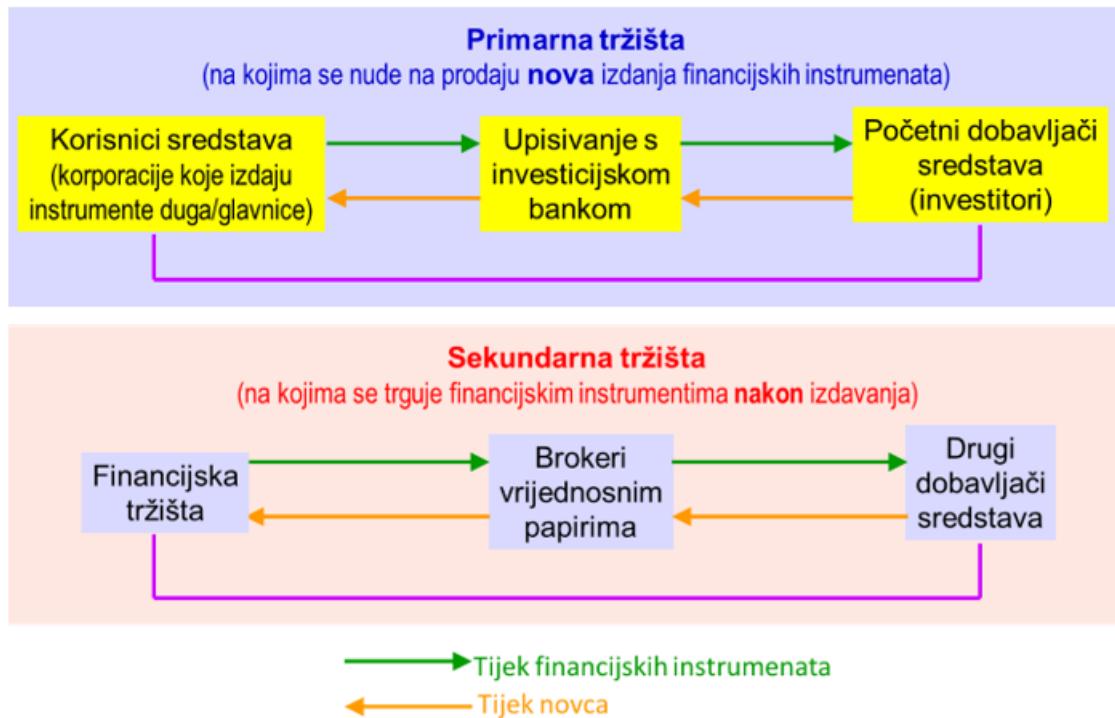
- Četiri su ključne osobine koje izdvajaju običnu dionicu od ostalih vrijednosnih papira:
- diskrečijske isplate dividendi (obični dioničar može primiti neograničen broj i iznos dividendi; o tome u konačnici odlučuje skupština dioničara);
- status rezidualnog potraživanja (obični dioničari imaju najniži prioritet potraživanja na imovinu korporacije, tek nakon vjerovnika, države i povlaštenih dioničara);
- ograničena odgovornost (obični dioničar ne može izgubiti više od početnog ulaganja, tj. on ne odgovara svojom imovinom prilikom stečaja poduzeća);
- glasačko pravo (obična dionica daje "jedan glas" kod izbora direktora korporacije, odnosno manje od jednog glasa u poduzeću s dvije klase običnih dionica)

Vrste i temeljne značajke dionice – povlaštena dionica

- Povlaštena dionica je hibridni vrijednosni papir s karakteristikama obveznice i obične dionice
- Neparticipativna povlaštena dionica ima fiksnu dividendu bez obzira na rezultate poslovanja poduzeća
- Participativna povlaštena dionica daje mogućnost isplate veće dividende nego što je obećana (obično u slučaju izuzetno uspješne poslovne godine)
- Kumulativna povlaštena dionica nosi pravo na isplatu cjelokupnog iznosa propuštenih dividendi, i to s prioritetom u odnosu na isplate običnim dioničarima
- Nekumulativna povlaštena dionica je svaka p.d. koja nije kumulativna. Kod nje ne postoji pravo na isplatu zaostalih dividendi, i one se ne isplaćuju nikada

- Stoga ove dionice često sadrže neku drugu povlasticu, poput većeg prava glasa

Finansijska tržišta

Primarna tržišta

- Korisnici (npr. poduzeća, država) prikupljaju sredstva putem novih emisija finansijskih instrumenata (npr. dionica, obveznica)
- Većina plasmana novih finansijskih instrumenata odvija se preko investicijskih banaka
- Investicijska banka savjetuje izdavače instrumenata o količini i cijeni ponude, te privlači početne javne kupce – investitore
- Umjesto javne ponude, primarna emisija može se odvijati i preko privatnih plasmana:
 - Izdavač vrijednosnica pokušava pronaći velikog institucionalnog kupca (investicijski fond, mirovinski fond...) radi otkupa cijele emisije.
 - Inicijalna javna ponuda (IPO, engl. Initial Public Offer) – prva javna emisija vrijednosnica nekog poduzeća
 - (npr. kod nas: HT, INA, Atlantic, Magma, Span...)

Sekundarna tržišta

- Nakon izdavanja dionica i obveznica, njima se dalje trguje na sekundarnim tržištima bez učešća emitenta
- Poduzeće koje je emitiralo vrijednosnicu prikupilo je novac na primarnom tržištu
- Prodavatelji finansijskih instrumenata na sekundarnom tržištu su ekonomski subjekti koji trebaju novac

- Kupci finansijskih instrumenata na sekundarnom tržištu su ekonomski subjekti koji žele uložiti višak novca
- Posrednici u toj trgovini zovu se brokeri.
- Suvremena sekundarna tržišta (burze vrijednosnica) su centralizirana i vrlo učinkovita, pa akterima smanjuju transakcijske troškove i štede vrijeme koje bi se potrošilo u traženju kupaca i optimizaciji kupoprodajnih uvjeta
- Izvorni izdavač vrijednosnice kroz njenu tržišnu cijenu prima informaciju o vrijednosti kompanije gledanoj očima ulagača, te o mogućnosti dalnjeg uspješnog plasmana vrijednosnica
- Neke od najpoznatijih burzi dionica:
 - NYSE (New York Stock Exchange)
 - NASDAQ (National Association of Securities Dealers Automated Quotations)
 - Kod nas: Zagrebačka burza
- Burzovni indeksi su benchmarki trenutnih tržišnih vrijednosti dionica na pojedinoj burzi. Oni nastaju kao ponderirani prosjeci indeksa reprezentativnih dionica.
- Pravila trgovanja na tržištima dionica, kao i pravila koja se odnose na emitente izdanja, čvrsto su regulirana, zbog osiguranja primjerene razine povjerenja u poslovna izvješća korporacija i izbjegavanje različitih oblika koruptivnog ponašanja
- SEC (engl. Security Exchange Commission) – američki federalni regulator za burze vrijednosnica
- HANFA – Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga.

Finansijski derivati – kratak spomen

- Finansijske izvedenice ili derivati su finansijski instrumenti čija vrijednost se izvodi iz tržišne vrijednosti imovine u podlozi (robe, dionice, valute...)
- Derivati su u stvari ugovori između dviju strana s očekivanjima u vezi buduće vrijednosti imovine u podlozi
- Osnovne namjene finansijskih izvedenica:
 - Ograđivanje od rizika (engl. hedging)
 - Špekulacije (tj. izlaganje riziku, suprotno od prethodnog)
 - Arbitraža (trgovina između različitih tržišta u prostoru i/ili vremenu)
- Oblici trgovanja izvedenicama:
 - **OTC** (engl. over-the-counter) – privatno sklapanje posla različitih vrsta, u kojem postoji rizik neizvršenja, kao kod svakog nekompletног ugovora
 - **ETD** (engl. exchange-traded derivatives) – standardizirani derivati kojima se trguje na organiziranim burzama, koje osiguravaju transakcije prikupljanjem inicijalnih pologa (engl. initial margins)
 - **ETF** (engl. exchange-traded fund) – proizvod donekle sličan udjelu u investicijskom fondu – npr. indeksni fondovi

- Najčešći oblici ugovora:
 - **Forwards** – nestandardni ugovori izvan organiziranog tržišta kojima se ugovara plaćanje u budućnosti po danas ugovorenoj cijeni
 - **Futures** – slično kao forwards, samo je proizvod standardiziran i njime se može trgovati na burzi (npr. 1 MWh električne energije)
 - **Options** – ugovori koji kupcu daju pravo, ali ne i obvezu, da u budućnosti kupi (call option) ili proda (put option) imovinu po danas pogodenoj cijeni.

Tržište novca vs. tržište kapitala

- Tržišta novca služe za trgovanje dužničkim instrumentima s rokom dospijeća manjim od godine dana
- Zbog kratkoročne prirode dospijeća, fluktuacije kamatnih stopa su u pravilu vrlo male, tj. sudjelovanje u trgovini nosi razmjerno male rizike.
- Nema centralizacije tržišta – tzv. "šalterska trgovina" (OTC, engl. Over The Counter)
- Tržišta kapitala služe za trgovanje vlasničkim udjelima (dionicama) i dužničkim instrumentima s vremenom dospijeća većim od jedne godine
- Dospijeće može biti i više od 30 godina, pa čak i nespecificirano
- Time rastu kreditni i poslovni rizici, te rizici kamatnih stopa, pa su instrumenti na ovim tržištima rizičniji.

Financijske institucije

Komercijalne banke – depozitne institucije čija su glavna aktiva (imovina) krediti, a glavna pasiva depoziti. Daju potrošačke i komercijalne kredite, te kredite za nekretnine

Štedionice – štedne udruge i sl. institucije, koje obavljaju usluge slične komercijalnim bankama, ali se obično fokusiraju na specifično područje (npr. potrošački krediti)

Osiguravajuća društva – pružaju usluge zaštite pojedinaca i poduzeća od različitih rizika

Investicijske banke – vrše primarnu emisiju korporacijskih i drugih vrijednosnica

Financijska poduzeća – daju kredite pojedincima i poduzećima, ali ne primaju depozite, nego se oslanjaju na dugoročna i kratkoročna zaduženja

Investicijski fondovi – okupljaju financijske resurse pojedinaca i ulažu ih u raznolike portfelje fin.imovine.

Mirovinski fondovi – vrše akumulaciju ušteđevine tijekom godina rada, kako bi isplaćivali mirovine nakon t

UVOD U MEĐUNARODNU EKONOMIJU

Globalizacija – globalni trgovinski odnosi, EU, WTO (World Trade Organization)

Teorije međunarodne razmjene

Teorija absolutne prednosti

- Prije specijalizacije (proizvodnja po jedinici rada):

Proizvod	Zemlja		Ukupno
	A	B	
X	20	15	35
Y	10	12	22

- Nakon specijalizacije:

Proizvod	Zemlja		Ukupno
	A	B	
X	40	0	40
Y	0	24	24

+ 5 + 2

Teorija relativne prednosti

- Što ako zemlja B ima absolutnu prednost u oba proizvoda?

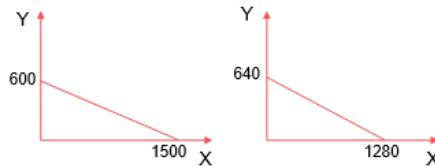
Proizvod	Zemlja		Ukupno
	A	B	
X	60	64	124
Y	24	32	56
Raspoloživ rad Wmax	25	20	

Produktivnost rada

Zemlja A je relativno efikasnija
u proizvodnji proizvoda X
(60/24 > 64/32).

- Proizvodne mogućnosti zemalja

Maksimalni ostvarivi proizvod	Zemlja	
	A	B
X	1500	1280
Y	600	640

- Proizvodne mogućnosti zemalja

Proizvod	Zemlja	
	A	B
X	1500	1280
Y	600	640

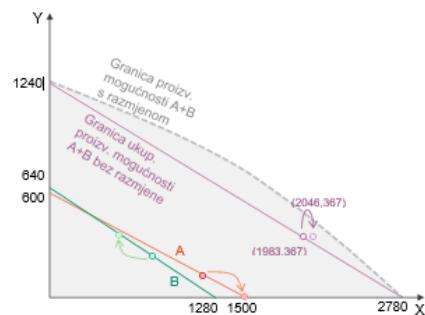
$$\text{Ukupna proizvodnja} = (X_A + X_B) + (Y_A + Y_B) = X + Y$$

Može li se nekako razmjrenom maksimalizirati ukupna proizvodnja iznad razine na kojoj su bile dvije zemlje u nekom početnom stanju (obojene točke na slici)?

Recimo da je funkcija cijela $\Delta X + \Delta Y$ (povećanje ukupne proizvodnje uvođenjem razmjene), i da nju treba maksimalizirati, uz ograničenja da su $\Delta X \geq 0$ i $\Delta Y \geq 0$, te da vrijede granice proizvodnih mogućnosti A i B.

} Jednostavan linearni program

Razmjena je dovela do POVEĆANJA DRUŠTVENE DOBROBITI – i jedna i druga zemlja mogu TROŠITI VIŠE uz istu tehnologiju.

Primjer (analogija)

- ➔ odvjetnik je jako dobar u svom poslu, ali također je jako dobar u daktilografskoj kinji na tržištu (produktivniji) od svakog daktilografa/kinje na tržištu
- ➔ Dakle, u daktilografskoj kinji naš odvjetnik ima absolutnu prednost. Ipak, on NEĆE obavljati daktilografske poslove za svoj odvjetnički ured, već će radije zaposliti osobu izvana, makar i manje sposobnu od sebe

ZAŠTO?

- ➔ Zato što mu trošenje vremena na tipkanje stvara ogroman oportunitetni trošak zbog propuštanja mnogo lukrativnijeg posla kojeg bi za to vrijeme mogao raditi
- ➔ Bolje mu je, dakle, zaposliti nekog izvana da tipka, jer će šteta zbog manje sposobnosti vanjskog daktilografa biti daleko nadmašena korišću od njegovog rada na uslugama klijentima, koje vrlo skupo naplaćuje

Hekscher-Ohlin-Samuelsonova teorija

- ➔ komparativne prednosti proizlaze iz razlika u količinama proizvodnih faktora kojima zemlje raspolažu.
- ➔ svaka će zemlja izvoziti onu robu u čijoj se proizvodnji intenzivno koristi proizvodni faktor kojom ona obiluje.
- ➔ HOS teorija uzima u obzir i utjecaj potražnje za faktorima proizvodnje (ne samo ponude)
- ➔ npr. ako zemlja obiluje radom, izvozit će radno intenzivna dobra ako obiluje kapitalom, izvozit će kapitalno intenzivna dobra
- ➔ **Leontijevljev paradoks** pobija HOS teoriju: Izvoz SAD-a u 1947. godini bio je kapitalno značajno manje intenzivan od uvoza. No, to samo znači da HOS teorija neke stvari ne uzima u obzir (možda jer nije moguće sagledati sve realnosti ekonomije u sklopu vrlo jednostavnog modela)

Politika međunarodne razmjene

- vanjskotrgovinska politika: skup mjera i instrumenata kojima država regulira vanjsku trgovinu robama i uslugama u cilju ostvarivanja što veće koristi od njih, određuje količinu, vrstu i smjer međunarodne razmjene
- **prema stupnju liberalizacije:**
 1. liberalna (slobodna) → ukidanje carina i svih drugih zapreka
 2. protekcionistička → carinske i druge zapreke razmjeni radi štićenja vlastite proizvodnje
 3. intervencionistička → politika trošenja države, ulaganja, tečaja, carina, subvencija...

Bivši komunistički blok i njegova reforma

- Hladni rat, 1945.-1990. Dva suprotstavljeni blokovi s bitno različitim ekonomskim uređenjima.
- Centralno komandirana privreda komunističkih zemalja (SSSR, Kina, istočna Europa, uključujući Jugoslaviju, Kuba, itd...)
- Poduzeća kao „organizacije udruženog rada“ postoje, ali su obično osnivana od strane države i nisu vođena slobodnom voljom i interesom privatnih vlasnika
- Gubitak komparativnih prednosti praktički u svemu

DezinTEGRACIJA komunističkog bloka i recesija

- Gdańsk, 1980. – velike demonstracije protiv režima, početak raspada bloka
- 1985. – Mihail Gorbačov liberalizira i otvara SSSR prema zapadu
- Međunarodna ekonomska politika SAD-a i Velike Britanije osamdesetih godina (Reagan, Thatcher)
 - ➔ ekonomsko iscrpljivanje SSSR-a
- 9. studenog 1989. rušenje berlinskog zida; val demokratskih revolucija u istočnoj Europi; raspad SSSR-a; raspad Jugoslavije

- Nekonkurentne privrede post-komunističkih zemalja: liberalizirana međunarodna razmjena
→ uvoz, ali ne izvoz, propast domaće proizvodnje, duboka recesija

Recesija u tranzicijskim zemljama

- Propast industrije istoka kreira ogromne viškove raspoložive energije, što pak pomaže i inače započetom valu europskih ekonomskih integracija devedesetih godina
- Ubrzavaju se procesi koji su doveli do osnivanja EU-a (Maastricht, 1993.)
- primjer: recesija u Hrvatskoj

Vraćanje institucija kapitalizma –privatizacija

- komunizam - država otima privatno vlasništvo, formira se DRUŠTVENO vlasništvo, te „organizacije udruženog rada“
- post-komunističko doba: društveno vlasništvo je pretvoreno u DRŽAVNO, a zatim je državno vlasništvo dijelom privatizirano
- nije došlo do razvoja efikasnog vlasničkog upravljanja

Vraćanje institucija kapitalizma –liberalizacija, deregulacija

- devedesete godine, iako je započeo dvadesetak godina ranije u SAD-u
- napuštanje državne kontrole poduzeća te uklanjanje zakonskih i ekonomskih prepreka razvoju konkurenциje
- provođenje (inače starog) principa zabrane administrativnih monopolâ
- važni industrijski sektori: električne komunikacije, energija
- **deregulacija (doktrina less-state)** vodi ka **paradoksu** – regulatorni zahvat je sve čvršći

Kako se odvija vanjska privatizacija u post-komunističkim tranzicijskim zemljama?

Kao i drugdje:

- zbog visokih ekonomskih barijera u liberalizirane industrije **ulaze strane korporacije koje već imaju iskustvo**
- nema „generičkog razvoja i rasta konkurenциje od nule“
- meta akvizicija zapadnih korporacija su uglavnom domaće kompanije koje imaju široku bazu korisnika čija potražnja je neelastična -> telekomunikacije, energija → naročito maloprodaja/distribucija
- nedostatne demokratske tradicije, ponegdje ratne i poratne okolnosti, nedostatak poslovnog iskustva i kulture, deficiti u slobodi medija → prilika za ekonomski predatore

Tipična privatizacija u tranzicijskoj zemlji

- Vlada prodaje državno poduzeće **stranoj multinacionalnoj kompaniji (MNC)**, kreirajući javni pretekst da se radi o restrukturiranju i ulaganju u veću ekonomsku efikasnost poduzeća i povećanje konkurenциje

- **popularne mete:** telekomi, mreže za prijenos/distribuciju struje/plina/vode, maloprodaja tih usluga, proizvođači i maloprodavači nafte, komunalna poduzeća, veliki distributeri robe široke potrošnje, razvijeni maloprodajni sustavi, itd...
- **kupac pokušava utjecati na vladine dužnosnike** kako bi stekao preferencijalni tržišni položaj
→ To je najčešće skriveno od javnosti
- dužnosnici prikriveno ugrađuju posebna prava, ili odredbe koje otežavaju ulazak konkurenциje, u zakon,i/ili utječu na tržišne institucije (regulatori) da ne sitničare oko ponašanja novih tržišnih šampiona, obično podmićeni na različite načine.

Tipična vanjska privatizacija u tranzicijskoj zemlji

- MNC se može ponašati dosta neovisno od lokalne vlade jer ima stranog vlasnika (obično u zemlji „koja nam je saveznik“) i jer je „uhvatila“ određeni broj dužnosnika u svoju „mrežu“
- MNC nastoji tu interesnu interakciju održavati i prenijeti na sljedeće generacije dužnosnika
- previsoke monopolske rente moguće bi izazvati političke probleme, ponekad inasilne pobune, a nijedna vlada na svijetu to ne voli
- može se dogoditi politički obračun i zatim kazneni progon, te propast posla
- lokalna podružnica MNC-a često će ući u nabavu, primjerice, konzultantskih usluga, također često od inozemnih kompanija (npr. iz svoje vlastite zemlje), ili svojih povezanih poduzeća:
 - ➔ management, vođenje, društvena odgovornost, branding, rebranding, reorganizacija,
 - ➔ računovodstvo, izvješćivanje...
 - ➔ usluge vrlo visoke tržišne vrijednosti i (ponekad) vrlo niskih graničnih troškova proizvodnje → velika dobit izvođača
- na taj način matična kompanija može izgledati bolje na svojem tržištu jer ima veći profit
- lokalna podružnica izgleda bolje jer ima manji profit (pa, eto, valjda cijene usluga nisu previsoke)
- porez na dobit plaća se u matičnoj zemlji (koja je često mnogo bogatija)

Deficit države; zarobljavanje države (state capture)

- nije nužno problem samo u zemljama u tranziciji
- fenomen zarobljavanja institucija države u mrežu (često vrlo sitnih) privatnih interesa
- nije istovjetno fenomenu korupcije kakvim ga najčešće doživljavamo prateći svakodnevne vijesti
- potencijalno ozbiljan društveni problem
- interesi krupnog kapitala upravljuju mnogim procesima u razvijenim zemljama svijeta
- nitko se „previše ne buni“, jer je u takvima uvjetima stvoreno uistinu veliko blagostanje za golem broj ljudi
- postavlja se pitanje granica ljudske (pa i kolektivne) slobode i prava na izbor u takvom okruženju
- sve važnije gdje ste rođeni

Socijalni dumping

- rušenje globalnih granica protoku roba, kapitala i rada dovodi do nepoželjnih posljedica u odnosu na pripadnike nacija iz slabije razvijenih država
- fenomen koji graniči s rasizmom – iskorištavanje situacije mnogobrojnih radnika iz zemalja u tranziciji, koji u zapadnim zemljama rade ponekad i u robovskim uvjetima, za nekoliko puta niže plaće od domaćih
- zadnji aktualni fenomen migracijskih kriza. Izbjeglice iz Sirije, prije nekoliko godina? Ukrajinci su nam dobrodošli useljenici, ali jesu li baš svi (?!)
- Demokratski zapad postaje vrlo stratificirano društvo s velikim stupnjem nacionalne i rasne diskriminacije „u rukavicama“
- S druge strane, migrantskim populacijama ponekad se manipulira kao relevantnom polugom politike

Prekarni rad

- Glovo, Wolt, Bolt...Znate li kako rade i žive takvi radnici? Tko je uopće njihov poslodavac?
- Veljača 2021.: Talijanski sud dosudio je kazne kompanijama Uber Eats, Glovo-Foodinho, JustEat i Deliveroo, od ukupno €733 M i naredio im sklapanje ugovora o radu na neodređeno vrijeme s oko 60 tisuća radnika.

Uz količinu rada od 60-ak sati tjedno, ti radnici nisu mogli dobiti normalno ugovorene radne uvjete i prava. Zbog automatskog algoritamskog ocjenjivanja, ti su radnici bili de facto lišeni prava na odmor, bolovanje i sl. Zapažen je značajan porast smrti i ozljeda biciklista – dostavljača u prometu, kao i značajan porast osoba koje oni ozlijede vozeći

UVOD U MAKROEKONOMIKU

ŠTO JE MAKROEKONOMIKA?

- **Ekonomika** je disciplina koja proučava koliko se oskudni gospodarski resursi dodjeljuju i koriste za maksimiziranje proizvodnje za društvo
- **Društvena znanost** koja se bavi gospodarskim ponašanjem pojedinaca i organizacija koje se bave proizvodnjom, distribucijom i potrošnjom robe i usluga
- Grana ekonomije
- Studija ekonomike je podijeljena je u dva opća područja:

MAKROEKONOMIKA VS MIKROEKONOMIKA

- Makroekonomika proučava **ponašanje privrede kao cjeline**
- Mikroekonomika koja objašnjava ekonomsko **ponašanje pojedinaca, kućanstava, poduzeća i privrednih grana**

Makroekonomika i mikroekonomika **imaju različite predmete proučavanja :**

- Makroekonomika se bavi analizom **nacionalne proizvodnje, zaposlenosti, opće razine cijena i vanjske trgovine;**
- Mikroekonomika se bavi **analizom cijena i troškova, količinom pojedinih dobara i usluga te dohotcima pojedinih proizvodnih činitelja**

OPĆI CILJEVI MAKROEKONOMSKE POLITIKE

1. visoka i rastuća razina proizvodnje
 2. visoka zaposlenost, odnosno niska nezaposlenost
 3. cjenovna stabilnost s cijenama i najamninama koje određuju ponuda i potražnja na slobodnim tržištima
-
- ciljevi moraju biti kvantitativno mjerljivi kako bi se mogao ocijeniti uspjeh makroekonomske politike

- u tu se svrhu najčešće koriste:
 - **bruto domaći proizvod (BDP)**
 - **stopa nezaposlenosti**
 - **stopa inflacije**

MAKROEKONOMIKA

- Želi razumjeti i objasniti mijenjanje glavnih ekonomskih veličina tokom vremena
- Zanima nas zašto ukupna proizvodnja (realni bruto domaći proizvod, BDP) raste tokom vremena i zašto vrijednost BDP-a pokazuje znatne oscilacije oko svoga dugoročnog trenda
- Želimo razumjeti uzroke nezaposlenosti i inflacije, kako se ponašaju kamatnjaci i što uzrokuje trgovinski deficit
- Za razliku od mikroekonomike, u kojoj je predmet zanimanja pojedinačna tvrtka odnosno kućanstvo, u makroekonomici proučavamo ponašanje cijelog gospodarstva

MAKROEKONOMIJA

- Makroekonomija (makro- + ekonomija)
- dio ekonomске znanosti koji nastoji oblikovati cjelovitu sliku ukupnoga gospodarstva neke zemlje agregiranjem pojedinih djelovanja gospodarskih aktera i njihovih učinaka u velike funkcionalne aggregate radi utvrđivanja veličine i dinamike promjena te međuvisnosti tih agregata u određivanju stanja i dinamike ukupnoga gospodarstva
- Time se dobiva uvid u način funkcioniranja ukupnoga gospodarstva, što daje osnovu za vođenje aktivne ekomske politike
- Najčešće su korišteni agregati:
 - **društveni proizvod**
 - **nacionalni dohodak**
 - **ukupna potrošnja**
 - **ukupne investicije**
 - **ukupna zaposlenost**
 - **novčana masa**
 - **bilanca uvoza i izvoza**
 - **vanjski dug**

POVIJEST TERMINA „MAKROEKONOMIKA“

U prijevodu s grčkog:

- «mikro» znači «mali»
- «makro» – «veliki»
- «economics» – «održavanje»

- Po prvi put je termin „makroekonomika“ korišten 1933. od Norveškog ekonomista-matematičara Ragnar Frisch (Nobelova nagrada, 1969.) koji je uveo koncepte "mikroekonomiske" i "makroekonomске dinamike".
- Godine 1941 Piet De Wolff podijelio je ekonomsku teoriju na mikroekonomiku i makroekonomiku

MAKROEKONOMSKI PARAMETRI

- Omjeri između pojedinih agregata nazivaju se makroekonomskim parametrima
- Promjene tih parametara utječu na kretanje ukupnoga gospodarstva, njegovu stabilnost i ostvarivu stopu rasta.
- Ekonomski politici može namjerno mijenjati parametre kako bi postigla određene poželjne efekte u dinamici i strukturi ukupnoga gospodarstva.
- Opći je normativni cilj makroekonomije postizanje opće ravnoteže uz puno korištenje raspoloživih resursa.
- U uvjetima slobodnoga tržišta taj se cilj smatra postignutim **ako se aggregatna ponuda poklapa s aggregatnom potražnjom**
- Zato se makroekonomija u prvom redu bavi problemima postizanja pune zaposlenosti, visoke stope rasta, ekonomski i monetarne stabilnosti, potrošnje, investicija, tehnološkog napretka i proizvodnosti
- Iako se posebno ne bavi ponašanjem ekonomskih aktera, jer se gospodarska aktivnost ostvaruje njihovim autonomnim djelovanjem, makroekonomija mora voditi računa i o tome kako njezine mjere utječu na ponašanja ekonomskih aktera

KOJA JE RAZLIKA IZMEĐU MIKROEKONOMIJE I MAKROEKONOMIJE?

Mikroekonomika

- Mikroekonomika je proučavanje odluka koje ljudi i tvrtke donose u vezi s raspodjelom resursa i cijenama roba i usluga
- To znači i uzimati u obzir poreze i propise koje stvaraju vlade
- Mikroekonomika se fokusira na ponudu i potražnju i druge sile koje određuju razine cijena koje se vide u gospodarstvu
- Na primjer, mikroekonomika bi promatrала kako određena tvrtka može maksimizirati svoju proizvodnju i kapacitet, kako bi mogla sniziti cijene i bolje se natjecati u svojoj industriji
- Mikroekonomika se bavi malim detaljima koji imaju značaja u ocjeni pojedinih tvrtki
- To uključuje troškove proizvodnje i tržišne cijene robe i usluga

- Makroekonomika se fokusira na aggregate i ekonometrijske korelacije
- Štoviše, ekonomisti se uglavnom slažu o načelima mikroekonomije
- Kako web stranica Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) kaže, "ne postoji konkurentne škole mišljenja u mikroekonomici"
- To nije istina s makroekonomijom
- Makroekonomski predviđanja imaju vrlo slabe rezultate, a prihvaćena verzija makroekonomike nekoliko se puta promjenila od svog početka

Makroekonomika

- S druge strane, makroekonomika je polje ekonomije koje proučava ponašanje ekonomije u cjelini, ne samo određenih kompanija, već čitavih industrija i gospodarstava
- Ona gleda na cijelo gospodarstvo, kao što su bruto domaći proizvod (BDP), a kako je pod utjecajem promjena u nezaposlenosti, nacionalnog dohotka, stope rasta i razine cijena
- Na primjer, makroekonomija bi gledala kako povećanje / smanjenje neto izvoza utječe na kapitalni račun države ili kako će na BDP utjecati stopa nezaposlenosti
- John Maynard Keynes često je zaslužan za osnivanje makroekonomike, kada je inicirao uporabu monetarnih agregata za proučavanje širokih pojava
- Neki ekonomisti odbacuju njegovu teoriju i mnogi od onih koji je koriste ne slažu se kako je tumačiti

Mikro i makro

- Iako se čini da se ove dvije studije ekonomike razlikuju, one su zapravo međusobno ovisne i nadopunjaju se međusobno jer postoji mnogo problema koji se preklapaju između dvaju područja
- Na primjer, povećana inflacija (makro efekt) uzrokovala bi porast cijena sirovina za tvrtke i zauzvrat utjecala na cijenu krajnjih proizvoda koja se naplaćuje javnosti
- **Mikroekonomika uzima ono što se naziva s bottom-up pristup analizi gospodarstva, dok makroekonomika ima top-down pristup**
- Drugim riječima, mikroekonomika pokušava razumjeti ljudske izvore i raspodjelu resursa, dok makroekonomika pokušava odgovoriti na pitanja poput "Kolika bi trebala biti stopa inflacije?" ili "Što potiče ekonomski rast?"

<p>Makroekonomika</p> <p>analizira gospodarstvo u cjelini;</p> <p>studira agregatno gospodarsko ponašanje, odnosno ponašanje agregatnih gospodarskih subjekata na agregatnim gospodarskim tržištima;</p> <p>bavi se gospodarskim pitanjima koja utječu na cijelo gospodarstvo i većinu društva;</p> <p>proučava agregirane varijable kao što su bruto domaći proizvod, nacionalni dohodak, ukupna potražnja, ukupna ponuda, opća razina cijena, stopa nezaposlenosti, javni deficit, tečaj itd.</p>	<p>Mikroekonomika</p> <p>analizira pojedinačne komponente gospodarstva;</p> <p>studira ekonomsko ponašanje pojedinačnih jedinica (pojedinačno poduzeće ili pojedinačno kućanstvo) na tržištima za određenu robu i usluge (pšenica, računala, ulje, bicikli, zlato itd.);</p> <p>bavi se donošenjem odluka određenog društva (proizvođača) ili određenog kućanstva (potrošača);</p> <p>proučava različite varijable kao što su količina proizvodnje društva ili prihoda potrošača, zatražene i isporučene količine partikularne robe i njihove cijene itd.</p>
--	--

KORIŠTENJE MIKROEKONOMIKE U MAKROEKONOMICI

- Makroekonomika se temelji na Mikroekonomici (ima mikroekonomske temelje), jer su makroekonomska događanja rezultat odluka milijuna pojedinačnih agenata, maksimiziranja vlastite dobrobiti i proizlaze iz interakcije mnogih ljudi
- Istovremeno sve odluke pojedinačnih agenata se donose uzimajući u obzir makroekonomsku situaciju

MAKROEKONOMIKA KAO POSEBNA DISCIPLINA

- Ali... unatoč tome što obje discipline koriste iste varijable, makroekonomske varijable nisu samo jednostavan zbroj varijabli koje odražavaju pojedinačne odluke (primjeri: ukupni output, ukupna potražnja, opća razina cijene itd.);
- nije da svaka izjava koja vrijedi za pojedinca da uvijek vrijedi za cijelo gospodarstvo (primjer: paradoks štedljivosti)
- Stoga mikroekonomika i makroekonomika imaju posebne predmete i metode analize te se temelje na posebnim pristupima i teorijama
- Oni se čak uče kao zasebne discipline

PARADOKS ŠTEDLJIVOSTI

- Paradoks štedljivosti (ili paradoks štednje) je paradoks ekonomije
- Paradoks kaže da povećanje autonomne štednje dovodi do smanjenja agregatne tražnje , a time i do smanjenja bruto proizvodnje što će zauzvrat smanjiti ukupnu štednju

- Paradoks je, usko govoreći, da ukupna štednja može pasti zbog pokušaja pojedinaca da povećaju svoju štednju, i, šire govoreći, taj porast štednje može biti štetan za ekonomiju
- Paradoks štedljivosti je primjer zablude kompozicije, ideja da ono što je istinito za dijelove uvijek mora biti istinito za cjelinu
- Uska tvrdnja je transparentno u suprotnosti sa zabludom, a široka to čini implicitno, jer dok se općenito smatra da je individualna štedljivost dobra za pojedinca, paradoks štedljivosti smatra da kolektivna štedljivost može biti loša za ekonomiju

OSNIVAČ MAKROEKONOMIKE

- Osnivač makroekonomike kao posebne discipline ekonomike bio je istaknuti britanski ekonomist, lord John Maynard Keynes, koji je 1936. objavio slavnu knjigu «Opća teorija zapošljavanja, kamata i novca»
- Pokazao je kako je makroekonomika poseban predmet i ima neke posebne metode analize
- Njegov doprinos ekonomskoj teoriji bio je toliko velik da je to nazvano «Keynesian revolucija»

POVIJEST MAKROEKONOMIKE - preskočeno

KLASIČNA ŠKOLA: OSNOVNI PRIJEDLOZI

- Gospodarstvo se sastoji od dva odvojena sektora: **realnog sektora i sektora novca**
- → stvarne varijable ne ovise o nominalnim varijablama = načelo «klasične dihotomije» i «neutralnost novca»
- Na svim tržištima postoji savršeno tržišno natjecanje , gospodarski agenti ne mogu utjecati na tržišne cijene, oni su price-takers
- Sve cijene su fleksibilne i postavljene su odnosom između ponude i potražnje - načela A. Smithove «nevidljive ruke» i «čišćenja tržišta»
- Vlada nema potrebe intervenirati u regulaciji gospodarstva - načelo «laissez faire».
- Glavni gospodarski problem su oskudni resursi, koji se stoga u potpunosti koriste, a gospodarstvo je uvijek na svojoj potencijalnoj razini proizvodnje
- Oskudnost resursa predstavlja problem proizvodnje u prvom planu, analize ponašanja gospodarstva s agregirane opskrbe («analiza na strani opskrbe»)
- «Ponuda stvara vlastitu potražnju», jer svaki gospodarski agent je istovremeno prodavatelj i kupac
- Problem širenja proizvodnih mogućnosti se rješava polako, uzajamno podešavanje tržišta je dugoročni proces - opis ponašanja gospodarstva na duge staze («dugoročna analiza»)

«KEYNESIAN REVOLUCIJA»

1936. istaknuti britanski ekonomist, lord John Maynard Keynes objavio knjigu «Opća teorija zapošljavanja, interesa i novca», u kojoj je analizirao Veliku depresiju i pokazalo se da je promjena u makroekonomskoj situaciji treba nove metode analize, različite od onih koje koriste klasični ekonomisti

Kritizirao je glavne postulate klasične škole i dao vlastito objašnjenje makroekonomskih pojava

Makroekonomika je postala posebna disciplina, a novi pristup pojavio se u ekonomskoj analizi

KEYNES 'PRISTUP: OSNOVNI PRIJEDLOZI

- Stvarni sektor i sektor novca **međusobno su povezani** - novac utječe na stvarne varijable, kamatna stopa određuje se na tržištu novca, a ne na tržištu za posudbe (ili kapitala)
- Postoji nesavršeno natjecanje na tržištima
- Cijene (nominalne varijable) su rigidne
- Ravnoteža na tržištima se namiruje, ali ne i na razini punog zapošljavanja
- Rashodi privatnog sektora ne mogu osigurati razinu ukupne potražnje potrebne za dobivanje potencijalne razine proizvodnje te je stoga potrebna državna intervencija i vladina regulacija
- U uvjetima nedovoljne zaposlenosti gospodarskih resursa ukupna potražnja postaje glavni problem gospodarstva («analiza na strani potražnje»)
- Politika stabilizacije vlade kratkoročno utječe na gospodarstvo, a krutost cijena postoji relativno ne dugo → opis ponašanja gospodarstva u kratkom roku («analiza za kratki rok»)

KEYNESIAN REVOLUCIJA

- Središnja točka Keynesove teorije: tržišno gospodarstvo ne jamči stabilnost gospodarstva i stoga da bi se suzbijalo padove i recesije i visoke nezaposlenosti vlada bi trebala intervenirati u gospodarskom učinku i provesti stabilizacijsku politiku
- Tijekom 25 godina nakon Drugog svjetskog rata – razdoblje brzog gospodarskog rasta u većini zemalja – uvjerenje da vlada može spriječiti recesije aktivnim korištenjem fiskalne i monetarne politike
- No, sredinom 1970-x - stagnacija (kombinacija visoke inflacije s stagnacijom, odnosno niske, pa čak i negativne stope gospodarskog rasta i visoke nezaposlenosti) - zaključak: ključni izvor nestabilnosti je sama politika stabilizacije - « Neoklasična proturevolucija».

ŠKOLE ALTERNATIVA KEYNEZIJSKOM PRISTUPU

- **Monetarizam** - tržišno gospodarstvo je samoispravljujući sustav i može se sam vratiti na moguću razinu proizvodnje
- gospodarske fluktuacije rezultat su promjena u zalihama novca, stoga bi središnja banka trebala zadržati stalnu stopu rasta novca («monetarno pravilo»)
- **Nova klasična makroekonomija** - ako su očekivanja gospodarskih subjekata racionalna, vladina politika je neučinkovita
- **Realna teorija poslovnog ciklusa** - izvor gospodarskih poremećaja tehnički su šokovi, a ne vladina politika
- **Opskrbna-strana ekonomije**- državna politika trebala bi biti usmjerena na poticanje ukupne ponude, a ne ukupne potražnje

RAZNOLIKOST MAKROEKONOMSKIH TEORIJA

- Raznolikost pristupa objašnjenju makroekonomskih događaja, a posebno problema makroekonomске politike uzrokovana je činjenicom da različite skupine makroekonomista grade svoje teorije korištenjem različitih pretpostavki, mogu drugačije tumačiti iste događaje i stoga doći do različitih teorijskih i praktičnih zaključaka i davati različite političke preporuke
- Ta raznolikost ideja je zbog složenosti makroekonomskih problema

KLIJUČNA MAKROEKONOMSKA PITANJA

- **Ukupni output**
 - dugoročne promjene – gospodarski rast
 - fluktuacije u kratkom roku - poslovni ciklus
- **Nezaposlenost**
- **Inflacija**
- **Kamatne stope**
- **Državni proračun**
- **Platna bilanca i devizni tečajevi**
- **Makroekonomski politika**

MODEL KRUŽNIH TOKOVA

- Kako bi razumjeli kako funkcioniра aggregatno gospodarstvo i analizirati aggregatno gospodarsko ponašanje ekonomisti koriste **model kružnih tokova, koji predstavlja međudjelovanja makroekonomskih agenata putem makroekonomskih tržišta**

AGREGACIJE

- Glavno načelo makroekonomске analize je **agregacija**
- **Agregiranje znači spajanje svih jedinica**
- **Predmet makroekonomike** je proučavanje ukupnog gospodarskog ponašanja, **odnosno ponašanja agregatnih (makroekonomskih) agenata na aggregatnim (makroekonomskim) tržištima**
- Postoje **četiri makroekonomска агента**
 1. Kućanstva
 2. Tvrte
 3. Vlada
 4. zatvorena ekonomija

- **Četiri makroekonomска tržišta**
 1. **tržište roba (ili proizvoda)**
 2. **tržište resursa (ili faktora)**
 3. **financijsko tržište**
 4. **tržište stranih valuta**

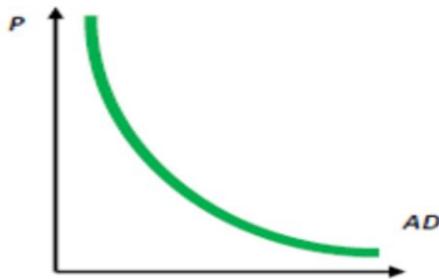
MAKROEKONOMSKA RAVNOTEŽA

- **Makroekonomска ravnoteža** predstavlja kombinaciju općeg nivoa cijena i agregatnog proizvoda kojim se maksimalno zadovoljavaju potrebe i kupaca i prodavača
- **Makroekonomска ravnoteža je osnovni ekonomski cilj svake zemlje**, a podrazumijeva istovremeno postizanje stabilnosti cijena, visokog nivoa zaposlenosti i vanjsko ekonomске ravnoteže (platne bilance), uz stalan privredni rast
- Uz ovakvu makroekonomsku ravnotežu u državi dostiže se tzv **pojam države blagostanja** u kojoj ne postoje problemi siromaštva (ili su vrlo mali) i drugih socijalno ekonomskih problema i pitanja
- Za pojam makroekonomske ravnoteže moramo pojasniti i definirati dva pojma a to su:
 - **agregatna ponuda**
 - **agregatna potražnja**

AGREGATNA POTRAŽNJA

- Agregatna potražnja predstavlja sumu individualnih potražnji. Individualna potražnja za nekim proizvodom ima zanemarivo mali utjecaj na cijenu ali aggregatna potražnja može promijeniti cijenu robe
- Agregatna potražnja utiče na visinu cijene što pri konstantnoj ponudi porast aggregatne potražnje dovodi do rasta cijene i obrnuto – pad aggregatne potražnje dovodi do pada cijene
- Krivulja aggregatne potražnje pokazuje kako sve količine dobara koje su potrošači spremni kupiti po različitim cijenama
- Kao i kod pojedinačne krivulje potražnje, i ovdje vlada opći zakon potražnje da sa padom cijena raste obim potražnji roba, odnosno krivuljula potražnje ima negativan nagib
- Agregatna potražnja određena je ukupnom potrošnjom pojedinaca i kućanstava, potrošnjom poduzeća - investicijama, potrošnjom države i potrošnjom stranaca - neto izvozom

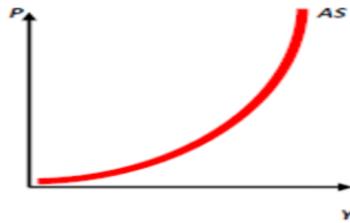
KRIVULJA AGREGATNE POTRAŽNJE – AD - GRAF

AGREGATNA PONUDA

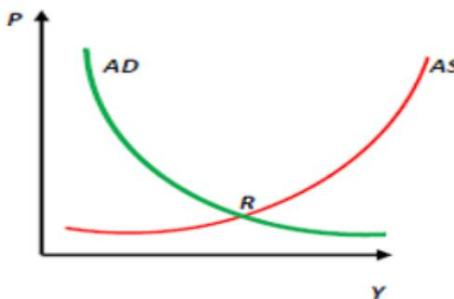
- **Agregatna ponuda** - suma svih dobara, proizvoda ili usluga koje su kompanije u okviru jedne privrede spremne ponuditi u toku određenog vremenskog perioda
- **Krivulja agregatne ponude** - odnos između **općeg nivoa cijena i agregatne ponude dobara i usluga** u jednoj privredi i označava se sa AS
- Agregatna ponuda se povećava **sa rastom cijena** a opada s padom **općeg nivoa cijena** (što je proizvod jeftiniji to je i ponuda manja)
- Agregatna ponuda jednaka je ukupnoj količini dobara i usluga koje je narodna privreda voljna proizvesti i ponuditi pri danoj razini cijena u određenom vremenskom razdoblju
- Ona ovisi o općoj razini cijena i veličini potencijalnog proizvoda

KRIVULJA AGREGATNE PONUDE – AS - GRAF

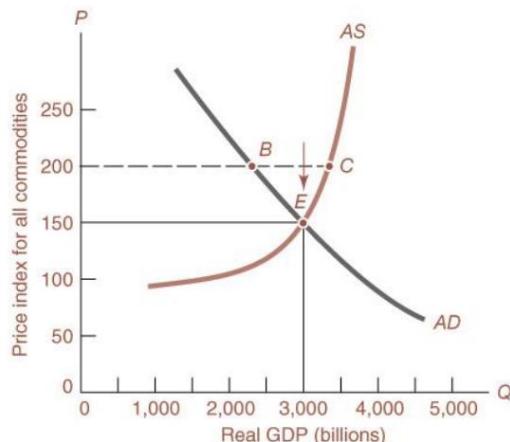
MAKROEKONOMSKA RAVNOTEŽA- GRAF

- U slučaju rasta aggregatne ponude, AS se pomjera u desno a u slučaju pada aggregatne ponude krivulja se pomjera u lijevo
- Makroekonomska ravnoteža se ostvaruje u sjecištu krivulja AD i AS

KRIVULJE AGREGATNE PONUDE I POTRAŽNJE

- Vodoravna os – cjelokupna proizvodnja, odnosno realni BDP gospodarstva
- Okomita os – opća razina cijena, najčešće mjerena indeksom potrošačkih cijena
- AD – količina ukupne potrošnje (potrošača, poduzeća, države) pri različitim razinama cijena (- nagiba)
- AS – količina koju su poduzeća spremna proizvesti i prodati pri različitim razinama cijena (+ nagiba)
- Točka E – točka makroekonomске ravnoteže. Postignuta pri općoj razini cijena, predstavlja kombinaciju cijene i količine koju su proizvođači spremni proizvesti, a potrošači dobrovoljno spremni kupiti

MAKROEKONOMSKI AGREGATI

- Makroekonomski agregati se izražavaju u svojim **nominalnim i realnim veličinama**
- **Nominalne veličine** su one koje se izražavaju u tekućim cijenama i nisu usklađene za stopu inflacije
- **Realne veličine** su one koje su izražene u stalnim cijenama i iz kojih je izbjvana većina inflacije
- Praćenje ponašanja i kretanja makroekonomskih agregata ukazuje na njihove međuuticaje, što omogućava shvaćanja ne samo dosadašnjih makroekonomskih zbivanja (npr. koji su uzroci smanjivanja ekonomskog rasta ili povećavanja nezaposlenosti, i sl.), već i predviđanja njihova kretanja u dugom i kratkom roku
- Na ovoj potonjoj osobenosti makroekonomike (šta će se dogoditi, tj. kako će dalje razvijati, npr. problem nezaposlenosti, i kako na njega uticati) zasnovana je **teorija (makro)ekonomiske politike**

MAKROEKONOMSKI CILJEVI

- **Proizvodnja**
 - Visok nivo proizvodnje
 - Brza stopa rasta – dinamika rasta
- **Zaposlenost**
 - Puna zaposlenost
 - Niska nedobrovoljna nezaposlenost
- **Cijene**
 - Stabilnost cijena
 - Slobodna trgovačka politika
- **Neto izvoz**
 - Ravnoteža platnog bilanca
 - Stabilan/ravnotežan devizni tečaj

MAKROEKONOMIKA

- Proučava tj. daje odgovore na pitanja:
 - Što određuje razinu proizvodnje?
 - Kolika je nezaposlenost (stopu nezaposlenosti)?
 - Što određuje razinu cijena?
 - Što određuje inflaciju?
 - Što određuje ekonomski rast?
 - Podloga za ekonomsku politiku

MAKROEKONOMSKI POKAZATELJI

Temeljni makroekonomski pokazatelji

- bruto domaći proizvod BDP - GDP (gross domestic products)
- neto društveni proizvod NNP
- bruto nacionalni proizvod GNP
- nacionalni dohodak NI
- raspoloživi dohodak DI
- neto ekonomsko blagostanje NEW

EKONOMSKA TEORIJA I EKONOMSKA ANALIZA

- **zadaća ekonomske teorije** - uočavanje zajedničkih karakteristika ekonomskih pojava i utvrđivanje zakonitosti u njihovom kretanju
- **ekonomska analiza** - utvrđuje zakonitosti u nekom užem skupu problema i rješava neki konkretni ekonomski problem

- ekonomska analiza je skup:
 1. **ekonomske teorije**
 2. **ekonomske statistike** - ova daje podatke o nekoj ekonomskoj pojavi i pomoću svojih metoda izvlači njene bitne značajke
 3. **ekonomske povijesti** - ova daje institucionalne okvire u kojima se određene ekonomske pojave događaju i u kojima treba obavljati ekonomsku analizu

DEFINICIJA I ZADAĆA EKONOMSKE ANALIZE

- sve ekonomske pojave se mogu izraziti kvantitativno
- one su ujedno i procesi (variables) čije promjene utječu na promjene drugih varijabli
- zadaća ekonomske analize je utvrđivanje međuvisnosti koja postoji među ekonomskim pojavama i procesima radi njihova objašnjavanja i predviđanja
- dajući objašnjenja i predviđanja – ekonomska analiza ostvaruje preuvjetne utjecanja na ekonomske pojave
- utjecanje se mora dešavati u skladu s nekim ciljevima, a tu pomaže ekonomska povijest
- ekonomska politika je uspješna u onoj mjeri u kojoj ostvaruje postavljene ciljeve

DEFINICIJA I ZADAĆA EKONOMSKE ANALIZE

pitanja na koja analiza daje odgovor:

1. što se dogodilo?
2. kad se promjena dogodila?
3. u kojoj mjeri se promijenila određena varijabla? (na ovo odgovara statistika)
4. zašto je došlo do promjene?
5. kakve su posljedice promjene na ostale varijable?
6. kakva je vjerojatnost ponavljanja događaja?
7. što učiniti da se događaj (ne) ponovi?
8. kakvi su mogući pravci razvoja pojave i kako je usmjeriti?

VRSTE EKONOMSKE ANALIZE

1. **kvalitativna ekonomska analiza** - ovdje se narativnim metodama nastoji utvrditi osnovne zakonitosti u ekonomskom svijetu
2. **kvantitativna ekonomska analiza** - ovdje se zakonitosti i međuvisnosti nastoje kvantificirati

Ovdje se ne odgovara samo na pitanje što se dešava nego i kolika je promjena

EKONOMSKA ANALIZA I EKONOMSKA POLITIKA

- **Ekonomski politika** - svjesne, namjerne promjene određenih ekonomskih varijabli (instrumentalnih varijabli) koje čine subjekti ekonomskog politike, radi ostvarenja nekog unaprijed utvrđenog cilja
- Potreba za ovim postoji ako spontani tijek ekonomskih zbivanja ne vodi ovom cilju
- Cilj je pritom političko pitanje, a ono što analiza tu radi je:
 - ustanovljava kako vodi spontani tijek
 - izražava cilj u kvantitativnom obliku
 - kvantificira resurse koji su na raspolaganju za ostvarivanje cilja
 - utvrđuje ograničenja ostvarenja pojedinih ciljeva
- Tehnike kojima se ekonomski politika služi pri utjecanju na promjene varijabli su instrumenti ekonomskog politike, a način primjene nekog instrumenta ekonomskog politike je mjeru ekonomskog politike

STATIČKA I DINAMIČKA ANALIZA

- Svaka ekonomski analiza može biti **statička ili dinamička**
- Statička ekonomski analiza **utvrđuje međuvisnosti** u određenom skupu ekonomskih procesa i pojava koje postoje u određenom vremenskom trenutku, i iz koje je isključena funkcija vremena, dakle – ne uzima se vremenska dimenzija
- Statička analiza bavi se **analizom ravnotežnog stanja** među ekonomskim varijablama u određenom trenutku
- **Dinamička ekonomski analiza uključuje funkciju vremena**, tj. ispituje kako se u vremenskom toku zbivaju promjene različitih ekonomskih varijabli (vrijeme u ovoj analizi je varijabla, a ne parametre kao kod statičke analize)
 - ona prati vremenski tijek i proces nastajanja niza promjena koji je uvjetovan početnom promjenom neke ili nekih ekonomskih varijabli. Ona dakle gleda kako se u vremenskom tijeku zbiva promjena određenih varijabli
 - dinamička analiza odgovara na pitanje **“teži li razvoj variable u vremenu k ravnoteži i je li stabilna ta ravnoteža, ako razvoj ekonomski variable k njoj teži i ako je konačno dosegne”**, pri čemu su analitički instrumentariji ove analize tehničke diferencijalnih i diferencijacijskih jednadžbi

EKONOMSKA POLITIKA

- **Ekonomski politika je interakcija (međudjelovanje) mjeru i ciljeva nekog društva**
- Ciljevi mogu biti:
 - **opći** – zajednički za većinu zemalja (ekonomski rast velik, niska inflacija, niska nezaposlenost, izvoz = uvozu);
 - **komplementarni** – ostvarivanje jednog cilja pomaže ostvarivanju drugog cilja;
 - **konfliktni** – njih je većina, pitanje preferencija, ostvarenje jednog cilja rezultira zanemarivanje drugog cilja, npr. veliki vanjski dug i sl.

- **specifični** – varijabilni (javljaju se regionalne jednakosti ili nejednakosti)
- S aspekta mjera ekonomska politika se dijeli na:
 - fiskalnu politiku
 - monetarnu politiku
 - politiku dohotka
 - tečajnu politiku - politika međunarodnih ekonomske odnosa

INSTRUMENTI EKONOMSKE POLITIKE

Četiri makroekonomска cilja

- Povećanje proizvodnje
- Niska topa nezaposlenosti
- Stabilnost cijena
- Uravnotežena vanjska trgovina

Četiri makroekonomске politike

- Monetarna politika
- Fiskalna politika
- Politika dohotka
- Vanjskotrgovinska politika

- **Politika** (eng. *policy*) označava procese i način na koji se donose odluke unutar jedne grupe ljudi
- Iako se obično politika odnosi na vlade, političko ponašanje se opaža u bilo kojoj grupi ili instituciji koju sačinjavaju ljudska bića

CILJEVI MAKROEKONOMSKE POLITIKE

- Makroekonomski politici imaju za cilj povećanje proizvodnje, odnosno povećanje bruto domaćeg proizvoda (BDP) kroz:

1. Povećanje obujma proizvodnje i što veće stope njezinog rasta
2. Visoku razinu zaposlenosti uz što nižu stopu nedobrovoljne nezaposlenosti
3. Cjenovnu stabilnost
4. Vanjskotrgovinsku stabilnost

1. Povećanje obujma proizvodnje i njezin rast te ekonomsko ponašanje pojedinca, kućanstva i gospodarskih subjekata, analiza funkcioniranja gospodarstva kao cjeline očituje se kroz:

1. Nacionalnu proizvodnju
2. Zaposlenost
3. Opću razinu cijena
4. Vanjsku trgovinu

2. Visoka razinu zaposlenosti

Razinu zaposlenosti mjerimo stopom zaposlenosti koja je jednaka omjeru broja zaposlenih i veličine radne snage

3. Cjenovna stabilnost predstavlja treći cilj makroekonomске politike. U tržišnom gospodarstvu nužna za mjerjenje ekonomske vrijednosti te za racionalno alociranje oskudnih resursa

Kao pokazatelj opće razine cijena koristi se najčešće indeks potrošačkih cijena (Engl. CPI – Consumer Price Index)

CPI koristimo i za izračunavanje stope inflacije

4. Vanjskotrgovinska stabilnost je četvrti cilj makroekonomске politike i predstavlja ravnotežu neto izvoza, odnosno razlike između izvoza i uvoza

- Najčešći pokazatelj u mjerenu gospodarske aktivnosti neke zemlje jest BDP
- Inflacija se u EU mjeri harmoniziranim indeksom potrošačkih cijena
- Dugoročne kamatne stope mogu se mjeriti s pomoću kretanja prinosa dugoročnih obveznica

ZAKLJUČAK MAKROEKONOMIKA KAO EKONOMSKA DISCIPLINA

- Makroekonomika je proučavanje agregatnih ekonomske odnosa koji se uspostavljaju između pojedinaca, firmi i država
- Makroekonomika pokazuje da ono što važi za pojedinca ne mora važiti i za društvo u cjelini, pa ni makroekonomika nije replika mikroekonomike

- Kriza u makroekonomici proističe iz neuspjeha ekonomista da u svoje teorije uspješno integriraju stupanj dosegnutog znanja
- Teškoće proizlaze iz načina na koji je razumiju i predstavljaju ekonomisti
- Po monetaristima pojedinci posjeduju sve raspoložive informacije – znanje, a po kejnzijsancima ne raspolažu dovoljnom količinom informacija
- Monetaristi zaključuju da je ishod izvjestan, a kejnzijsaci obratno, za monetariste racionalnost u uvjetima savršenog znanja vodi izvjesnosti, a za kejnzijsance iracionalnost u uvjetima nesavršenog znanja vodi neizvjesnosti

DODATAK

FISKALNA POLITIKA

- Fiskalna politika bavi se porezima i javnim rashodima i podrazumijeva **proces oblikovanja oporezivanja i javnih rashoda** s ciljem da se pomognu prigušiti uzleti i padovi poslovnog ciklusa i pridonese održavanju rastuće, visoko zaposlene ekonomije oslobođene visoke ili promjenjive inflacije
- Fiskalna politika sastoji se od dva oblika od kojih **prvi podrazumijeva državne izdatke za kupovinu roba i usluga** (npr. izgradnja cesta) koji utječe na relativni obujam kolektivne i privatne potrošnje, dok se **drugi odnosi na oporezivanje dohotka** čime se smanjuje potrošnja pojedinca i također utječe na privatnu štednju
- **Ciljevi fiskalne politike su nagli ekonomski rast uz visoku zaposlenost i stabilne cijene**

OPOREZIVANJE

- Porezi na dohodak smanjuju dohodak stanovništva; smanjuju osobnu potrošnju, što smanjuje ostvareni BDP
- Visoki porezi na dobit mogu destimulirati privredni rast

JAVNA POTROŠNJA

- Povećanje javne ili državne potrošnje stimulira rast BDP-a

EKSPANZIVNA FISKALNA POLITIKA

- usmjerenja je na povećanje BDP-a što se može postići mjerama: povećanje javne potrošnje, smanjenje poreza, povećanje transfera (različiti oblici pomoći stanovništvu)

RESTRIKTIVNA FISKALNA POLITIKA

- usmjerenja je na smanjenje BDP-a, što znači ograničavanje osobne i javne potrošnje

MONETARNA POLITIKA

- Monetarna politika se bavi novcem kao sredstvom razmjene i proučava **komponente novčane mase i uzroke promjena njihove veličine**
- **Provodi ju središnja banka** pojedine države te određuje ponudu novca i finansijske uvjete, na način da povećava ili smanjuje kamatne stope utječući na taj način na potrošnju u sektorima
- Središte interesa monetarne politike **predstavljaju pitanja novčane stabilnosti i odraz novčanih kretanja na gospodarski razvoj** i opću gospodarsku stabilnost, pa stoga i regulacija količine novca u opticaju koji je u funkciji ostvarivanja tih ciljeva
- Prednost monetarne nad fiskalnom politikom je ta što se monetarna politika koristi u kratkoročnim stabilizacijskim politikama, dok se fiskalna politika koristi za ispravljanje nacionalne ravnoteže investicija i štednje te za suprotstavljanje nekim dubokim recesijama ili visokim inflacijama koje se ne mogu srediti samo monetarnom politikom

POLITIKA DOHODAKA

- Politika dohodaka predstavlja kontrolu najamnina i cijena te njihovu regulaciju
- KONTROLA NADNICA
- KONTROLA CIJENA

MEĐUNARODNA EKONOMSKA POLITIKA

- POLITIKA RAZMJENE
 - Carine i kvote
 - Ostale mjere
- UPRAVLJANJE TRŽIŠTEM DEVIZNIH TEČAJEVA
 - Fiksni tečajevi
 - Fluktuirajući tečajevi

PRORAČUNSKA POLITIKA

- **Proračunski suficit** se javlja kada svi porezi i drugi prihodi premašuju državne rashode
- Do **Proračunskog deficit-a** dolazi kada rashodi premašuju poreze
- Kada su prihodi i rashodi u određenom razdoblju jednaki, država ima uravnotežen Proračun
- Državni dug (ponekad nazivan i javni dug) sastoji se od ukupnog ili akumuliranog posuđivanja države; to je ukupna vrijednost državnih obveznica u vlasništvu javnosti

BRUTO DRUŠTVENI PROIZVOD – BDP

KVANTITATIVNE MJERE NACIONALNIH (ILI REGIONALNIH) GOSPODARSTVA

- Nacionalna (ili regionalna) gospodarstva širom svijeta prolaze kroz različite faze ekonomskog ciklusa
- Ona su široko klasificirani kao
 - Ekspanzija
 - Depresija
 - Recesija
 - Faza oporavka ekonomije
- Koriste se različite kvantitativne mjere koje odražavaju finansijsko zdravlje i ekonomsku fazu zemlje tijekom određenog vremenskog okvira
- Najčešće korištene brojke su **bruto domaći proizvod (BDP)** i **bruto nacionalni proizvod (BNP)**, od kojih svaki predstavlja ukupnu tržišnu vrijednost svih roba i usluga proizvedenih u gospodarstvu tijekom određenog razdoblja

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD ILI BDP

- **osnovni makroekonomski pokazatelj**
- Najobuhvatnija mjera ukupne proizvodnje neke privrede
- Engleski termin Gross Domestic Product (GDP)
- To je tržišna vrijednost svih finalnih proizvoda i usluga proizvedenih u nekoj zemlji tijekom jedne godine
- BDP je jedinstveni broj ukupne novčane vrijednosti svih gotovih proizvoda i usluga proizvedenih unutar granica neke zemlje (u zemlji) tijekom određenog vremenskog razdoblja (kvartalno / godišnje)
- Ovaj jedinstveni broj izuzetno je koristan za procjenu ukupnog ekonomskog zdravlja nacije ili posljedica njezinih vladinih politika
- Učinci makroekonomskih odluka mogu se proučavati i kroz promjene u BDP-ovim podacima
- Ako određena zemlja otvorila domaće tržište za strana ulaganja ili snizi porezne stope za jačanje proizvodnje, njeni učinci mogu se provjeriti provjerom koliki je rast BDP-a pripisan odluci
- BDP djeluje i kao standardni broj koji se može upotrijebiti za usporedbu performansi dva ili više gospodarstava i služi kao ključni ulaz za donošenje odluka o investiranju u nekoj zemlji
- Također pomaže vladinoj izradi nacrta politika za pokretanje lokalnog gospodarskog rasta
- Bruto domaći proizvod (BDP) se određuje za određeno geografsko područje (obično se odnosi na izvjesnu državu, ali može da se određivati i za promatranu regiju, grad, kao i za ekonomsku integraciju (dakle grupu) zemalja poput Europske unije)
- BDP se također utvrđuje za određeni vremenski period, obično za jednu kalendarsku godinu ili za kvartal (odnosno tromjesečni period u jednoj godini)
- Ovo zato što BDP predstavlja varijabilni tok jer sadrži vremensku dimenziju (tj. jer se određuje za izvjesni vremenski period)

- Bruto domaći proizvod (BDP) jedan je od najčešćih pokazatelja koji se koristi za praćenje zdravlja nacionalne ekonomije
- Izračun BDP-a zemlje uzima u obzir niz različitih čimbenika u gospodarstvu te zemlje, uključujući njezinu potrošnju i ulaganja
- BDP je možda najprometniji i najvažniji ekonomski pokazatelj kako za ekonomiste, tako i za investitore, jer predstavlja ukupnu novčanu vrijednost sve robe i usluga koje gospodarstvo proizvodi u određenom vremenskom razdoblju
- Kao mjerjenje se često opisuje kao izračun ukupne veličine gospodarstva.
- Bruto domaći proizvod prati zdravlje gospodarstva zemlje
- Ekonomisti mogu koristiti BDP kako bi utvrdili raste li gospodarstvo ili je u recesiji
- Ulagači mogu koristiti BDP za donošenje investicijskih odluka - loše gospodarstvo znači nižu zaradu i niže cijene dionica
- U jednoj brojci, BDP jedne zemlje može prenijeti vrlo ograničen raspon informacija o gospodarstvu te zemlje
- Unatoč tome, i dalje ostaje koristan i korisna točka podataka za ekonomiste i investitore

BDP SE MOŽE DEFINIRATI NA SLIJEDEĆA TRI NAČINA

1. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- prema prvoj definiciji BDP predstavlja sumu neto finalnih prodaja obavljenih na određenom teritoriju u određenom vremenskom periodu
- $BDP = \text{SUMA neto finalnih prodaja obavljenih na određenom teritoriju u određenom vremenskom periodu}$
- $BDP = \text{privatna potrošnja} + \text{bruto investicije} + \text{državne investicije} + \text{državna potrošnja} + (\text{izvoz} - \text{uvoz})$

2. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- dodatna vrijednost koja se proizvede u okviru privrede promatrane zemlje, u suštini, predstavlja dohodak onih faktora proizvodnje koje su firme uposlike (tj. angažirale)
- Bez dodate vrijednosti ne bi bilo moguće isplatiti plaće, kamatu na kredite, kao ni profit vlasnicima razmatrane kompanije
- U tom smislu se, BDP definira kao suma dohodata od faktora proizvodnje zarađenih u privrednim aktivnostima na određenom teritoriju u definiranom vremenskom periodu
- $BDP = \text{SUMA faktorskih dohodata zarađenih u privrednim aktivnostima na određenom teritoriju u definiranom vremenskom periodu}$

3. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- ova definicija bruto domaćeg proizvoda uzima u obzir činjenicu da svaka konačna (finalna) prodaja promatranog dobra ili usluge obuhvaća vrijednost svih aktivnosti koje su omogućile da dobra i/ili usluge postanu dostupne krajnjim potrošačima, odnosno kupcima
- Ova definicija, u suštini, sadrži čitav lanac (proizvodnih i uslužnih) aktivnosti od kojih se svaka tretira kao dodatna vrijednost
- U tom smislu se BDP može definirati i kao suma dodatnih vrijednosti stvorenih na određenom teritoriju u određenom vremenskom periodu

- BDP = SUMA dodatnih vrijednosti stvorenih na određenoj teritoriji u određenom vremenskom periodu
- Iz BDP-a je isključena većina proizvoda koji se proizvode i potroše kod kuće i koji nikada ne izaju na tržiste (npr. spremanje kuće) kao i proizvode koji su proizvedeni i prodati ilegalno

ILI

4. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- BDP je vrijednost finalnih proizvoda i usluga proizvedenih u gospodarstvu tijekom danoga razdoblja
- To znači da se zbrajaju vrijednosti proizvodnje finalnih, ali ne i **intermedijarnih** proizvoda
- **INTERMEDIJARNO** je dobro proizvod koji se koristi u proizvodnji nekog drugog dobra npr. krumpir u proizvodnji čipsa
- To je definicija BDP-a sa proizvodne strane

5. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- BDP je zbroj dodane vrijednosti u gospodarstvu tijekom danoga razdoblja
- Izraz **DODANA VRIJEDNOST** je vrijednost proizvodnje umanjena za vrijednost intermedijarnih dobara koja se koriste u proizvodnji
- To je definicija BDP-a sa proizvodne strane

6. Definicija bruto domaćeg proizvoda

- BDP je zbroj dohodata u gospodarstvu tijekom danoga razdoblja
- To je zbroj dohodata od rada, dohodata od kapitala i indirektnih poreza (prihodi plaćeni državi u obliku poreza na prodaju)
- Agregatna proizvodnja = Agregatni dohodak

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP) – NOMINALNI

1. zbrojimo vrijednost proizvodnje svih industrijskih sektora gospodarstva - **proizvodna metoda**
2. zbrojimo sve izdatke na robu i usluge svih sektora potrošnje gospodarstva (kućanstava, poduzeća, države i stranaca) - **rashodna metoda**
3. zbrojimo sve dohotke (prihode) koji su generirani u procesu proizvodnje (plaće zaposlenih, primanja i profite) - **dohodovna metoda**

PROBLEMI PRI UTVRĐIVANJU BDP-A

- 1. dvostruko knjiženje koje se eliminira konceptom dodane vrijednosti**
 - BDP isključuje intermedijarna dobra, tj dobra koja se koriste u proizvodnji drugih
 - Taj problem se pojavljuje kod svih proizvoda koji prolaze kroz nekoliko faza proizvodnje
 - U svakoj fazi proizvodnje BDP-u se pribraja dodana vrijednost nastala u toj fazi proizvodnje
- 2. proizvodnja koja nije za tržišta – javna dobra**
- 3. dobra proizvedena od strane države – sudstvo, školstvo, zdravstvo**
- 4. kućanski poslovi**
- 5. promjena razina cijena**

Mjeri se preko 3 indeksa cijena (3 mjerila za inflaciju):

- a) **indeks potrošačkih cijena (CPI):**
 - indeks troškova života – stopa inflacije potrošačkih cijena = $CPI(\text{ove god}) - CPI(\text{prošle god}) / CPI(\text{prošle god}) \times 100$
- b) **indeks cijena proizvođača** – indeks cijena dobara prodanih putem veleprodaje
- c) **deflatori:** deflator bruto društvenog proizvoda
 - BDP deflator = nominalni BDP / realni BDP

NOMINALNI I REALNI BDP

Definicija nominalnog BDP-a

- Nominalni bruto domaći proizvod definiran je kao mjera BDP-a, izražena u absolutnim iznosima
- Sirovi podaci o BDP-u, prije inflacije, nazivaju se nominalni BDP
- To je ukupna novčana vrijednost ekonomskog učinka proizvedenog tijekom određene finansijske godine, unutar državne granice
- Predstavlja BDP po prevladavajućim cijenama na tržištu, tj. trenutnoj tržišnoj cijeni

Definicija realnog BDP-a

- Realni bruto domaći proizvod odnosi se na mjeru BDP-a prilagođenu općoj razini cijena u određenoj finansijskoj godini
- Predstavlja ekonomsku vrijednost proizvedenih roba i usluga, nakon razmatranja inflacije ili deflacji
- Dok se izračunavanje realnog BDP-a vrši po fiksnim cijenama, tj. po cijenama koje su prevladavale u određenom trenutku prošlosti, poznatim kao cijena bazne godine ili referentna cijena
- On odražava ekonomsku proizvodnju u stalnim cijenama
- Realni BDP smatra se istinskim pokazateljem gospodarskog rasta zemlje jer isključivo smatra proizvodnju i oslobođen od promjena cijena ili valutnih oscilacija

NOMINALNI I REALNI BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

- Nominalni i realni BDP moraju se razlikovati, u smislu iskazivanja, dvije vrste bruto domaćeg proizvoda i to:
 - Nominalni bruto domaći proizvod koji se izražava u tekućim cijenama, pri čemu se pri obračunu BDP-a količina množi s cijenama koje su aktualne u godini izračuna BDP-a /tekuće cijene/ i
 - Realni bruto domaći proizvod koji se izražava u stalnim cijenama, pri čemu se u obračunu BDP-a količina množi s cijenama određene bazne godine i koje se primjenjuju u svim godinama obračuna na jednakom nivou /stalne cijene/
- Oni pokazuju finansijsku sigurnost zemlje, pri čemu se realnom BDP-u daje prednost nad nominalnim BDP-om, što olakšava usporedbu između različitih finansijskih godina
- S druge strane, nominalni BDP pruža bolju perspektivu za usporedbu različitih gospodarstava na trenutnoj razini cijena

KLJUČNE RAZLIKE IZMEĐU NOMINALNOG I REALNOG BDP-A

1. Nominalni bruto domaći proizvod odnosi se na novčanu vrijednost svih roba i usluga proizvedenih tijekom godine, unutar zemljopisnih ograničenja zemlje
2. Ekonomска vrijednost svih roba i usluga proizvedenih u određenoj godini, prilagođena promjenama opće razine cijena poznata je i kao realni bruto domaći proizvod
3. Nominalni BDP je BDP bez utjecaja inflacije ili deflacija dok realni BDP može se izračunati tek nakon što učinite inflaciju ili deflaciјu
4. Nominalni BDP odražava trenutni BDP u tekućim cijenama
5. Suprotno tome, realni BDP odražava trenutni BDP u cijenama protekle (bazne) godine
6. Vrijednost nominalnog BDP-a veća je od vrijednosti realnog BDP-a jer se, dok se izračunava, od ukupnog BDP-a oduzima broj inflacije
7. Pomoću nominalnog BDP-a možete usporediti različite kvartale iste finansijske godine
8. Realni BDP pokazuje stvarnu sliku ekonomskog rasta zemlje, što nije slučaj s nominalnim BDP-om

BDP: RAZINA NASUPROT STOPI RASTA

- Razina BDP-a je bitan pokazatelj ekonomске snage zemlje
- Pri procjenama rezultata gospodarstva ekonomisti se oslanjaju na **STOPU RASTA REALNOG BDP-a**
- Razdoblje pozitivnog rasta naziva se **EKSPANZIJAMA**
- Razdoblje negativnog rasta naziva se **RECESIJAMA**

DRUŠTVENI PROIZVOD KAO STUPANJ MJERENJA EKONOMSKE RAZVIJENOSTI

- Rast društvenog proizvoda je osnovni pokazatelj makroekonomskih ciljeva
- Porast društvenog proizvoda pouzdan je pokazatelj da je društvo proizvelo veću masu dobara, i da je životni standard porastao
- recesiji se govori ukoliko gospodarstvo najmanje u dvama uzastopnim tromjesečjima ostvari negativne stope rasta. ' Stopa rasta = promjena realnog DP/realni DP u prethodnoj godini *100

NEJEDNAKOST U RASPODJELE DOHOTKA

- BDP ne pokazuje ništa u vezi sa raspodjelom dobara i usluga među stanovništvom
- Ekonomski nejednakost dobija različite oblike u suvremenim uvjetima
- Dimenzioniranje ekonomskog minimuma, učešća pojedinih socijalnih grupa u raspodjeli, osobno i koncentraciji ekonomskog bogatstva i sl
- Mnoga društva/države utvrđuju socijalni minimum (minimalni dio ishrane, brigu o zdravstvenoj zaštiti, odjeći i stanovanju)
- Gdje povući liniju siromaštva?
- Kako ju kvantificirati?
- Da li je (i zašto) izraženja razlika nejednakosti dohotka od vlasništva od nejednakosti dohotka od rada?

NOMINALNI I REALNI BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

- Odnos između nominalnog i realnog bruto domaćeg proizvoda naziva se BDP deflator i on se izračunava prema slijedećem obrascu: $BDP \text{ deflator} = (\text{Nominalni BDP} / \text{Realni BDP}) \times 100$
- Ako je BDP deflator 0,48 znači da je nominalni BDP iznosio 48% realnog dohotka za tu godinu

IZRAČUN POKAZATELJA BDP-A

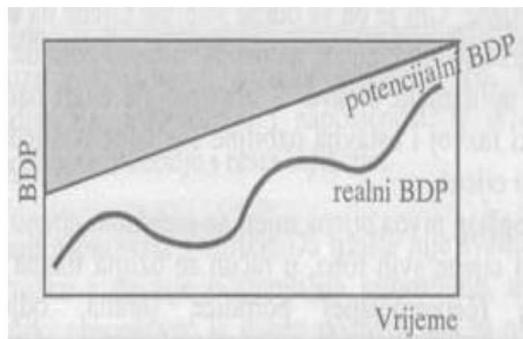
- BDP deflator služi za pretvaranje nominalnog BDP-a u realni BDP
- $BDP \text{ deflator} = \text{nominalni BDP} / \text{realni BDP}$
- $\text{Realni BDP} = \text{nominalni BDP} / BDP \text{ deflator}$
- $\text{Nominalni BDP} = \text{realni BDP} \times BDP \text{ deflator}$
- $BDP \text{ deflator} = \text{Indeks } n\text{-ta godina} / \text{Indeks bazna godina}$

POTENCIJALNI BDP

- **POTENCIJALNI BDP** pokazuje maksimalnu količinu dobara koju privreda može proizvesti pri stabilnim cijenama
- to je tzv. **PROIZVODNJA S VISOKOM RAZINOM ZAPOSLENOSTI**
- Zbog postojanja poslovnih ciklusa stvarni BDP se razlikuje od potencijalnog BDP-a
- To se zove **BDP jaz**, što znači da privreda ne posluje na granici proizvodnih mogućnosti
- Veliki BDP jaz znači da je privreda u silaznom kretanju i da djeluje unutar granice svojih proizvodnih mogućnosti

- U slučaju recesije taj je jaz malen, a u slučaju depresije je velik
- Depresija je po definiciji ekonomski situacija u kojoj dolazi do većeg ekonomskog pada, odnosno pada BDP-a neke države većeg od 10 posto ili produžena recesija koja traje duže od 2 godine
- Recessija su povremena usporavanja u privrednoj aktivnosti neke zemlje praćena istodobnim pogoršanjima opće ekonomске klime (pad realnog dohotka, porast nezaposlenosti, nizak stupanj iskorištenosti proizvodnih kapaciteta...)
- Recessija je manje duboka i ozbiljna od depresije

GRAFIČKI PRIKAZ REALNOG I POTENCIJALNOG BDP

NAPOMENE - ŠTO MJERI BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

- BDP uključuje samo registrirane tržišne transakcije
- Tako se izostavljaju mnoge aktivnosti, bilo stoga što se ne obavljaju kroz legalne kanale, ili zbog toga što finalni proizvodi ne izlaze na tržiste, kao na primer u slučaju uzgoja povrća u vlastitom vrtu
- Osim toga, pošto se dobra i usluge vrednuju po tržišnim cijenama, dva identična dobra mogu imati različiti ponder u bruto domaćem proizvodu ukoliko se jedno od njih proda sa popustom
- Konačno, to svakako nije mjeri ostvarenog uživanja: bolna iskustva (vađenje zuba, na primjer) ulaze u obračun na isti način kao i ona prijatna
- Kada neko umre, bruto domaći proizvod poraste: pogrebne usluge, troškovi bolničkog liječenja, kao i procedura izvršenja testamenta od strane advokata i bankara, sve to spada u dodatne finalne prodaje dobara i usluga
- Zagađenje i ostali oblici oštećenja prirodne okoline ne ulaze u obračun bruto domaćeg proizvoda jer se ne prodaju na tržištu
- Usluge ulaze u obračun BDP-a na isti način kao i dobra
- Usluge obuhvaćaju plaće ljekara ili proviziju prodavača nekretnina, zarađenu prodajom postojećeg stambenog objekta
- U ovom slučaju, ako se vrijednost objekta uvećala u odnosu na trenutak kada je kupljen, prethodni vlasnik ostvaruje kapitalni dobitak, ali ovaj prihod ne ulazi u obračun BDP
- Ni kupoprodaje polovnih dobara, kao što su automobili ili antikvarni namještaj, ne ulaze u obračun BDP
- Ove transakcije praktično se svode na transfer vlasništva, a ne na novu proizvodnju; ova dobra su obračunata u BDP prilikom prve prodaje, ali zarade posrednika predstavljaju uslugu koja se obavezno uračunava u BDP

- Prodaje zaliha iz prethodnog perioda, koje se obavljaju u maloprodaji, u stvari smanjuju BDP pošto se registriraju u formi smanjenja zaliha
- Javne usluge su dio BDP, iako se u stvari i ne prodaju
- Njihova cijena jednostavno se mjeri troškovima proizvodnje
- Na primer, usluge obrazovanja ulaze u BDP kao suma profesorskih plaća uvećana za operativne troškove kao što su električna energija i grijanje, plus troškovi iznajmljivanja prostorija i opreme
- Obrana ulazi u obračun BDP u formi ukupnih rashoda oružanih snaga

OSTALI MAKROEKONOMSKI AGREGAT – BNP

- **Bruto nacionalni proizvod-BNP (GNP-Gross National Product)**
 - **Zbroj svih dohodata koje su rezidenti date ekonomije ostvarili u određenom vremenskom periodu, bez obzira na mjesto – u zemlji ili u inozemstvu**
 - **BNP je ukupna vrijednost svih finalnih proizvoda i usluga proizvedenih na bazi proizvodnih faktora (rada i kapitala) čiji su vlasnici rezidenti određene zemlje**
- Obuhvaća dohotke ostvarene u inozemstvu, ali ne i dohotke stranaca u zemlji!
 - **BNP = BDP + neto faktorska plaćanja**
- **neto faktorska plaćanja** = faktorska plaćanja iz inozemstva – faktorska plaćanja inozemstvu
- $BNP = BDP + (\text{neto prihod koji ostvaruju domaći rezidenti / tvrtke od inozemnih ulaganja}) - (\text{neto prihod stranih rezidenata / poduzeća od domaćih ulaganja})$
- Prema odredbama Zakona o porezu na dohodak rezident je je fizička osoba koja u Republici Hrvatskoj ima prebivalište ili uobičajeno boravište. Rezident je i fizička osoba koja u Republici Hrvatskoj nema prebivalište ni uobičajeno boravište, a zaposlena je u državnoj službi Republike Hrvatske i po toj osnovi prima plaću
- Prema odredbama Zakona o porezu na dobit rezidenti su pravne i fizičke osobe čije je sjedište upisano u sudske ili druge registre ili upisnik u Republici Hrvatskoj ili kojima se mjesto stvarne uprave i nadzor poslovanja nalazi u Republici Hrvatskoj. Rezidenti su i poduzetnici fizičke osobe s prebivalištem ili uobičajenim boravištem u Republici Hrvatskoj čija je djelatnost upisana u registar ili upisnik

KLJUČNE RAZLIKE IZMEĐU BDP-A I BNP-A

- Iako oba mjere i predstavljaju gospodarsku aktivnost nacije, opseg BDP-a je unutar geografskih granica zemlje, a BNP se proširuje i na ostale zemlje / regije zbog aktivnosti koje obavljaju i neto prihoda koji stvaraju njeni državljanini
- BDP mjeri novčanu vrijednost unutar granice države (lokalna razina), dok je BNP dodatno uključuje za poduzeća / aktivnosti u vlasništvu / djelovanju / koje obavljaju stanovnici zemlje (lokalno + globalno)
- BDP ocrtava snagu lokalnog gospodarstva u zemlji i pokazatelj je stabilnosti zemlje, dok BNP predstavlja kako njeni državljanini doprinose ekonomiji zemlje
- BDP se temelji na lokaciji, dok se BNP temelji na državljanstvu
- BDP se obično naziva mjerom regionalne proizvodnje, dok je BNP najbolje opisan kao mjeru nacionalne proizvodnje

- Veći BNP od BDP-a znači da su građani neke zemlje bolji u inozemstvu
- Ako je ekonomija zatvorena, tada je $BNP = BDP$

OSTALI MAKROEKONOMSKI AGREGATI

- Nacionalni dohodak (NI) je jednak sumi faktorskih dohodaka koje primaju vlasnici radne snage, kapitala i zemlje
- On je jednak sumi najamnina, kamata, renta i profita
- Raspoloživi dohodak (DI) je onaj koji domaćinstvu ostaje za potrošnju (C) i štednju (S) a izračunava se tako da se od ukupnog dohotka (NI) oduzmu neposredni porezi (Td) i pridodaju transferna plaćanja (Tp)
 - $DI = C + S$
 - $DI = NI - Td + Tp$
- BDP nije idealan pokazatelj stvarnog ekonomskog blagostanja jer njegov porast ne mora odmah značiti i poboljšanje kvalitete življenja jer se porast BDP-a može ostvariti i uz smanjenje slobodnog vremena, te uz zagađivanje prirode i okoliša
- Kao pokazatelj se koristi neto ekonomsko blagostanje (NEW-Net Economic Welfare) koje ne uključuje one elemente BDP-a koje ne doprinose blagostanju pojedinca, a uključuje one stavke potrošnje koje su isključene iz BDP-a, a doprinose blagostanju

OSTALI MAKROEKONOMSKI AGREGATI - NEW

- Neto ekonomsko blagostanje (Net Economic Welfare - NEW) je novi pokazatelj ekonomiske aktivnosti (početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća W. Nordhaus i J. Tobin, profesori s Yale-a (SAD) oblikovali su NEW)
 - Naime, u težnji da dođu do kvalitetnijeg sintetičkog pokazatelja razvoja, oni su veličinu BDP korigirali oduzimanjem i dodavanjem određenih stavki
 - Kao glavna odbitna stavka se uzima vrijednost šteta koje ljudi i proizvodnja nanose prirodnoj sredini (zagađenje, zagruženje, iscrpljivanje prirodnih resursa i sl)
 - u NEW ulazi vrijednost slobodnog vremena, kao i učinci neregistrirane ekonomije koji nisu statistički obuhvaćeni (siva ekonomija), ali potrebno je odbiti štetu koja nastaje zagađivanjem prirode i okoliša
- ⇒ $NEW = BDP\text{-amortizacija} + \text{dokolica i neregistrirana ekonomija} - \text{zagađivanje i neugode}$

Osnovne dodatne stavke su:

- **vrijednost vremena dokolice**
- **vrijednost sive ekonomije**

- Domaćinstvo može donijeti odluku da manje radi kako bi povećala svoje psihičko zadovoljstvo od dokolice, ali i od veće upotrebe dobara i usluga
- Kao dodatnu stavku valja uzeti moguće efekte aktivnosti tipa - uradi sam
- Neregistrirane aktivnosti, po prirodi stvari, nisu uključene u BDP
- Ove aktivnosti dijelimo na dvije grupe:
 - 1) nezakonite aktivnosti (kocka, zelenoštvo, prostitucija i trgovina narkoticima)
 - 2) zakonite aktivnosti koje nisu registrirane zbog utaje poreza (procjenjuje se da ona iznosi 10% do % BDP)

BDP I INVESTICIJE

- od svih elemenata BDP-a promjenama su najpodložnije investicije
- ukupne investicije čine nacionalne investicije, domaće bruto investicije, te neto izvoz
- potrebno je razlikovati bruto i neto investicije
 - bruto investicije su ukupna kapitalna ulaganja namijenjena zamjeni izrabljenog fizičkog kapitala i proširenju postojećeg
 - financiraju se iz amortizacije i akumulacije
 - neto investicije su namijenjene proširenju postojećeg fizičkog kapitala, a financiraju se iz akumulacije
 - dobivaju se tako da se bruto investicije umanjuju za iznos amortizacije

KOLIKI JE VOLUMEN SIVE EKONOMIJE?

- Ono što ostane neprijavljeno poreznim organima naziva se sivom ekonomijom
- Po definiciji, njena je veličina nepoznata, ali statističari često pokušavaju utvrditi njen značaj
- Koriste se razne procjene, kao na primer mjerjenje potrošnje električne energije u domaćinstvima
- S rastom neregistriranih tržišnih aktivnosti, značajno raste i vrijednost ovog pokazatelja
- Alternativno, pošto se nelegalne transakcije obavljaju van bankovnih računa, a profiti se čuvaju u velikim novčanicama, utvrđuje se količina novčanica velike vrijednosti u opticaju

PROCJENA VOLUMENA SIVE EKONOMIJE (% OF BDP)

Afrika		Centralna Evropa	
Nigerija, Egipat	68–76	Mađarska, Bugarska, Poljska	20–28
Tunis, Maroko	39–45	Češka Republika, Rumunija, Slovačka	9–16
Latinska Amerika		Bivši Sovjetski Savez	
Meksiko, Peru	40–60	Belorusija, Gruzija, Ukrajina	28–43
Čile, Brazil, Venecuela	25–35	Baltičke države, Rusija	20–27
Azija		OECD	
Tajland	70	Belgija, Grčka, Italija, Španija, Portugalija	24–30
Filipini, Malezija, Koreja	38–50	Sve ostale	13–23
Hong Kong, Singapur	13	Austrija, Japan, SAD, Švajcarska	8–10

- Ozbiljno ograničenje točnosti BDP predstavlja neplaćeni rad
- Kućne popravke, koje obično rade muškarci, svi ostali poslovi oko kuće i porodice, što obično rade žene, oduzimaju dosta snage i vremena
- Bogatiji ljudi angažiraju pomoći, u kom slučaju vrijednost ovih poslova postaje dio BDP, ako ih prijave poreznim organima
- Ipak, većina ih radi sama, te ih i ne prijavljuje

BDP PER CAPITA (BDP PO GLAVI STANOVNika)

- Pored uobičajenih problema koji prate mjerjenje BDP-a (poput prikupljanja podataka posredstvom poreskih službi, učestalog neprijavljivanja prihoda, vremena koje je potrebno kako bi se dobili prihvativi rezultati, povremenih potreba za sprovođenjem korekcije BDP-a i tome slično), treba naglasiti da se u vidu pravog izazova javlja usporedba BDP-a po pojedinačno promatranim zemljama.
- Stoga se najčešće mjeri BDP per capita (BDP po glavi stanovnika) koji predstavlja prosječni dohodak koji se zaradi u okviru granica promatrane zemlje
- Jednako je važna razina REALNOG BDP-a po glavi stanovnika = realni BDP / broj stanovnika
- to je pokazatelj prosječnog životnog standarda zemlje

PRAVI JE IZAZOV USPOREDITI BRUTO DOMAĆI PROIZVOD PO ZEMLJAMA

- Međutim, uvijek treba oprezno tumačiti podatke
- Najprije, BDP mjeri dohodak, a ne bogatstvo
- Dohodak je tok, a bogatstvo je fond akumuliran tokom dužeg vremenskog perioda
 - Na primer, prosječni dohodak koji se ostvari u Velikoj Britaniji niži je nego u Abu Dabiju; pa ipak je britansko bogatstvo vjerojatno mnogo veće, pošto je stjecano stoljećima, i to kako u formi privatne imovine (npr. kuće, tvornice, nakit, akcije), tako i nacionalne imovine (npr. Londonski most, slike u Britanskom muzeju, putevi i telekomunikacijska mreža, itd)
- Druga zamka leži u tome što se u mnogim manje razvijenim zemljama veliki broj transakcija ne registrira
- Na primjer, najveći dio proizvodnje hrane može se obaviti u domaćinstvu (netržišna aktivnost) ili se može razmijeniti za druga dobra (neregistrirana tržišna aktivnost)
- Vrlo niske vrijednosti per capita dohotka posljedica su podcijenjenih iznosa dodate vrijednosti i dohotka u ovim zemljama
- Konačno, BDP se izražava u lokalnim monetarnim jedinicama, odnosno valutu, i onda se konvertira u jednu, zajedničku valutu, koristeći devizni tečaj
- Ali, lokalni troškovi života mnogo su niži u siromašnjim zemljama
- Da bismo korigirali ovu devijaciju BDP, koristimo podatke o BDP korigirane paritetom kupovne moći (PPP – purchasing power parity) – BDP PPP

BDP PPP-A PO GLAVI STANOVNika

- BDP PPP-a po glavi stanovnika: BDP po glavi stanovnika predstavljen na osnovi pariteta kupovne moći
- Paritet kupovne moći (PPP): ekonomski teorija koja procjenjuje potrebnu prilagodbu deviznog tečaja između zemalja kako bi razmjena bila jednaka kupovnoj moći svake valute
- Što je pod nadzorom u mjerenu BDP-a po glavi stanovnika
 - razlike u valutama među državama
 - razlike u cijenama među zemljama
- Ono što NIJE pod nadzorom u mjerenu BDP-a po glavi stanovnika
 - Podjela dohotka u društvu
 - Neslužbena proizvodnja / „podzemno“ gospodarstvo - transakcije koje se ne odvijaju na organiziranim tržištima
 - Negativne vanjske razlike u proizvodnji

BDP PO GLAVI STANOVNika NA OSNOVU PARITETA KUPOVNE MOĆI (PPP)

- BDP PPP-a bruto je domaći proizvod pretvoren u međunarodne dolare korištenjem stopa pariteta kupovne moći
- Međunarodni dolar ima istu kupovnu moć nad BDP-om kao američki dolar u Sjedinjenim Državama

BDP ZA EKONOMISTE

- BDP je važno mjerilo za ekonomiste i investitore jer predstavlja prikaz ekonomskog proizvodnje i rasta.
- I ekonomski proizvodnja i rast imaju velik utjecaj na gotovo sve unutar određene ekonomije
- Kad je gospodarstvo zdravo, obično je niža razina nezaposlenosti, a plaće se povećavaju kako tvrtke zapošljavaju više radne snage kako bi zadovoljile rastuću potražnju gospodarstva
- Ekonomisti promatraju pozitivan rast BDP-a između različitih vremenskih razdoblja (obično iz godine u godinu) kako bi procijenili koliko ekonomija cvjeta
- Suprotno tome, ako postoji negativan rast BDP-a, to može biti pokazatelj da je gospodarstvo u recesiji ili joj se približava ili ekonomski pad

BDP ZA INVESTITORE

- Ulagači obraćaju pažnju na BDP, jer značajna postotna promjena BDP-a - bilo gore ili dolje - može imati značajan utjecaj na tržište dionica
- Općenito, loša ekonomija obično znači nižu zaradu za tvrtke
- A to se može pretvoriti u niže cijene dionica
- Ulagači mogu obratiti pažnju na pozitivan i negativan rast BDP-a kada osmišljavaju strategiju ulaganja
- Međutim, važno je napomenuti da je, budući da je BDP mjereno ekonomije u prethodnom tromjesečju ili godini, bolje koristiti za objašnjenje kako su gospodarski rast i proizvodnja utjecali na zalihe i investicije u prošlosti

- Ne smatra se korisnim prediktorom kako će se tržište kretati u budućnosti

INFLACIJA

- Inflacija je riječ, koja kao kredit, novac, kapital itd., obuhvaća čitav kompleks pojmova što se moraju raščlaniti na pojedine podvrste i kategorije, ako je želimo upotrijebiti u znanstvene i analitičke svrhe
- Primjenjujući različite kriterije možemo inflaciju podijeliti na više vrsta
- Ti kriteriji mogu biti: uzrok nastanka, intenzitet, vrijeme trajanja, porijeklo, virulentnost i posljedice
- Ako ih želimo kategorizirati po intenzitetu, onda kao kriterij moramo uzeti brzinu inflatornog procesa i stupanj obezvređivanja
- S obzirom na ovo, inflacije možemo podijeliti na latentne ili potencijalne, srednje i galopirajuće, katastrofalne ili hiperinflacije
 - Latentne ili potencijalne inflacije obično su dugoročnog karaktera i izražavaju se u trendu sporo rastućih cijena u svjetskim razmjerima u visini 2 - 3% godišnje
 - Uzroci ovih inflacija su obično: prevelika svjetska proizvodnja plemenitih metala, svjesna politika jeftinog novca i ekspanzije kredita, porast proračunske potrošnje i, s tim u vezi, porast državnih dugova, njihova monetizacija itd
- Inflacija je jedan od najvažnijih ekonomskih pojmova i predstavlja općenito povećanje cijena proizvoda i usluga unutar jednog gospodarskog područja (pojava rasta cijena)
- Inflacija je zapravo stopa po kojoj su se cijene proizvoda i usluga povećale u određenom vremenskom razdoblju
- Zbog takve pojave se smanjuje kupovna moć stanovništva u državi
- Upravo zbog inflacije novac ima svoju vremensku vrijednost (engl. time value of money)
- To jednostavno znači, da se zbog rasta cijena kroz vrijeme vrijednost novca smanjuje
- Naime, uz inflaciju pojedinac više ne može sa istom količinom novca kupiti istu količinu proizvoda i usluga kao što je to mogao prije mjesec dana ili godinu dana
 - Npr. ako je stopa inflacije na godišnjem nivou 5 %, to znači da je proizvod koji je prije godinu dana koštao 100 kuna, danas košta 105 kuna (cijena + inflacija)
 - Dakle, sa inflacijom je vrijednost svake kune u našem novčaniku manja
- inflacija je pojava s kojom se suočavaju ili su se suočavale brojne zemlje svijeta
- pod pojmom inflacije se podrazumijeva porast opće razine cijena
- suprotan pojam je deflacija koja označava proces smanjivanja opće razine cijena
- srođan je i pojam dezinflacija koja označava proces smanjivanja stope inflacije
- inflacija se može mjeriti na različite načine, a obično se koristi stopa inflacije
- Stopa inflacije=[razina cijena (godina t)-razina cijena (godina t-1)] / [razina cijena (godina t -1)] * 100 %
- za mjerjenje inflacije se koriste i indeksi cijena koji predstavljaju ponderirani prosjek cijena određenog broja roba i usluga sukladno njihovom značenju u strukturi potrošnje
- Inflacija se obično mjeri sa indeksom potrošačkih cijena (engl. consumer price index, CPI) ali i sa još nekim drugim statističkim indeksima

- Košarica koja predstavlja indeks sadrži proizvode i usluge poput hrane, odjeće, goriva, kompjutera, frizerskih usluga i slično
- Visina inflacije se određuje u odnosu na promjenu vrijednosti košarice proizvoda i usluga u određenom vremenskom razdoblju
- Ako je na kraju godine ukupna vrijednost košarice skuplja za 10 %, onda govorimo o godišnjoj stopi inflacije 10 %

VREMENSKA VRIJEDNOST NOVCA

- Consumer Price Index (CPI)
- The Consumer Price Indexes (CPI) program produces monthly data on changes in the prices paid by urban consumers for a representative basket of goods and services
- This data represents changes in the prices of all goods and services purchased for consumption by urban households.

INFLACIJA

- Postoje različiti uzroci za inflaciju
 - Jedan od važnijih je prekomjerno povećanje novčane mase u optjecaju
 - Kada veća količina novca slijedi manjoj količini proizvoda i usluga, nastaje neuravnoteženost robno-novčanog odnosa što dovodi do logičnog rasta cijena i smanjenja vrijednosti novca
- Ulogu nadglednika ili kontrolora inflacije u državi obično ima središnja banka koja sa svojom monetarnom politikom pokušava održati mjeru inflacije stabilnom (2-3%)
- Zbog svoje povezanosti za stopom nezaposlenosti umjerena inflacija je poželjna

INFLACIJA PREMA NJEZINIM POČETNIM UZROCIMA

- Inflacija potražnje – jedan od najvećih šokova na inflaciju je promjena agregatne potražnje
 - Bez obzira na uzroke, inflacija potražnje nastaje kada agregatna potražnja raste brže od proizvodnog potencijala ekonomije, povlačeći cijene na više da bi se izjednačile agregatna ponuda i potražnja
 - Kako nezaposlenost pada i nastaje nestašica radnika, plaće rastu i inflatorni se proces ubrzava
- Inflacija ponude (inflacija troškova) – uzorkovana je smanjenjem agregatne ponude uz istu agregatnu potražnju
 - To smanjenje ponude može biti posljedica porasta neke troškovne komponente, na primjer porasta materijalnih troškova (domaćih ili uvoznih) zbog smanjenja produktivnosti rada ili ekonomičnosti poslovanja, ili posljedica uvođenja novih fiskalnih opterećenja, poreza, doprinosa, carina, ili autonomnog povećanja profita zbog nesavršenosti tržišnog mehanizma

INFLACIJA

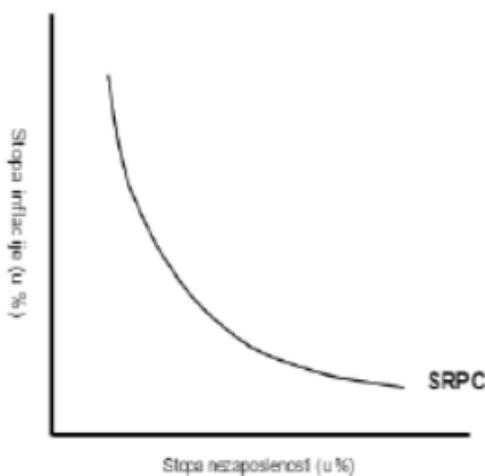
- inflacija je stara koliko i tržišna ekonomija, a spominje se da je u vrijeme rimskog cara Dioklecijana stopa inflacije iznosila više od 300% godišnje
 - kao svjetski fenomen se pojavila u 16. stoljeću kada je tadašnju Europu preplavilo zlato i srebro iz Novog svijeta
 - u pravilu se javljala u vrijeme ratova da bi nestajala u poslijeratnoj depresiji, ali poslije Drugog svjetskog rata su cijene nastavile svoj rast čemu su doprinijele nefleksibilne najamnine
 - postoje različite vrste inflacije, a najčešća je klasifikacija ona gdje se razlikuju tri osnovne vrste inflacije s obzirom na njen intenzitet:
 - **umjerena**
 - **galopirajuća**
 - **hiperinflacija**
-
- umjerenu inflaciju obilježava jednoznamenkasta godišnja stopa inflacije
 - povjerenje ljudi u novac nije upitno pa se ne bave pretvaranjem novca u nekretnine ili druge oblike realne vrijednosti i spremni su zaključivati dugoročne ugovore jer znaju da porast cijena neće devalvirati njihove transakcije
 - galopirajuća inflacija je ona pri kojoj je godišnja stopa inflacije izražena dvoznamenkastim ili troznamenkastim brojem
 - u tim slučajevima novac brzo gubi svoju vrijednost pa ljudi drže minimalnu količinu novca potrebnu za dnevne transakcije
 - višak novca nastoje pretvoriti u nekretnine ili u devizna sredstva stabilne vrijednosti
 - cijene se izražavaju u domaćoj i stranoj stabilnoj valuti, a većina ugovora dobiva tzv. indeksnu klauzulu kako inflacija ne bi obezvrijedila ugovorne transakcije
 - cijene se mijenjaju iz mjeseca u mjesec, finansijska tržišta odumiru, a domaći kapital se seli u inozemstvo, ali unatoč svemu ekonomija i dalje može funkcionirati
 - hiperinflacija je ona pri kojoj je godišnja stopa inflacije izražena četveroznamenkastim i većim brojem
 - primjer hiperinflacije je zabilježen u Njemačkoj kada je od početka 1922. do potkraj 1923. indeks cijena porastao sa 100 na 10 000 000 000
 - pri hiperinflaciji se cijene mijenjaju iz sata u sat pa ona izaziva ekonomsko rasulo
 - dok ponuda novca astronomski raste, potražnja za njim opada jednakim tempom, a razmjena se obavlja trampom
 - hiperinflacija se događa u vrijeme izrazite makroekonomske nestabilnosti i neodgovarajuće makroekonomske politike
 - ekonomski utjecaji inflacije su vrlo izraziti, ovisno o vrsti inflacije
 - s obzirom da se cijene i najamnine ne mijenjaju jednakom stopom, dva su bitna učinka inflacije:
 1. preraspodjela dohotka i bogatstva između različitih skupina
 2. iskrivljenje (distorzija) relativnih cijena različitih proizvoda

- Inflacija različito pogađa pojedine društvene skupine: više pogađa one kojima su dohodci ugovorni ili fiksni, dok manje pogađa one kojima se prihodi dnevno oblikuju po novim, višim cijenama
- Inflacija posebno može biti povoljna za državne financije, jer država putem novčane emisije ubire jednu vrstu poreza od svih onih koji otprije imaju određenu svotu novca
- No taj inflacijski porez obično je kratkotrajan i potrebne su sve veće stope inflacije kako bi se takav prihod održao
- Tako je korištenje inflacije u fiskalne svrhe sve manje produktivno i na kraju prelazi u negativnu razornu silu
- Rast inflacije stvara sve veća inflacijska očekivanja, koja utječu na nekontrolirano ponašanje ekonomskih činitelja i onemogućuju držanje inflacije u prihvatljivim granicama
- učinci inflacije nisu isti ako je ona očekivana, odnosno ako je neočekivana
- neočekivana inflacija preraspodjeljuje bogatstvo od vjerovnika na dužnike, pa nanosi štetu svima koji su novac posudili, lovcima na profit i špekulantima, a pogađa primatelje fiksnih dohodaka i sve one koji nisu spremni preuzeti rizik
- to se ne događa ako se inflacija očekuje jer se tada ugrađuju mehanizmi koji neutraliziraju ili umanjuju negativne posljedice inflacije
- distorzije relativnih cijena u pravilu nema ako je inflacija očekivana, relativne cijene ostaju iste jer se zadržavaju prijašnji pariteti ali na višoj razini cijena
- predviđena inflacija je ipak iznimna pojava jer inflacija u pravilu dolazi nepredviđeno
- nepredviđena inflacija također može biti uravnotežena i neuravnotežena
- uravnotežena nepredviđena inflacija značajnije djeluje na raspodjelu bogatstva i dohotka, nego na efikasnost ekonomije
- njeni socijalni učinci premašuju ekonomске
- teže su posljedice nepredviđene neuravnotežene inflacije jer ona, osim redistribucije dohotka i bogatstva, izaziva i smanjenje ekonomске efikasnosti, poremećuje relativne cijene, porezne stope i realne kamatnjake te dovodi do pogrešnih investicija
- negativni efekti inflacije uvijek izazivaju mjere nositelja ekonomске politike koje se sastoje u smanjenju novčane mase, povećanju kamatnjaka, ograničenju rasta realne proizvodnje i porastu nezaposlenosti
- time se i postavlja pitanje optimalne stope inflacije \Rightarrow idealno bi bilo da je stopa inflacije jednaka nuli, ali takvi slučajevi u ekonomskoj povijesti nisu zabilježeni
- ekonomisti se slažu da predvidiva i stabilna inflacija osigurava najbolju klimu za zdravi ekonomski rast
- u suvremenim tržišnim ekonomijama inflacija je u pravilu inercijska (ugrađena ili očekivana) pod čime se podrazumijeva ona inflacija koja ostaje na istoj stopi sve dok je neki događaj ne promijeni
- ako je stopa inflacije nepromijenjena i ako se ne očekuje njena promjena, tada svi ekonomski subjekti ugrađuju stopu inflacije u buduće ekonomске odluke i tome prilagođavaju svoje ponašanje
- cijene, najamnine i ostali troškovi rastu po istoj stopi pa je inercijska inflacija anticipativna i ravnotežna
- ponuda i potražnja rastu razmjerno, pa se krivulje AS (agregirana ponuda) i AD (agregirana potražnja) pomiču naviše po istoj stopi
- pretpostavka inercijske inflacije je vjerovanje ljudi da se stopa inflacije neće promijeniti, ali takvo je stanje kratkoročno jer uvijek prije ili kasnije neki događaj poremeti predviđanja ljudi pa se inflacija akcelerira
- takvi se poremećaji javljaju u vidu naglih poremećaja agregatne potražnje, odnosno agregatne ponude

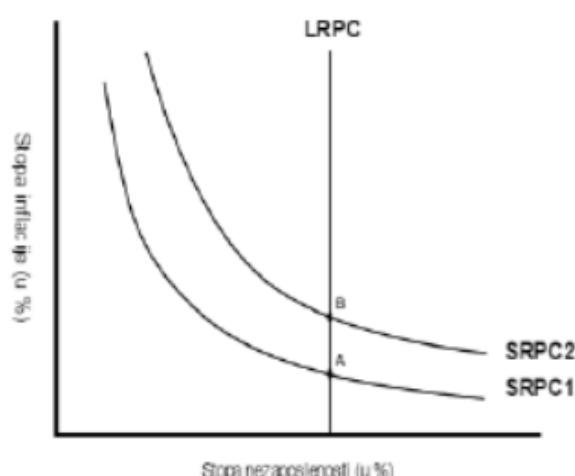
- Visoka inflacija je širok i kompleksan ekonomski problem, za čije rješenje je potreban odgovarajući sistem planiranja strukture privrede i njenog razvoja
- Jedan od osnovnih načina borbe protiv inflacije striktna kontrola Centralne banke nad ponudom novca
- Država na raspolaganju ima čitav niz mjera monetarne i fiskalne politike čiji je osnovni cilj reguliranje ukupne količine novca u opticaju, javne potrošnje, dovesti sve vidove potrošnje u određene „održive“ granice i dugoročno ostvariti stanje monetarne i makroekonomske ravnoteže i stabilizacije
- Borba protiv inflacije primjenom restriktivnih mjera monetarne i fiskalne politike je efikasno sredstvo u borbi protiv inflacije i pored visoke cijene koju društvo plaća i obliku rastuće nezaposlenosti i ekonomske kontrakcije
- Moguća je i borba politikom dohotka protiv inflacije koja se sastoji od niza mjera kojima se pokušava ublažiti inflacija počevši od verbalnog uvjeravanja, preporuka, smjernica pa do zakonskog nadzora

INFLACIJA I NEZAPOSLENOST - PHILLIPSOVA KRIVULJA

- engleski ekonomist Philips je postavio hipotezu da kratkoročno postoji obrnuta veza između kretanja stope inflacije i stope nezaposlenosti
- grafički prikaz te teorije je poznat kao Phillipsova krivulja gdje se na apcisi prikazuje stopa nezaposlenosti, a na ordinati stopa inflacije
- prema toj hipotezi porast nezaposlenosti će kratkoročno smanjiti inflaciju i obrnuto, zbog čega Phillipsova krivulja pokazuje mogućnost izbora i “zamjene” (trade off) između manje stope nezaposlenosti i veće stope inflacije ili obrnuto
- kolika će biti cijena suzbijanja inflacije određeno je nagibom Philipsove krivulje, ukoliko je strmija, cijena suzbijanja inflacije mjerena stopom nezaposlenosti će biti manja i obrnuto
- stopa inflacije oslikava i odnos između dinamike najamnina i produktivnosti jer je jednaka razlici stope rasta najamnina i stope rasta produktivnosti
- Phillipsova krivulja predstavlja negativni odnos između stope nezaposlenosti i stope inflacije
- Jednostavno bi objašnjenje glasilo što je stopa nezaposlenosti u ekonomiji neke države niža, to je veća stopa promjene u plaćama radne snage ekonomije te države
- Svaka točka na SRPC predstavlja kombinaciju nezaposlenosti i inflacije koju gospodarstvo može doživjeti s obzirom na trenutna očekivanja o inflaciji
- LRPC je okomit na prirodnu stopu nezaposlenosti

Kratkoročna Phillipsova krivulja

Dugoročna Phillipsova krivulja

INFLACIJA I NEZAPOLENOST

- empirijski podaci odstupaju od Philipsove krivulje pokazujući da je veza između inflacije i nezaposlenosti mnogo složenija i da se kreće u smjeru kazaljke na satu
- to je ponukalo ekonomiste da ponude dopunska verziju teorije poznatu kao Philipsova krivulja prirodne stope prema kojoj krivulja opada samo u kratkom roku
- dugoročno postoji samo jedna stopa nezaposlenosti koja je u skladu sa stabilnom inflacijom
- to je prirodna stopa nezaposlenosti pri kojoj je Philipsova krivulja dugoročno okomita, a snage koje djeluju na porast, odnosno na smanjenje inflacije su u ravnoteži
- inflacija je pri toj stopi stabilna bez znakova ubrzavanja, odnosno usporavanja i to je najniža stopa nezaposlenosti koja se može održavati i koja je u skladu s potencijalnom proizvodnjom zemlje

DA LI STE ZNALI DA JE UMJERENA INFLACIJA OD 2% GODIŠNJE ZDRAVA I POŽELJNA?

- Vjerujem da vam inflacija možda nije draga, jer u neku ruku djeluje kao moljac koji noću krišom gricka vaše novčanice i čini ih manje vrijednim, ali godišnja inflacija od 2% je zapravo idealna i poželjna za ekonomiju jedne zemlje!
 - Rast inflacije i agregatne tražnje utiče na rast bruto društvenog proizvoda
 - Državni dug gubi na vrijednosti inflacijom valute u kojoj je država zadužena
 - Održava usklađivanje realnih zarada, smanjuju se realne zarade umjesto nominalnog smanjenja zarada
- Stopa inflacije izračunana na temelju podataka indeksa potrošačkih cijena jest promjena nivoa cijena dobara i usluga za osobnu potrošnju između baznog (početnog) mjeseca i konačnog mjeseca izabranog razdoblja.
- Percepcija inflacije izrazito je važna nositeljima monetarne politike jer je usko vezana uz formiranje očekivanja o budućoj inflaciji, koja su naposljetku važna determinanta budućih ostvarenja inflacije

DEFINICIJE I OBJAŠNJENJA

- Bruto vrijednost proizvodnje definira se kao tržišna vrijednost svih proizvedenih roba i usluga. Obračunava se po djelatnostima u približnim bazičnim cijenama jer se sve subvencije tretiraju kao subvencije na proizvode i prema tome obračunavaju na razini nacionalnoga gospodarstva. Bruto vrijednost proizvodnje uključuje vrijednost tržišne proizvodnje, proizvodnju za vlastitu konačnu uporabu (npr. proizvodnja poljoprivrednih proizvoda na malim poljoprivrednim gospodarstvima i imputirana renta za vlasnike stanova) i ostalu netržišnu proizvodnju (proizvodnja individualnih usluga države i NPUSK te proizvodnja kolektivnih usluga države)
- Dodana vrijednost kao povećanje vrijednosti proizvodnje jednaka je razlici između bruto vrijednosti proizvodnje i međufazne potrošnje. Dodana vrijednost u bazičnim cijenama jednak je zbroju sredstava zaposlenih, ostalih poreza na proizvodnju, umanjenoj za ostale subvencije na proizvodnju, zbroju bruto poslovnog viška i bruto mješovitog dohotka
- Bruto nacionalni dohodak jednak je bruto domaćem proizvodu i saldu primarnih dohodaka s inozemstvom
- Bruto nacionalni raspoloživi dohodak jednak je bruto nacionalnom dohotku i saldu tekućih transfernih dohodaka s inozemstvom
- Bruto domaći proizvod u tržišnim cijenama iskazuje vrijednost svih proizvedenih dobara i usluga rezidentnih jedinica. BDP prema proizvodnoj metodi jednak je bruto vrijednosti proizvodnje u bazičnim cijenama umanjenoj za međufaznu potrošnju u kupovnim cijenama, uvećanoj za poreze na proizvode i umanjenoj za subvencije na proizvode. Bruto domaći proizvod prema dohodovnoj metodi jednak je zbroju sredstava zaposlenih, neto izdacima na proizvodnju (porezi na proizvodnju minus subvencije na proizvodnju), bruto poslovnog viška i mješovitog dohotka. Bruto domaći proizvod po rashodnoj metodi jednak je ukupnoj domaćoj potrošnji i razlici između izvoza i uvoza s inozemstvom. Domaću potrošnju čine izdaci rezidentnih kućanstava za potrošnju (nacionalni koncept), izdaci neprofitnih institucija koje služe kućanstvima, izdaci za državnu potrošnju i bruto investicije
- Obračun bruto domaćeg proizvoda u stalnim cijenama vrlo je važan pokazatelj mjerena dinamike i razine ekonomskog razvoja iz kojeg je isključen utjecaj cijena. Za obračun BDP-a u stalnim cijenama primijenjena je uglavnom metoda dvostrukе deflacije (BDP u stalnim cijenama obračunan je kao razlika deflacioniranih bruto vrijednosti proizvodnje i međufaznih potrošnji). Tekuće vrijednosti deflacionirane su indeksima cijena prethodne godine (tj. BDP u stalnim cijenama iskazan je u cijenama prethodne godine). Za djelatnosti prijevoza i skladištenja primjenjeni su fizički pokazatelji, a za većinu uslužnih djelatnosti primjenjeni su pokazatelji inputa (broj zaposlenih). Obračun je ostvaren na razini odjeljaka Nacionalne klasifikacije djelatnosti

POSLOVNI CIKLUSI

EKONOMSKA AKTIVNOST U TRŽIŠNOJ EKONOMIJI

- **ekonomski aktivnosti** u tržišnoj ekonomiji se odvija **neravnomjerno** prolazeći kroz **uzlaznu i silaznu fazu** u svojoj dinamici
- **tržišna ekonomija je podložna poslovnim ciklusima** koji se međusobno smjenjuju većom ili manjom pravilnošću
- pod poslovnim ciklusima se podrazumijevaju **fluktuacije ukupne proizvodnje, dohotka i zaposlenosti**
- mogu biti **kratkoročni** u trajanju do dvije godine i **dugoročni** u trajanju do deset godina
- sastoje se od **uzlazne faze ili ekspanzije**, odnosno **silazne faze ili recesije**
- najviša točka ekspanzije čini tzv. **vrh**, a najniža točka recesije čini **dno poslovnog ciklusa**
- razlika između vrha i dna je **amplituda poslovnog ciklusa** koji je intenzivniji što je amplituda veća

TEORIJE POSLOVNIH CIKLUSA

Što su poslovni ciklusi?

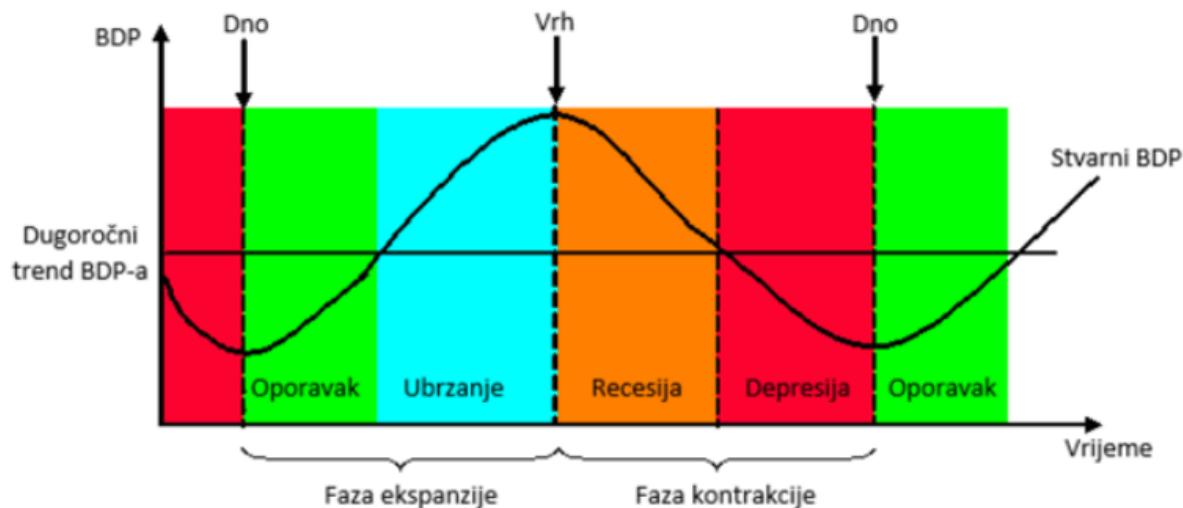
- **Poslovne cikluse** je najjednostavnije definirati kao periodično **odstupanje stvarnog BDP-a od dugoročnog trenda**
- Neki ih nazivaju **ekonomskim ciklusima**, a prije su se nazivali i trgovinskim ciklusima
- Mi ćemo koristiti naziv **poslovni ciklus**, jer većina teorija koje ćemo predstaviti u dijelu svoga imena nosi engleski naziv *business cycle*

POSLOVNI CIKLUSI

- **Poslovni ciklus** su pravilna gospodarska kolebanja, izražena u **smjenama ekspanzije i kontrakcije ukupne ekonomske aktivnosti** te rasta i pada agregatnih ekonomskih veličina (**obujma proizvodnje, dohotka, razina zaposlenosti, prometa i cijena, kredita i kamata, investicija**)
- **Razdoblje ekspanzije** obilježava brz rast proizvodnje, dohotka i zaposlenosti, živa investicijska aktivnost, brz povrat uloženoga kapitala, visoki profiti i jeftini krediti
- Takvo se povoljno stanje naglo okreće i **pretvara u zastoj**, pad prodaje roba, cijena i profita, opću nelikvidnost, odustajanje od investicija, što navodi poduzetnike na smanjenje proizvodnje i otpuštanje zaposlenika, čime nastaje **gospodarska depresija**
- Gospodarski se život oduvijek kolebao, no zbog vidljivih i razumljivih uzroka (suše, poplave, ratovi, epidemije)
- **ne postoje dva ista poslovna ciklusa** koja su jednakog intenziteta, vremena trajanja i istog uzroka
- **recesija** se prepoznaje po smanjenju realnog BDP-a, proizvodnje, zaposlenosti, profita i agregatne potražnje uz istovremeno povećanje nezaposlenosti i zaliha neprodanih finalnih proizvoda
- **ekspanzija** se prepoznaje po povećanju realnog BDP-a, proizvodnje, zaposlenosti i agregatne potražnje, dok se smanjuju nezaposlenost i neprodane zalihe
- općenito se poslovni ciklus može tretirati kao fluktuacija agregatne potražnje, a recesija kao odstupanje između stvarnog i potencijalnog proizvoda

- ekonomski teoretičari nemaju jedinstvene stavove o uzrocima poslovnih ciklusa tako da postoji cijeli niz teorija o njihovom postanku, a možemo ih podijeliti na vanjske i unutarnje
- vanjske teorije** nalaze uzroke poslovnih ciklusa izvan ekonomskog sustava (ratovi, revolucije, migracije), dok **unutarnje teorije** traže uzroke u funkcioniranju samog ekonomskog sustava

FAZE POSLOVNOG CIKLUSA

- Depresija** je po definiciji ekomska situacija u kojoj dolazi do većeg ekonomskog pada, odnosno pada BDP-a neke države većeg od 10 posto ili produžena recesija koja traje duže od 2 godine
- Recesija** su povremena usporavanja u privrednoj aktivnosti neke zemlje praćena istodobnim pogoršanjima opće ekomske klime (pad realnog dohotka, porast nezaposlenosti, nizak stupanj iskorištenosti proizvodnih kapaciteta...). Recessija je manje duboka i ozbiljnja od depresije

POJAŠNJENJE FAZA POSLOVNOG CIKLUSA

EKSPANZIJA - stope rasta varijabli su iznad dugoročnog prosjeka i ubrzavaju

USPORAVANJE - stope rasta su iznad dugoročnog prosjeka, ali usporavaju

RECESIJA - stope rasta su ispod dugoročnog prosjeka i usporavaju

OPORAVAK - stope rasta su ispod dugoročnog prosjeka, ali ubrzavaju

Vrhunci poslovnog ciklusa nalaze na gornjem središnjem dijelu grafikona (okomita os koja razdvaja fazu **ekspanzije** od faze **usporavanja**), dok se dna poslovnog ciklusa nalaze na donjem središnjem dijelu grafikona (okomita os koja razdvaja fazu **recesije** od faze **oporavka**)

Središnja vodoravna os predstavlja prosječne vrijednosti indikatora u analiziranom razdoblju

TEORIJE POSLOVNIH CIKLUSA

Najvažnija karakteristika poslovnih ciklusa je njihova periodičnost

S obzirom na trajanje možemo razlikovati **pet vrsta poslovnih ciklusa** prema definiciji poznatog austrijskog ekonomista Josepha Schumpetera, koju je iznio u knjizi Business Cycles iz 1939.:

- **sezonski ciklus** – unutar jedne godine (primjerice ubrzanje ekonomske aktivnosti u Hrvatskoj za vrijeme turističke sezone i usporavanje u posljednjem kvartalu)
- **Kitchinovi ciklusi** – traju između 3 i 7 godina
- **Juglarovi ciklusi** – traju između 7 i 11 godina
- **Kuznetsovi ciklusi** – traju između 15 i 20 godina
- **Kondratijevljevi ciklusi** – traju između 45 i 60 godina

PONAŠANJE POSLOVNOG CIKLUSA

- poslovni ciklusi se **ne mogu uspješno predvidjeti** i uz veliki napredak suvremene ekonometrije, a tome nisu pomogli ni vrlo složeni modeli s velikim brojem varijabli
- poslovni ciklusi se ne mogu izbjegći, ali se mogu relativno uspješno **neutralizirati mjerama fiskalne i monetarne politike**
- prateća pojava poslovnih ciklusa je **nezaposlenost**

FAZE POSLOVNIH CIKLUSA

Postoje **dvije glavne faze poslovnog ciklusa** koje se mogu podijeliti na pod-faze

- **Faza ekspanzije** traje od trenutka kada **BDP dotakne najnižu razinu odstupanja od dugoročnog trenda** (dno), do trenutka kada dosegne **najvišu razinu odstupanja od dugoročnog trenda** (vrh)
- **Faza kontrakcije** traje od trenutka kada gospodarstvo počinje usporavati nakon što je dosegnulo vrh, **do trenutka kada ponovno dosegne dno**
- **Faza ekspanzije** se može podijeliti u dvije faze:
 - U **fazi oporavka** gospodarstvo se vraća na dugoročni trend, a u **fazi ubrzanja** (neki to nazivaju boom) raste iznad dugoročnog trenda i dostiže vrh
- **Faza kontrakcije** se dijeli na:
 - **Fazu recesije** kada gospodarstvo počne usporavati od vrha prema dugoročnom trendu (dugotrajno usporavanje podrazumijeva i uzastopne negativne stope rasta)
 - **Faza depresije** podrazumijeva usporavanje ispod dugoročne stope rasta, dok gospodarstvo ne dosegne dno

TEORIJE POSLOVNIH CIKLUSA

- **Sva gospodarstva bilježe ovakva periodička ciklička kretanja**, i razvijena i nerazvijena, i mala i velika, i zatvorena i otvorena
- **Poslovni ciklusi** su jedno od ekonomskih obilježja koje dijele sva gospodarstva, a mogu se razlikovati prema intenzitetu i trajanju

- **Socijalistička i planska gospodarstva** također su bilježila ciklička kretanja, što su neki ekonomisti smatrali velikim neuspjehom ekonomske politike
- Dakle, unatoč raširenom mišljenju, **poslovni ciklusi nisu samo obilježje kapitalizma**

POSLOVNI CIKLUSI – TEORIJE

- prema unutarnjim teorijama poslovni ciklusi su samogenerirajući jer svaka ekspanzija uzrokuje recesiju i obrnuto
- najpoznatije teorije poslovnih ciklusa su:
 1. **monetarne teorije** koje objašnjavaju cikluse ekspanzijom i kontrakcijom novca i kredita
 2. **model multiplikatora i akceleratora** koji objašnjava nastanak poslovnih ciklusa djelovanjem multiplikatora i akceleratora
 3. **političke teorije** koje objašnjavaju nastanak istih djelovanjem političara koji prilagođavaju fiskalnu i monetarnu politiku kako bi bili ponovno izabrani
 4. **teorije ravnotežnih poslovnih ciklusa** koje tvrde da pogrešne predodžbe o kretanjima cijena i najamnina ljudi dovode do stanja u kojem premalo nude ili premalo rade zbog čega dolazi do poslovnih ciklusa
 5. **teorije realnih poslovnih ciklusa** koje tvrde da isti nastaju uslijed oscilacija u produktivnosti u pojedinim sektorima što se dalje prenosi na ostale sektore privrede
 6. **inovacijske teorije** koje tvrde da poslovni ciklusi nastaju uslijed fluktuacija inovacija

ŠTO UZROKUJE POSLOVNE CIKLUSE?

- **Ovo pitanje je jedno od najizazovnijih u području ekonomske znanosti**, a broj teorija kojima se objašnjavaju poslovni ciklusi pokazuje kako među ekonomistima (čak ni unutar istih škola ekonomske misli) **ne postoji konsenzus o čimbenicima** koji pokreću poslovne cikluse te o mehanizmima koji određuju njihov intenzitet i trajanje
- Merkantilisti, fiziokrati i klasični ekonomisti su između 16. i 18. stoljeća uočili da gospodarstvo može ući u recesiju te da se događaju krize, ali se ideja o periodičkom ponavljanju različitih faza kroz koje prolazi gospodarstvo pojavila tek **kasnije u 19. stoljeću**, u radovima Williama Stanleya **Jevonsa** i Clementa **Juglara** (po kojem su neki ciklusi dobili ime)
- **Jevonsa** se često spominje s podsmijehom, jer je on cikluse vezao uz sunčeve mijene, iako su zbog dominantnog udjela poljoprivrede u mnogim gospodarstvima u to doba i neki drugi istraživači cikluse objašnjavali meteorološkim uvjetima i promjenama
- **Juglara** se smatra prvim teoretičarem poslovnih ciklusa
- On je **uzroke ciklusa vido u pretjeranom optimizmu** koji dovodi do pretjeranog investiranja te kreditnoj ekspanziji i kontrakciji, što je važan temelj za neke druge teorije (članke na tu temu je objavio sredinom 19. stoljeća)
- Juglar je kao statističar utvrdio trajanje ciklusa od blizu 9 godina u Francuskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu i SAD-u, a kasnije je Schumpeter „olabavio“ kriterije trajanja njegovih ciklusa na raspon od 7 do 11 godina
- Nakon Juglarovih istraživanja počeo je snažniji razvoj teorija poslovnih ciklusa

- S razvojem ekonomске misli i u intelektualnoj borbi među različitim školama ekonomске misli teorije su se dodatno razvijale, **dobile su i čvršći matematički okvir**, a nakon posljednje velike krize su se počele javljati i neke nove teorije

TEORIJE POSLOVNIH CIKLUSA

Neke najčešće spominjane teorije poslovnih ciklusa su:

- Schumpeterova teorija inovacija
- Austrijska teorija kreditnog ciklusa i pogrešno usmjerenih investicija (eng. malinvestment)
- Keynesova teorija
- Samuelson-Hansenov model multiplikatora i akceleratora
- Hicksova teorija endogenog ciklusa
- Financijska teorija Minskog
- Teorija realnih poslovnih ciklusa

TEORIJE POSLOVNIH CIKLUSA – PONOVIJMO

Poslovni ciklusi predstavljaju **neregularne fluktuacije agregatne proizvodnje i realnog BDP-a** što znači da ga označavaju periodična kolebanja u BDP-u, dohotku i zaposlenosti

Mogu biti **kratkoročni** (u trajanju do 2 godine) i **dugoročni** (u trajanju do 10 godina)

Karakterizira ih **nelinearan karakter**, što znači da ne postoji mogućnost izvođenja preciznih prognoza, pogotovo u dužem razdoblju

Za poslovni ciklus veže se **velika važnost vremenskog razdoblja** s obzirom da prolazi kroz više faza u okvirima određenog vremenskog razdoblja

Ekonomsku aktivnost tržišne ekonomije karakterizira **neravnomjerni prolazak kroz uzlaznu i silaznu fazu u svojoj dinamici** i to je razlog prepostavke da je tržišna ekonomija podložna poslovnim ciklusima

Dvije temeljne faze unutar poslovnog ciklusa su **uzlazna faza, odnosno ekspanzija i silazna faza, recesija**

Kao prekretnice ciklusa razlikuju se **dvije faze, vrh i dno**

Dno je najniža točka gospodarskog ciklusa gdje se kontrakcija okreće u ekspanziju, dok duboko dno označava depresiju koja predstavlja dugotrajno i rašireno smanjenje ekonomске aktivnosti, trajnije i dublje od recesije

Za **depresiju** su tipična obilježja veliki **porast nezaposlenosti**, značajna smanjenja mogućnosti kreditiranja, **veliki broj stečajeva**, a česta je i deflacija cijena, kao i financijska kriza

Neki od ekonomista **trajanje depresije vežu samo uz period opadanja ekonomске aktivnosti**, dok drugi uključuju čitav period dok se ekonomija ne oporavi i ne vrati na normalne razine

Vrh je najviša točka gospodarskog ciklusa gdje se ekspanzija okreće u kontrakciju

Obilježavaju ga **visok stupanj korištenja kapaciteta**, kao i visoka zaposlenost

Vrh se može dostići prije nego što realni BDP dostigne potencijalnu razinu, a može biti i iza razine pune zaposlenosti

U slučaju kada je **gospodarstvo na vrhu**, njegovo funkcioniranje ograničeno je količinom dobara koju su proizvođači spremni proizvoditi

Razlika između **vrha i dna** je **amplituda poslovnog ciklusa**, a poslovni ciklus je intenzivniji s većom amplitudom.

Recesija se može prepoznati po smanjenju realnog BDP-a, proizvodnje, zaposlenosti i sl., uz istovremeno povećanje nezaposlenosti kao i smanjenje prodaje gotovih proizvoda

Označava **silaznu fazu poslovnog ciklusa**, a **opada najmanje kroz dva uzastopna tromjesečja**

Navedenu fazu karakteriziraju **spori rast potrošnje i opadanje** uz što su zalihe poduzeća u porastu, uz to **smanjuju se investicije**, a konačno i realni BDP

Još jedna **važna karakteristika**, a **vezana uz recesiju** i fazu opadanja gospodarstva je **porast nezaposlenosti**, jedno od negativnih kretanja koje predstavlja jedno od najznačajnijih obilježja poslovnih ciklusa

RECESIJA

- **Prema definiciji NBER-a** (The National Bureau of Economic Research) postoji nešto šire objašnjenje recesije:
- Recesija predstavlja period značajnog pada ukupne proizvodnje, dohotka, zaposlenosti i trgovine koji uobičajeno traje od 6 mjeseci do godinu dana te je obilježen kontrakcijama u brojnim sektorima ekonomije
- Tipično je da u recesiji **investicije naglo opadaju**, kao i osobna potrošnja, stoga poduzeća smanjuju proizvodnju i pada realni BDP
- **Zaposlenost je često naglog pada** u ranim fazama recesije, a oporavak ne donosi odmah i novu zaposlenost (tzv. "jobless growth")
- **Pad proizvodnje usporava inflaciju**, a pad potražnje za sirovinama vodi padu njihove cijene
- **Cijene usluga i nadnice** neće nužno padati, ali će tipično sporije rasti

POSLOVNI CIKLUSI

- **Ekspanziju** obilježava rast realnog BDP-a, zaposlenosti i osobne potrošnje te početak investicija
- **U ranom periodu ekspanzije** centralne banke provode ekspanzivnu monetarnu politiku i time smanjuju kamatne stope, što povećava kreditnu aktivnost banaka
 - Svi sektori bilježe rast, a najveći rast bilježe ciklički sektori među kojima se ističu sektori cikličke potrošačke robe (consumer discretionary) i financija

POSLOVNI CIKLUSI I NJIHOV UTJECAJ NA SEKTORE

Srednju fazu ekspanzije obilježava **vrhunac rasta BDP-a**, snažna kreditna aktivnost i prelazak monetarne politike u neutralni stav

- Bilježi se **rast industrijske proizvodnje**, kompanije kreću u ciklus većih ulaganja što pogoduje proizvodnom, industrijskom i energetskom sektoru

Završna faza ekspanzije se podudara s vrhuncem poslovnog ciklusa

- Stope rasta BDP-a i prihodi kompanija **dosežu najveće stope rasta**, inflacija na krilima veće zaposlenosti bilježi rast, a vodeći indikatori poput povjerenja potrošača i dionička tržišta ukazuju na okretanje ciklusa
- Kao posljedica **veće iskorištenosti kapaciteta**, potražnja za sirovinama i energijom je na vrhuncu pa tako u ovoj fazi ti sektori bilježe najbolje rezultate
- **Monetarna politika postaje restriktivna** kako bi „ohladila“ ekonomiju i smanjila inflaciju
- **Pad BDP-a, rast nezaposlenosti i deflacija** glavna su obilježja recesije ili kontrakcije

POSLOVNI CIKLUSI I NJIHOV UTJECAJ NA SEKTORE

- Iako ovakva analiza može pomoći kod investicijske odluke, važno je napomenuti da unutar industrija **postoje faktori koji nekada prevladaju „makroekonomске“ faktore**
- U **energetskom sektoru** na primjer, **cijena nafte** je ključan faktor u poslovanju kompanija i ona u većem djelu određuje njihovo poslovanje
- Također je vidljivo da je **nekretninski sektor** u godinama prije krize 2008. godine imao izvedbe bolje od tržišta ali se poslije pokazalo kako je to bilo zbog cjenovnog balona koji je zahvatio taj sektor

HRVATSKA I POSLOVNI CIKLUSI

- Od osamostaljenja do danas Hrvatska je u recesiji bila gotovo 38% posto vremena (SAD su od 1945. godine bile u recesijama manje od 14% vremena, a od 1990. čak manje od 10% vremena)
- Hrvatska je u kratkom vremenu od neovisnosti do danas prošla kroz **tri recesije**, a govorimo o razdoblju od dvadeset i osam godina
- Važno je uočiti kako su u svakoj recesiji važnu ulogu igrali **inozemni čimbenici**
- Po definiciji ne postoje **dvije iste recesije**, ali je vrlo važno uočiti određene zakonitosti
- Tako **za Hrvatsku** možemo lako ustanoviti da su **uzroci recesija uvijek kombinacija inozemnih i domaćih čimbenika**

- Prva, tranzicijska recesija u Hrvatskoj trajala je od 1990:q1 do 1993:q4, a uzrokovana je Domovinskim ratom, prelaskom s planskog na tržišni način privređivanja te prvom bankarskom krizom
- Prema tome, interni i eksterni čimbenici su bili odgovorni za tranzicijsku recesiju
- Eksterni čimbenik je Domovinski rat, dok su interni čimbenici tranzicija i bankarska kriza
- Druga, kasna tranzicijska recesija trajala je od 1998:q4 do 1999:q4, a uzrokovana je drugom bankarskom krizom u Hrvatskoj, ali i ratnim operacijama NATO-a na Kosovu što je izrazito negativno utjecalo na hrvatski turizam i gurnulo gospodarstvo u recesiju
- Uz to, u okruženju su se odvile dvije vrlo velike krize: Azijska kriza 1997. i Ruska kriza 1998.

- Prema tome, kasna tranzicijska recesija je također bila izazvana internim čimbenicima, drugom bankarskom krizom, te eksternim čimbenicima, ratom na Kosovu i finansijskim krizama u okruženju

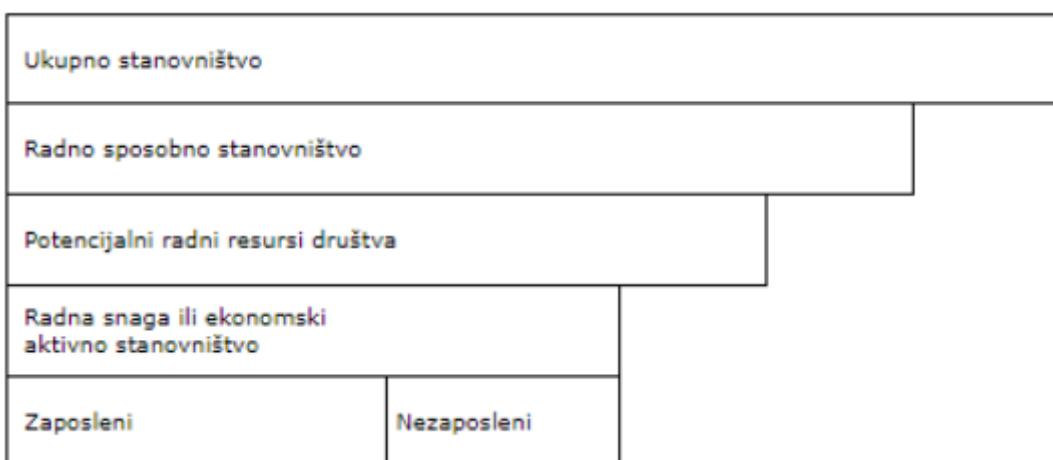
NEZAPOSLENOST

DEFINICIJA NEZAPOSLENOSTI

- Prema uputama International Labour Organisation (ILO-a), standardna međunarodna definicija nezaposlenosti obuhvaća sve osobe starije od dobne granice određene za mjerjenje ekonomski aktivnog stanovništva, koje su
 1. tijekom referentnog razdoblja bile bez posla
 2. tijekom tog razdoblja bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao, te
 3. tražile posao (poduzimale određene korake u cilju pronalaženja posla)
- Dakle, kriteriji na kojima se zasniva standardna **definicija nezaposlenosti odnose se samo na aktivnost pojedinca tijekom referentnog razdoblja**
- **Sva tri kriterija moraju biti zadovoljena istovremeno**
- Jedina iznimka se odnosi na osobe koje imaju sporazum započinjanja posla nakon referentnog razdoblja te više ne traže posao, ali zadovoljavaju ostala dva kriterija

PODJELA STANOVNIŠTVA PREMA MOGUĆNOSTI UKLJUČIVANJA NA TRŽIŠTE RADA

- Radna snaga ili aktivno stanovništvo sastoji se od:
 - **zaposlenih osoba**
 - koje se bave nekim aktivnim zanimanjem i osoba koje rade u poljoprivredi
 - **nezaposlenih osoba**
 - prijavljenih zavodima za zapošljavanje, osoba na odsluženju vojnog roka ili na izdržavanju kazne koje su prije bile ekonomski aktivne, razvrstanih prema ekonomskoj aktivnosti

NEKOLIKO POJMOVA:

Radno sposobno stanovništvo čine osobe starije od navršenih 15 godina

Nezaposleni su bez posla, stariji od 16 godina, sposobni i voljni raditi i aktivno traže posao

Zaposleni su oni stariji od 16 godina, koji obavljaju plaćeni posao u punom ili skraćenom radnom vremenu i statistički su evidentirani

Zaposlenici su osobe koje rade za poslodavca u državnom ili privatnom sektoru i za svoj rad primaju naknadu u novcu ili naturi

Radna snaga su nezaposleni i zaposleni; zove se još i trenutno **aktivno stanovništvo**

Izvan radne snage su osobe bez posla koji **ne traže zaposlenje**

Obeshrabreni radnici su osobe koje žele posao, raspoložive su za rad, ali ne rade i ne traže posao jer misle da ga ne mogu naći - čine neiskorišteni radni resurs (poznato još kao i skrivena nezaposlenost)

DEFINICIJA NEZAPOLENE ODNOŠNO ZAPOSLENE OSOBE TE RADNE SNAGE

- **Nezaposlenost** je stanje u kojem se dio radno sposobnih članova društva ne može zaposliti primjerenog svojim sposobnostima i kvalifikacijama, uz uobičajenu plaću
- **Nezaposleni su bez posla, stariji od 16 godina**, sposobni i voljni raditi i aktivno traže posao
- **Zaposleni su oni stariji od 16 godina**, koji obavljaju plaćeni posao u punom ili skraćenom radnom vremenu i statistički su evidentirani
- **Radna snaga = nezaposleni + zaposleni**
- **Druge skupine stanovništva**
 - ljudi izvan radne snage
 - obeshrabreni radnici
 - nedovoljno zaposleni

NEZAPOLENOST KAO VAŽAN POKAZATELJ EKONOMSKIE STABILNOSTI

- **NEZAPOLENOST** pokazuje opće stanje u privredi
 - **Radnici** su važan i ograničen resurs društva
 - **Nezaposlenost** ima šire posljedice po okruženje nezaposlenog lica
- **Nezaposlenost** je izvrstan pokazatelj stanja gospodarskog ciklusa:
 - **visoka nezaposlenost** upozorava na recesiju
 - **niska stopa nezaposlenosti** na vrhu ciklusa uglavnom pokazuje na pritisak inflacije
 - **nezaposlenost** za gospodarskim ciklusom zaostaje 6-12 mjeseci

MJERENJE NEZAPOSLENOSTI - EVIDENCIJA NEZAPOSLENIH

- Dva su osnovna **načina prikupljanja podataka o nezaposlenima**
 - Prvi se odnosi na evidenciju **nezaposlenih prijavljenih na zavodu za zapošljavanje**, a drugi na **periodično anketiranje uzorka radne snage**
 - **Uredi i službe zapošljavanja**, osnovani u svrhu pomoći nezaposlenima, registriraju osobe koje traže zaposlenje, a poslodavcima daju podatke o raspoloživim radnicima
 - **Nusproizvod** ove službe je evidencija nezaposlenih koja služi kao izvor statističkih podataka o njihovom broju
 - **Prednosti ovog izvora** su jednostavnost, mali troškovi prikupljanja podataka te dostupnost podataka
-
- Nusproizvod Ureda i službi zapošljavanja je evidencija nezaposlenih koja služi kao izvor statističkih podataka o njihovom broju
 - Postoje, međutim, i **brojna ograničenja**
 - Svaka **promjena u kriterijima** za ostvarivanje naknade mijenja i broj registriranih osoba
 - Neke osobe se **javljaju samo zbog naknade** a da **zapravo ne traže posao**
 - Druge osobe zadovoljavaju sve kriterije nezaposlenosti, ali **samostalno traže posao** pa nisu evidentirane u zavodu za zapošljavanje
 - Osim toga, ova služba **evidentira samo nezaposlene**, a ne i ukupnu radnu snagu
 - Budući da je zavod primarno **organiziran za statističke potrebe**, problem predstavlja i zastarjeli podaci koji se ne brišu u razmacima potrebnim za preciznu evidenciju
 - Zbog **različitih propisa u pojedinim zemljama** ove podatke je **nemoguće uspoređivati**, kao ni podatke jedne zemlje u različitim razdobljima ukoliko su se propisi mijenjali

MJERENJE NEZAPOSLENOSTI - ANKETA UZORKA RADNE SNAGE

- **Anketa uzorka radne snage** jedini je zadovoljavajući način prikupljanja podataka o nezaposlenosti na nacionalnoj razini u skladu s međunarodnim standardima ILO-a
- **Glavna prednost ove metode** je prikupljanje podataka u skladu s međunarodnim standardima tako da se mogu međusobno uspoređivati
- Ipak, **usporedivost nije potpuna** zbog različitih elemenata korištenih u anketama, te različitog tretiranja kriterija aktivnosti traženja posla
- **Glavni nedostaci** ovog načina prikupljanja podataka su **tehnički, metodološki i statistički problemi uzorka, upitna vjerodostojnost odgovora ispitanika**, teškoće u interpretaciji promjena u stopi nezaposlenosti između dvije ankete i dr
- Osim toga, **postupak iziskuje velike troškove**, a podaci su dostupni samo u trenutku pregleda

Prema **kriterijima ankete o radnoj snazi**, osoba je nezaposlena ako zadovoljava sljedeća tri kriterija:

- (1) u referentnom tjednu nije obavljala nikakav posao za novac ili plaću u naturi
- (2) u posljednja 4 tjedna prije anketiranja aktivno je tražila posao
- (3) ponuđeni posao mogla bi početi obavljati u iduća 2 tjedna

U nezaposlene ubrajamo i one osobe koje su našle posao i u skoroj će budućnosti nastupiti na posao

Kriteriji nezaposlenosti prema anketi radne snage stroži su od kriterija Zavoda jer osobe koje su prijavljene Zavodu mogu biti zaposlene prema kriterijima ankete

Formalni status osobe (student, umirovljenik, nezaposlen) nema nikakav utjecaj na stvarni status osobe koja bi se svojom aktivnošću mogla svrstati u kategoriju zaposlenih

Također, **prijava nezaposlenoga službi za zapošljavanje** nije dovoljna za svrstavanje u kategoriju nezaposlenih, budući da je osoba bez posla dužna tražiti posao i priхватiti ponuđeni posao

MJERENJE (NE)ZAPOSLENOSTI

Apsolutno: (ne)zaposlenost se iskazuje brojem (ne)zaposlenih osoba

Relativno: (ne)zaposlenost se iskazuje stopom (ne)zaposlenosti ($n' = n/RS$)

Stopa aktivnosti je postotni udio aktivnog stanovništva (radne snage) u radno sposobnom stanovništvu

Stopa zaposlenosti je postotni udio zaposlenih u radno sposobnom stanovništvu

Stopa nezaposlenosti je postotni udio nezaposlenih u aktivnom stanovništvu (radnoj snazi)

HZZ - REGISTRIRANA NEZAPOSLENOST

- **Registrirana nezaposlenost** - podaci o broju nezaposlenih osoba u evidenciji prema stanju posljednjeg dana u mjesecu
- Registrirane nezaposlene osobe su osobe u dobi od 15 do 65 godina sposobne ili djelomično sposobne za rad koje nisu u radnom odnosu, aktivno traže posao i raspoložive su za rad te zadovoljavaju sve kriterije iz odredbi Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (čl. 10.), a evidentirane su u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje na kraju izvještajnog razdoblja

MJERENJE NEZAPOSLENOSTI

apsolutno - brojem nezaposlenih osoba

relativno - stopom nezaposlenost

Vrste nezaposlenosti

- Frikcijska
- Strukturna
- Ciklička
- Dragovoljna

- Nedragovoljna

STOPA NEZAPOSLENOSTI

- **Stopa nezaposlenosti** je omjer broja nezaposlenih i ukupno raspoloživih resursa radne snage izražen kao postotak
- Zbog svoje jasnoće i jednostavnosti je **najčešće korištena mjera**
- **Ona oslikava stanje gospodarstva**, uspješnost gospodarske politike, te je mjerilo težine socijalnih teškoća i razlika u društvu
- Ipak, ona **ne govori ništa o trajanju nezaposlenosti**, a njen glavni nedostatak je ograničenje samog koncepta radne snage na kojemu se zasniva
- Predložene su **brojne modifikacije i poboljšanja stope nezaposlenosti**, ali niti jedna od njih ne predstavlja idealni ili univerzalni pokazatelj
- Svaki od tih alternativnih pokazatelja **koristi se samo u specifičnim slučajevima** kao poboljšanje u odnosu na klasičnu stopu nezaposlenosti, ali svaki ima nedostatak i ograničenje za širu upotrebu

FRIKCIJSKA NEZAPOSLENOST

- **Frikcijska nezaposlenost** nastaje zbog **neprekidnog kretanja ljudi** između regija i radnih mjesta ili kroz različite faze životnog ciklusa:
 - posljedica napuštanja starog i traženja novog posla
 - posljedica ulaska na tržište rada te napuštanje posla
- **Normalna pojava** u svakom društvu
- **Kraktkoročnog je karaktera**
- Budući da **frikcionalno nezaposleni radnici** često mijenjaju radna mjesta ili traže bolja, drži se katkad da su oni **dobrovoljno nezaposleni**
- Od tud proizlazi **Dobrovoljna nezaposlenost**

CIKLIČKA NEZAPOSLENOST

- **Ciklička nezaposlenost** postoji kad je ukupna potražnja za radom niska
- Kako **ukupna potrošnja i output padaju**, nezaposlenost raste praktički svuda
- Ona podrazumijeva nezaposlenost, koja se dešava **kada jednostavno nema tražnje za poslom**
 - Do nje dolazi u **periodima krize i depresije**, pa se ova vrsta nezaposlenosti javlja sa cikličnom pravilnošću
 - Osnovni **uzrok ciklične nezaposlenosti je nedostatak agregatne potražnje** u privredi koja je u stanju da proizvede dovoljno radnih mesta za one koji traže zaposlenje
- **Ciklična nezaposlenost** se javlja **tijekom recesija**, kada se zaposlenost smanjuje zbog **neravnoteže** između agregatne ponude i agregatne potražnje

SEZONSKA NEZAPOSLENOST

- **Sezonska nezaposlenost** je karakteristična za djelatnosti u kojima **obim proizvodnje diktiraju vremenske prilike ili kalendar**, kao što je slučaj sa poljoprivrednim djelatnostima, turističkohotelijerskoj djelatnosti i slično
- Za razliku od **frikcijske** nezaposlenosti, **struktturna i ciklična** su u pravilu dugoročne

DOBROVOLJNA I PRISILNA NEZAPOSLENOST

- Promatrajući voljnost radnika da rade pri određenoj visini nadnica razlikujemo:
 - **Dobrovoljnu nezaposlenost**
 - **Prisilnu nezaposlenost**
- **Dobrovoljna nezaposlenost**
 - Dobrovoljna nezaposlenost nastaje onda kada radnici ne žele raditi po aktualnim tržišnim nadnicama
- **Prisilna nezaposlenost**
 - Za radnike kažemo da su prisilno nezaposleni kada žele raditi za nadnike kakve prevladavaju na tržištu, ali ne mogu naći uposlenje

STRUKTURNΑ NEZAPOSLENOST

Struktturna nezaposlenost označava raskorak između ponude i potražnje za radnicima

Raskoraci mogu nastati zato što potražnja za jednom vrstom rada raste, dok se potražnja za nekom drugom vrstom smanjuje, a **ponuda se ne prilagođava brzo**

Karakteristike strukturne nezaposlenosti su:

- **strukturna nezaposlenost** se obično javlja među pojedinim grupama aktivnog stanovništva koje nedovoljno pogađaju tehnološke promjene (pad glavnih industrija ili otvaranje radnih mjesta u drugim netradicionalnim dijelovima zemlje)
- struktturna nezaposlenost je **dugoročnog karaktera**

Struktturna nezaposlenost od radnika koji su izgubili posao često **zahtjeva prekvalifikaciju i stjecanje novih znanja i vještina**

REGISTRIRANA NEZAPOSLENOST

Registrirana ili administrativna stopa nezaposlenosti stavlja u odnos broj nezaposlenih i broj ukupnog aktivnog stanovništva

Izračunava se u Zavodu za statistiku na temelju podataka iz Hrvatskog zavoda za zapošljavanje i Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje

Podaci o zaposlenima iz administrativnih izvora prebrojavaju samo osobe koje imaju ugovor o radu

- **Uvijek je viša zbog primjene domaćeg zakonodavstva** koje je samo djelomično prihvatio međunarodne standarde
- **Samozaposlenost u poljoprivredi**
- **Ugovor o djelu**
- **Odbijanje dodatnog obrazovanja/prekvalifikacije**

POTRAŽNJA ZA RADNOM SNAGOM

Među brojnim faktorima koji **determiniraju potražnju za radom** u ekonomskoj se analizi izdvaja nekoliko ključnih čimbenika:

- **cijena radne snage (nadnica/plaća)**
- **promjena tehnologije**
- **promjene u cjeni ostalih faktora**
- **očekivanja**
- **preferencije poslodavaca**

Među najvažnijim relativnim **pokazateljima tržišta rada ubrajaju se:**

- 1. stopa ekonomske aktivnosti**
- 2. stopa nezaposlenosti**
- 3. stopa zaposlenosti**

DINAMIKA ZAPOŠLJAVANJA

Zapošljavanje se može promatrati s obzirom na vremenski rok u kojem je do njega došlo

Osobe s višom razinom obrazovanja se općenito brže zapošljavaju od onih s nižom razinom obrazovanja, osim u slučaju gimnazije

Najbrže se zapošljavaju žene s visokom stručnom spremom

POSLJEDICE NEZAPOSLENOSTI

Individualne (smanjenje radne sposobnosti, osobne frustracije)

Društvene (izgubljeni BDP)

Ekonomski utjecaj

- **Visoka nezaposlenost** utječe na smanjenje BDP-a
- Znači, tom prilikom ne koristimo resurse koliko je to moguće, tako da nismo u prilici proizvesti dobra i usluge, koji će omogućiti ljudima da prežive i uživaju

- **Gubitci** u razdobljima visoke nezaposlenosti najveći su dokumentirani gubitci u suvremenoj ekonomiji

Društveni utjecaj

Iako je ekonomski trošak nezaposlenosti visok, niti kakav novac ne može adekvatno **prikazati humani, socijalni i psihološki danak u razdobljima trajne prisilne nezaposlenosti**

PORAST STOPE NEZAPOSLENOSTI

Porast stope nezaposlenosti unutar neke države rezultira određenim troškovima, kao što su:

- gubitak outputa
- gubitak ljudskog kapitala
- porast psiho-socijalnih problema

Negativnu vezu stope nezaposlenosti i razine BDP-a među prvima je polovicom prošlog stoljeća uočio američki ekonomist A. M. Okun (1928.-1980.)

- riječ je o **empirijskoj pravilnosti** koja vrijedi u gotovo svakoj zemlji tijekom posljednjih 50-ak godina
- Magnituda važnosti ove problematike je neizmjerna i kao takva jest univerzalno aktualna

OKUNOV ZAKON

Najgora posljedica svake recesije jest povećanje stope nezaposlenosti:

Kada se **proizvodnja smanjuje**, poduzeća **trebaju manje inputa rada** pa se novi radnici ne zapošljavaju, a stari se otpuštaju

Arthur Okun prvi je uočio vezu između tržišta rada i tržišta potrošnih dobara

OKUNOV ZAKON:

Porast nezaposlenosti za 1% iznad prirodne stope nezaposlenosti izaziva pad realnog BDP za 2%

POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA

Aktivne i pasivne politike zapošljavanja predstavljaju oblik državne intervencije na tržištu rada koji je usmjeren prema posebnim grupama nezaposlenih osoba te ih se svrstava u politike na strani ponude

Mjere pasivnih politika na tržištu rada odnose se prije svega na **sustav naknada za nezaposlene**

- Npr. smanjivanje zakonom propisane gornje dobne granice zaposlenosti
- stipendije za nastavak školovanja s ciljem smanjenja pritiska mladih ljudi na tržište rada

Mjere aktivne politike nastoje povećati vjerovatnost zaposlenja i poboljšati mogućnost zarade

- Riječ je o obliku **selektivnih politika na tržištu rada** koje su usmjerene prema posebnim skupinama nezaposlenih

MJERE AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA

Pod direktnim **aktivnim mjerama zapošljavanja** podrazumijevaju se sve one mjere koje **podizu kupovnu moć građana** kako bi porasla ukupna potražnja za uslugama i proizvodima

Mjere aktivne politike zapošljavanja, kao što su **usavršavanje, subvencionirano zapošljavanje, javni radovi, pomoć pri zapošljavanju** i slično, koriste se diljem europskih zemalja u borbi protiv nezaposlenosti, ali **neophodno je ojačati i pasivne mjerne politike zapošljavanja** te mjere na tržištu rada shvatiti kao samo jedan od bitnih čimbenika općeg programa u borbi protiv nezaposlenosti

MJERE AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA

- otvaranje novih radnih mjeseta kroz **javne radove**, koji su prikladniji za starije osobe, ali ne doprinose proizvodnji te samim time nisu profitabilni
- **posredovanje i savjetovanje zavoda za zapošljavanje**, koja je jeftina i efikasna u uvjetima otvaranja većeg broja radnih mjeseta
- **stručno ospozobljavanje**, koje je, zajedno s prekvalifikacijom, skupo, ali u kombinaciji s drugim mjerama izrazito korisno
- **prekvalifikacija**
- **pomoć kod samozapošljavanja**, odnosno poticanje realizacije vlastitih poduzetničkih ideja, uz savjetovanje, finansijsku i organizacijsku pomoć
- **sufinanciranje zapošljavanja**, s tim da se usmjeri onima kojima je zaista potrebno, poticanje geografske, profesionalne i ekonomski aktivnosti, odnosno poticanje
- **otvaranja radnih mjeseta** u područjima visoke stope nezaposlenosti
- **skraćivanje radnog vremena zaposlenima** da bi se zaposlili novi radnici, koje je učinkovito jedino smanjenjem poreza na dohodak poduzeća i za zaposlenike koji uskoro odlaze u mirovinu
- **smanjenje iznosa naknade za nezaposlene**, odnosno omogućavanje visokih naknada samo najsiromašnijima

TRŽIŠTA DRŽAVA EUROPSKA UNIJA

Stvaranje jedinstvenog EU tržišta pokrenulo je proces uvjetovanih prilagodbi tržišta država Europske unije s velikim utjecajem na društveno blagostanje njezinih građana, što nužno uključuje i zahtjevne prilagodbe u regijama Europske unije

- Lokalno specifične mjerne aktivne politike zapošljavanja nastavak su fleksibilizacije mjeri aktivne politike zapošljavanja, a koje bi doprinijele decentralizaciji javnih usluga u svrhu što ravnomjernijeg regionalnog razvoja RH

- Iskustva pokazuju kako **institucije na tržištu rada** (primjerice, aktivne politike zapošljavanja, subvencije, pasivne mjere zapošljavanja, ugovori o radu i tome slično) **bitno utječu na (ne)zaposlenost** te je razumljivo kako napor u rješavanju ovog problema moraju internalia biti usmjereni na **kreiranje takvog zakonodavnog i, općenito, institucionalnog okvira** koji će promovirati veću zaposlenost i socijalnu koheziju

KAKO POVEĆATI ZAPOSLENOST ?

Borbom protiv sive ekonomije najbolje nižim porezima, većim sankcijama i smanjenjem zapreka koje postavlja rigidni regulatorni okvir za poslovanje malih i srednjih poduzeća (fiskalizacija?)

Postizanjem veće fleksibilnosti na tržištu rada, ali uz istodobno jačanje novih oblika sigurnosti koji podupiru češći prijelaz iz zaposlenosti u nezaposlenost i obrnuto

Ulaganjem u obrazovanje odraslih koje jača zapošljivost i **najmoćnija je poluga** za zadržavanje zaposlenosti i uključivanje nezaposlenih na tržište rada zaposlenosti i uključivanje nezaposlenih na tržište rada

DEFINICIJA PUNE ZAPOSLENOSTI

Puna zaposlenost je stanje u kojem nema cikličke već samo frikcijske i strukturne nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti pri punoj zaposlenosti naziva se prirodnom stopom nezaposlenosti i kreće se od 3 do 5 % radne snage

MINIMALNA RAZINA NEZAPOSLENOSTI

Postoji minimalna razina nezaposlenosti koju **ekonomija može održavati u dugom roku**, a u skladu s tim nije moguće dugoročno smanjivati nezaposlenost ispod prirodne stope nezaposlenosti, a da to ne izazove inflaciju

U kratkom vremenskom razdoblju je moguće slijediti Philipsovu krivulju smanjujući nezaposlenost uz cijenu inflacije i obrnuto

Visina prirodne stope nezaposlenosti nije fiksna veličina, već se razlikuje od zemlje do zemlje ovisno o okolnostima

PHILLIPSOVA KRIVULJA – PONAVLJAMO

A. W. Phillips nacrtao je 1958. godine dijagram koji prikazuje stopu inflacije i stopu nezaposlenosti u Ujedinjenom Kraljevstvu za svaku godinu od 1861. do 1957

Pronašao je jasan dokaz **negativnog odnosa između inflacije i nezaposlenosti**: kada je nezaposlenost bila niska, inflacija je bila visoka, a kada je nezaposlenost bila visoka, inflacija je bila niska, često i negativna

Činilo se da zemljama pruža mogućnost odabira između različitih kombinacija nezaposlenosti i inflacije

- Zemlja je mogla postići **nisku nezaposlenost**, ako je bila voljna tolerirati višu inflaciju, ili je mogla **postići cjenovnu stabilnost**, ako je bila voljna tolerirati višu nezaposlenost
- Veći dio rasprave o makroekonomskoj politici pretvorio se u raspravu o tome koju točku izabratи na Phillipsovoj krivulji

PRIRODNA STOPA NEZAPOSLENOSTI

Kontroverzna fraza koja **zapravo označava najnižu stopu nezaposlenosti** kod koje može postojati ravnoteža na tržištu rada

- **Kejnezijanci**, potaknuti Phillipsovom krivuljom, pretpostavili su da državna vlast može smanjiti stopu nezaposlenosti ako je spremna na prihvaćanje malo više inflacije
- Ipak, ekonomisti kao Milton Friedman tvrdili su da je pretpostavljena trgovina **inflacije-za-poslove** zapravo zamka
- **Vlade koje su tolerirale višu stopu inflacije** u nadi da će time smanjiti nezaposlenost, otkrit će zapravo da se nezaposlenost samo kratko spustila prije negoli se vrati na prijašnju razinu **dok će inflacija rasti i ostati visoka**
- Umjesto toga, **oni su tvrdili da nezaposlenost ima ravnotežnu ili prirodnu stopu koja nije određena količinom potražnja već strukturom tržišta poslova.**

PRIRODNA NEZAPOSLENOST

Prirodna nezaposlenost je najniža razina nezaposlenosti kod koje inflacija može ostati stabilna (nezaposlenost koju neka privreda može imati bez ispoljavanja nekih većih neizvjesnosti u odnosu na prihvatljive nivoe inflacije)

Prirodna nezaposlenost nije nužno i optimalna stopa nezaposlenosti pod kojom se podrazumijeva ona stopa nezaposlenosti pri kojoj se postiže maksimalno neto blagostanje

Optimalna stopa po svojoj veličini ona je manja od prirodne

POSLOVNI CIKLUSI I NEZAPOSLENOST – PONOVIMO

Poslovni ciklusi se ne mogu uspješno predvidjeti i uz veliki napredak suvremene ekonometrije, a tome nisu pomogli ni vrlo složeni modeli s velikim brojem varijabli

Poslovni ciklusi se ne mogu izbjegći, ali se mogu relativno uspješno neutralizirati mjerama fiskalne i monetarne politike

Prateća pojava poslovnih ciklusa je nezaposlenost

Nezaposleni radnici su oni koji su bez posla, stariji od 16 godina, sposobni i voljni raditi i aktivno traže posao

Zaposleni radnici su osobe starije od 16 godina, koje obavljaju neki plaćeni posao u punom ili skraćenom radnom vremenu, a tu se ubrajaju i odsutni zbog bolovanja, štrajkova, ili godišnjih odmora

Nezaposleni i zaposleni radnici čine radnu snagu u koju nije uvršteno stanovništvo koje se nalazi na školovanju, održava kućanstvo, umirovljenici i invalidi jer oni čine skupinu izvan radne snage

Posebnu skupinu čine tzv. obeshrabreni radnici koji aktivno ne traže posao, ali su ga spremni prihvatići čim se ukaže prilika

Oni su obično u toj situaciji **zbog osobnih frustracija** izazvanih dugotrajnim i bezuspješnim traženjem posla

Obeshrabreni radnici se ne računaju kao nezaposleni jer, prema definiciji, nisu sastavni dio radne snage

Postoje i **ljudi koji moraju prihvati bilo kakav posao koji im se nudi**, a koji je obično nedovoljno plaćen ili ispod kvalifikacija ljudi koji ga obavljaju, a ta skupina ljudi čini tzv. nedovoljnu zaposlenost

Veličina nezaposlenih se **mjeri absolutno i relativno**

Absolutni broj nezaposlenih ne daje pravu predodžbu o njihovoj veličini pa se stoga koristi relativni pokazatelj, odnosno stopa nezaposlenosti

Nezaposlenost se razlikuje po svojim obilježjima i uzrocima

POSLOVNI CIKLUSI I NEZAPOSLENOST

Dragovoljna nezaposlenost nastaje zbog toga što radnici odbijaju prihvatići posao po tržišnim najamninama

- ovdje postoji mogućnost zapošljavanja uz niže najamnine od postojećih, ali ne i spremnost da se ta mogućnost koristi, jer takvi radnici vjerojatno više vole dokolicu ili druge aktivnosti nego radna mjesta uz ponuđenu najamninu
- **fleksibilnost najamnina omogućuje eliminiranje ove vrste nezaposlenosti**

Nedragovoljna nezaposlenost je ona kada nema posla pri tekućim najamninama

- ona je obilježje recesije pa je većina ovih radnika istovremeno i ciklički nezaposlena
- uzroke nedragovoljne nezaposlenosti treba tražiti i u nefleksibilnosti najamnina, što je posljedica specifičnosti tržišta rada

Tržište rada je administrirano pa se najamnine prilagođavaju sporo ili nikako, a uzroci leže u djelovanju sindikata i u visokim troškovima sklapanja kolektivnih ugovora

Upravo visoki troškovi tjeraju poslodavce da **kolektivne ugovore sklapaju na dulji rok** uz administrativno određivanje najamnina

Najamnine i plaće se ipak prilagođavaju ponudi i potražnji rada, ali polako i na dugi rok

Nezaposlenost ne pogađa ravnomjerno sve dijelove stanovništva, odnosno pogađa više žene nego muškarce i one koji prvi puta traže posao

Teže pogađa nekvalificiranu radnu snagu od stručne i obrazovane

Težina nezaposlenosti će biti veća ukoliko postoji diskriminacija među nezaposlenima po bilo kakvoj osnovi

Duljina trajanja nezaposlenosti ovisi o fazi poslovnog ciklusa

U vrijeme ekspanzije nezaposlenost je kratkoročna, dok je u vrijeme recesije dugoročna jer se smanjuju mogućnosti zapošljavanja

U vrijeme ekspanzije raste frikcijska nezaposlenost uslijed ulaska brojnih osoba u radnu snagu kao i zbog povećane fluktuacije radnika, a u vrijeme recesije raste ciklična nezaposlenost

Troškovi nezaposlenosti su visoki i za pojedinca i za društvo

Trošak nezaposlenosti za pojedinca se očituje u smanjenju njegovih radnih sposobnosti i osobnim frustracijama, dok se **društveni troškovi** nezaposlenosti ogledaju u veličini smanjenog, odnosno neproizведенog BDP-a

UZROCI NEZAPOSLENOSTI U RH

1. rat i ratna razaranja
2. troškovi tranzicije
3. nespretna privatizacija
4. nepripremljenost za suočavanje sa stranom konkurencijom na domaćem tržištu
5. nesposobnost za osvajanje stranih tržišta
6. nasljeđe socijalističkog sustava: dugotrajno obavljanje istog posla, sigurnost zapošljavanja i radnog mesta, skrivena nezaposlenost

FISKALNA POLITIKA

FISKALNA POLITIKA

Fiskalna politika (lat. *fiscalis*), jedan od najvažnijih dijelova ekonomske politike, koji za ostvarivanje ciljeva kao instrumente upotrebljava različite oblike **javnih prihoda i javnih rashoda**

Ima tri velike skupine ciljeva: alokacijske, distribucijske i stabilizacijske, pa se tako razlikuju

- **alokacijska fiskalna politika**
- **distribucijska fiskalna politika**
- **stabilizacijska fiskalna politika**

Alokacijskom fiskalnom politikom utječe se na ulaganje i upotrebu gospodarskih resursa kako bi se ostvarili rezultati različiti od onih do kojih bi dovele privatne aktivnosti u procesu tržišnog odlučivanja

Distribucijska fiskalna politika nastoji korigirati pretpostavke za ostvarivanje rezultata i same rezultate koji proizlaze iz tržišne razdiobe, kako bi oni postali socijalno pravedniji; bavi se razdiobom dohodata i imovine, ali i šansi, potrošnje i koristi

Danas se sve više pod pojmom fiskalna politika misli na **stabilizacijsku fiskalnu politiku**, kojoj je zadaća primjenom prava na prikupljanje poreza i izvršavanje rashoda ublažavati oscilacije gosp. aktivnosti uzrokovane djelovanjem tržišta, brinuti se za normalno iskorištenje proizvodnog potencijala i za stabilnost cijena

Fiskalna politika je sredstvo kojim vlada prilagođava svoje razine **potrošnje i porezne stope** za praćenje i utjecaj na nacionalnu ekonomiju

To je **sestrinska strategija monetarne politike** kroz koju središnja banka utječe na opskrbu novca nacionalnom valutom

Ove dvije politike koriste se u različitim kombinacijama **za usmjeravanje ekonomskih ciljeva zemlje**

Prije velike depresije, koja je trajala od 29. listopada 1929. do početka ulaska Amerike u Drugi svjetski rat, vladin pristup ekonomiji bio je „***laissez-faire***“

Nakon Drugog svjetskog rata utvrđeno je da je **vlada trebala preuzeti proaktivnu ulogu u gospodarstvu** radi regulacije nezaposlenosti, poslovnih ciklusa, inflacije i troškova novca

Korištenjem **mješavine monetarne i fiskalne politike** (ovisno o političkim orientacijama i filozofijama vlasti u određenom trenutku, jedna politika može dominirati nad drugom), vlade mogu kontrolirati ekonomske pojave

UTJECAJ JAVNE POTROŠNJE NA DOMAĆI PROIZVOD

tri zadaće koje vlada nastoji ostvariti:

- **rast domaćeg proizvoda – per capita DP-a**
- **stabilnost cijena i domaćeg proizvoda**
- **pravedniju raspodjelu dohotka**

- prve dvije su zanimljive za našu analizu, a **ostvaruju se fiskalnom politikom**
- **definicija fiskalne politike** = promjene javnih prihoda i rashoda radi postizanja zadovoljavajuće stope rasta i stabilnosti cijena

FISKALNA POLITIKA

Fiskalna politika bavi se **porezima i javnim rashodima** i podrazumijeva **proces oblikovanja oporezivanja i javnih rashoda** s ciljem da se pomognu prigušiti uzleti i padovi poslovnog ciklusa i pridonese održavanju rastuće, visoko zaposlene ekonomije oslobođene visoke ili promjenjive inflacije

Sastoji se od dva oblika od kojih prvi podrazumijeva **državne izdatke za kupovinu roba i usluga** (npr. izgradnja cesta) koji utječu na relativni obujam kolektivne i privatne potrošnje, dok se drugi odnosi na **oporezivanje dohotka** čime se smanjuje potrošnja pojedinca i također utječe na privatnu štednju

Fiskalna politika = svjesne promjene državnih prihoda i rashoda kojima je svrha ostvarivanje makroekonomskih ciljeva ekonomske politike:

- **pune zaposlenosti**
- **stabilnih cijena**
- **zadovoljavajuće stope rasta**
- **eksterne ravnoteže**

Ciljevi fiskalne politike su nagli **ekonomski rast** uz visoku zaposlenost i stabilne cijene

Fiskalna politika je **državna politika** usmjerenja na promjene državnih prihoda i rashoda, **sa svrhom ostvarivanja osnovnih makroekonomskih ciljeva**

Sastoji se od porezne politike i politike javnih rashoda

- U vrijeme inflacije primjenjivat će se **kontracijska fiskalna politika** u vidu povećanih poreza i smanjenja javnih rashoda
- U vrijeme depresije primjenjivat će se **eksplanzivna fiskalna politika** u vidu smanjenja poreza i porasta javnih rashoda.

Pojam fiskalna politika dolazi od latinske riječi **fiscus** koja označava **državnu blagajnu**, ali i pravnu osobu koja je nositelj imovinskih prava i zastupa je u svim njenim imovinsko - pravnim odnosima, te grčke riječi **polis** što znači država

- Ipak, **pojam fiskalna politika** koji se koristi u suvremenoj finansijskoj znanosti mnogo je šireg značenja nego što bi se to moglo pretpostaviti iz doslovног prijevoda pojmove fiskalan i politika

Pojednostavljeni, **fiskalna politika** odnosi se na smisljeno **korištenje fiskalnih mјera** u svrhu ostvarivanja ciljeva ekonomskih i drugih politika

Fiskalna politika je usmjerena na korištenje instrumenata javnih (državnih ili društvenih) prihoda i rashoda, kao instrumenata financiranja općih i zajedničkih potreba, kojima se ostvaruju širi ciljevi ekonomске politike

Pod **fiskalnom politikom** podrazumijeva se ponajprije upravljanje proračunskim prihodima i rashodima

Cilj svake države je postići gospodarski rast uz istodobnu visoku zaposlenost i nisku inflaciju, a ti su ciljevi u potpunosti ostvarivi jedino uz **kombinaciju instrumenata fiskalne politike**

KAKO DJELUJE FISKALNA POLITIKA

Fiskalna politika temelji se na teorijama britanskog ekonomista Johna Maynarda Keynesa

Poznata i kao **kejnzijska ekonomija**, ova teorija u osnovi kaže **da vlade mogu utjecati na razine makroekonomskе produktivnosti** povećanjem ili smanjenjem poreznih razina i javne potrošnje

Taj **utjecaj zauzvrat suzbija inflaciju** (obično se smatra zdravom između 2-3%), povećava zaposlenost i održava zdravu vrijednost novca

Fiskalna politika igra vrlo važnu ulogu u upravljanju ekonomijom zemlje

Ideja je **pronaći ravnotežu između poreznih stopa i javne potrošnje**

- Na primjer, poticanje stajaćeg gospodarstva povećanjem potrošnje ili smanjenjem poreza riskira rast inflacije
- To je zato što povećanje količine novca u gospodarstvu, praćeno povećanjem potražnje potrošača, može rezultirati smanjenjem vrijednosti novca - što znači da bi bilo potrebno više novca da bi se kupilo nešto što nije promijenilo vrijednost

ČETIRI INSTRUMENTALNE VARIJABLE FISKALNE POLITIKE

- **BUDŽETSKA POTROŠNJA**
- **AUTONOMNI POREZI**
- **TRANSFERI**
- **POREZNA STOPA**

FISKALNI SUSTAV

Pojam **fiskalnih sustava** odnosi se na sve oblike **fiskalnog zahvaćanja** (porezi, doprinosi), sve oblike javnih (državnih) prihoda i rashoda, kao i sve propise kojima se ova materija uređuje

Fiskalni sustav je temelj na kojemu se može voditi uspješna fiskalna politika primjenom elemenata fiskalne tehnike

U početku su **fiskalni sustavi bili mnogo jednostavniji** i imali su najviše jedan fiskalni oblik

Suvremeni, **broj fiskalnih oblika se povećavao**

Fiskalni sustav neke države uređen je **fiskalnim propisima** kojima se utvrđuju fiskalni oblici čijom primjenom se prikupljaju fiskalni prihodi, utvrđuju drugi javni prihodi, definiraju javni rashodi

Sve ovo zajedno čini fiskalni sustav

Provđenje fiskalnih propisa znači provđenje fiskalne politike unutar fiskalnog sustava

Fiskalni sustavi dijele se na podsustave

U okviru nekog fiskalnog sustava mogu postojati **sljedeći podsustavi:**

1. porezni sustav
2. carinski sustav
3. sustav doprinosa za socijalno osiguranje
4. sustav pristojbi
5. sustav ostalih davanja i sustav donacija
6. sustav koncesija i drugih prihoda

Poželjne karakteristike dobrog poreznog sustava su:

- 1. izdašnost** - prihod poreznog sustava mora biti adekvatan da zadovolji potrebe društva za javnim rashodima
- 2. pravednost** - raspodjela poreznog tereta mora biti pravedna
- 3. uvažavanje problema porezne incidencije** – nije značajna samo točka u kojoj se uvodi porez, nego i mjesto konačnog smirivanja poreza
- 4. neutralnost** – poreze treba birati tako da se minimizira njihove uplitanje u ekonomsko odlučivanje; takvo uplitanje uzrokuje nastanak “viška poreznog opterećenja” koji bi trebao biti što manji
- 5. stabilacijsko i razvojno djelovanje** – porezni sustav mora dopustiti korištenje fiskalne politike za postizanje stabilizacijskih i razvojnih ciljeva
- 6. jednostavnost** – porezni sustav mora dopustiti da se pravedno i nearbitrarno primjenjuje, te da bude razumljiv poreznom obvezniku

7. niski troškovi – troškovi primjene i urednog izvršenja poreznih obveza moraju biti što niži, uzimajući u obzir i ostvarenje ostalih ciljeva

OSNOVE FISKALNE POLITIKE

Osnovne funkcije fiskalne politike su:

- 1. alokacija**
- 2. distribucija**
- 3. stabilizacija**

Osnovne komponente fiskalne politike su:

- 1) **politika javne potrošnje**, odnosno **politika proračuna** (proračun predstavlja novčani predračun države koji se određuju prihodi i rashodi državnih organa prema unaprijed određenim namjenama; politika javne potrošnje definira načine potrošnje odnosno namjenu svih sredstava koji postoje u proračunu)
- 2) **porezna politika**, odnosno **politika prihoda proračuna** (da bi se proračun mogao trošiti za različite namjene potrebno je odrediti načine punjenja proračuna; proračun države se puni iz njenih prihoda odnosno iz različitih vrsta poreza i drugih izvora koje država, odnosno fiskalna vlast, prikuplja

FUNKCIJE FISKALNE POLITIKE

ALOKACIJA

- država ima zadaću **utjecati na ulaganje i upotrebu gospodarskih resursa**, s ciljem osiguravanja ponude javnih dobara i usluga

DISTRIBUCIJA

- **država mijenja onu raspodjelu** (dohodaka, bogatstva, potrošnje) koja se ostvaruje na tržištu, kako bi zadovoljila socijalne i političke kriterije odnosno omogućila pravedniju raspodjelu

STABILIZACIJA

- **država utječe na "izglađivanje" oscilacija gospodarskih aktivnosti** do kojih dolazi djelovanjem tržišnih čimbenika (utjeće na stabilnost cijena, ravnotežu u bilanci plaćanja, stopu gospodarskog rasta, punu zaposlenost resursa)

UČINCI PRIMJENE FISKALNE POLITIKE

Ovisno o cilju koji se želi postići, **fiskalna politika izravno i neizravno, proizvodi brojne učinke** i to prvenstveno ekonomске i finansijske prirode, ali i društvene, kulturne, moralne i tako dalje

Bilo kakve **promjene u okviru fiskalnog sustava** prvenstveno se osjete na **mikroekonomskom planu**, a tek nakon nekog vremenskog razdoblja javljaju se i makroekonomski učinci

Najčešći makroekonomski učinci su stabilizacijski, učinci na alokaciju resursa, antiinflacijski učinci, učinci redistribucije nacionalnog dohotka i drugi

Mikroekonomski učinci čine temelj makroekonomskih učinaka

Naime, **postizanje određenog makroekonomskog učinka** u uskoj je vezi sa istodobnim izazivanjem niza **mikroekonomskih učinaka**

Fiskalna vlast može na privredne subjekte utjecati i preko proračunske politike i preko politike proračunskih prihoda, odnosno preko javne potrošnje i preko porezne politike

VRSTE FISKALNE POLITIKE

Ekspanzivna

- povećanje javne potrošnje i smanjenje poreza
- povećanje ekonomске snage i kupovne snage
- veća zaposlenost i ekonomski rast
- gospodarstvo ne raste dovoljno brzo ili previsoka nezaposlenost

Restriktivna

- smanjenje javne potrošnje i povećanje poreza
- smanjenje količine raspoloživog novca u gospodarstvu i manja potrošnja tj. potražnja
- visoka inflacija

RAZLIKUJU SE DVA TEMELJNA UČINKA FISKALNE POLITIKE:

Ekspanzivni - ekspanzivna fiskalna politika najčešće se koristi onda kada **država misli da se gospodarstvo ne razvija dovoljno brzo** ili je nezaposlenost previsoka; primjerice, država povećava broj zaposlenih, mirovine, invalidnine kao i razna socijalna davanja, zatim investicijsku aktivnost, broj i vrste raznih poreznih i drugih oslobođenja i olakšica; na taj način, smanjuje se porezno opterećenje kao i opterećenje pri plaćanju carina; time će se povećati ekonomski i kupovna snaga, a rezultat koji iz toga proizlazi jest veća zaposlenost i ekonomski rast;

Restriktivni - restriktivna fiskalna politika koristi se **kada je prisutna visoka inflacija** jer smanjuje količinu raspoloživog novca u gospodarstvu za nove kupovine, te tako smanjujući potrošnju (odnosno potražnju) istovremeno vrši pritisak na cijene; prvenstveno je usmjerena na smanjenje prihoda i rashoda javnog sektora.

PRIMJENA INSTRUMENATA FISKALNE POLITIKE

Primjenom instrumenata fiskalne politike, kao što su **progresivne porezne stope, razna oslobođenja i olakšice kod direktnih poreza, diferenciranim oporezivanjem** pojedinih dijelova dohotka i tako dalje, može se utjecati i na redistribuciju dohotka; razlike u visini dohotka mogu se umanjiti što bi dovelo do uspostavljanja društveno prihvatljivijih razlika među pojedincima u društvu

Drugim riječima, oni čija je **ekonomска snaga veća, snositi će i postotno veći teret**

Nadalje, **mjerama fiskalne politike** može se postići i redistribucija imovine, a može se djelovati i na regionalni razvoj

MJERE FISKALNE POLITIKE

Javni radovi: primjenjuju se **kada je recesija duboka i dugotrajna**, koriste se za izgradnju infrastrukture te zbog svog multiplikacijskog efekta. U kratkom roku se ne primjenjuju jer mogu biti generatori inflacije

Projekti javnog zapošljavanja: namijenjeni su kratkoročnom zapošljavanju nezaposlenih u javnom sektoru, a manje im je što se takvi radnici teško zapošljavaju u privatnom sektoru

Promjene poreznih stopa: u recesiji se porezne stope smanjuju dok se u inflaciji povećavaju.
Nedostatak im je duga zakonska procedura oko njihovog donošenja.

Automatski stabilizatori: instrumenti fiskalnog sustava koji djeluju trenutačno, a od njih su najznačajniji **automatska promjena poreznih prihoda i transferna plaćanja**

GLAVNI FISKALNI INSTRUMENT - DRŽAVNI PRORAČUN

Glavni fiskalni instrument u svakoj državi je **državni proračun**

Državni proračun je **sustavni pregled planiranih prihoda** (koliko će novca i na koji način prikupiti u jednoj godini) i **rashoda** (koliko će novca potrošiti u toj godini i za koje namjene) neke države u određenom vremenskom razdoblju, formira ga Vlada, a prihvata Parlament, odnosno Sabor

Osim što predstavlja **plan prihoda i rashoda**, služi i kao okvir za njihovo izvršenje

Prema **Zakonu o proračunu**, državni proračun je akt kojim se procjenjuju prihodi i primici te **utvrđuju rashodi i izdaci države za jednu godinu**, u skladu sa zakonom, a donosi ga Hrvatski sabor (NN 96/03)

Proračun se obično donosi u prosincu, odnosno prije početka (fiskalne) godine na koju se odnosi.

DRŽAVNI PRORAČUN

Proračun prikazuje planirane rashode državnih programa i očekivane prihode od poreznog sistema tijekom godine dana

U sebi **sadrži popis specifičnih programa** koji se financiraju javnim rashodima: zdravstvo, obrazovanje, socijalna skrb, obrana

Proračun sadrži i porezne izvore kao što su:

- Porez na dohodak
- Porez na dobit
- Porez na dodanu vrijednost (PDV)
- Posebni porezi (trošarine)
- Carine
- Doprinosi za socijalno osiguranje

Proračunski suficit se javlja kada svi porezi i drugi prihodi premašuju državne rashode

Do **proračunskog deficita** dolazi kada rashodi premašuju poreze

Kada su prihodi i rashodi u određenom razdoblju jednakim, država ima uravnotežen proračun

Državni dug (ponekad nazivan i javni dug) sastoji se od **ukupnog ili akumuliranog posuđivanja države**; to je ukupna dolarska vrijednost državnih obveznica u vlasništvu javnosti

VRSTE PRORAČUNA

URAVNOTEŽENI (kad su prihodi jednakim rashodima)

- Ukupni prihodi i primici = Ukupni rashodi i izdaci

NEURAVNOTEŽENI (kad su prihodi veći od rashoda (proračunski suficit) ili kad su prihodi manji od rashoda (proračunski deficit))

• **Ukupni prihodi i primici > Ukupni rashodi i izdaci**

- proračunski suficit

• **Ukupni prihodi i primici < Ukupni rashodi i izdaci**

- proračunski deficit

a) na tekućem dijelu proračuna

b) na proračunu kapitala

PRORAČUNSKI DEFICIT

Nastali **proračunski deficit** se podmiruje državnim (javnim) dugom koji se sastoji od ukupnog kumuliranog dugovanja države koje nastaje njenim zaduživanjem bilo kod vlastitih građana bilo u inozemstvu

U tu svrhu **država emitira obveznice** kojima se obvezuje da će u određenom vremenu i pri određenoj kamatnoj stopi vratiti svoja dugovanja

Visina državnog duga je jednaka vrijednosti obveznica koje se nalaze u vlasništvu pojedinaca, kućanstava, poduzeća, monetarnih institucija te stranih fizičkih i pravnih osoba

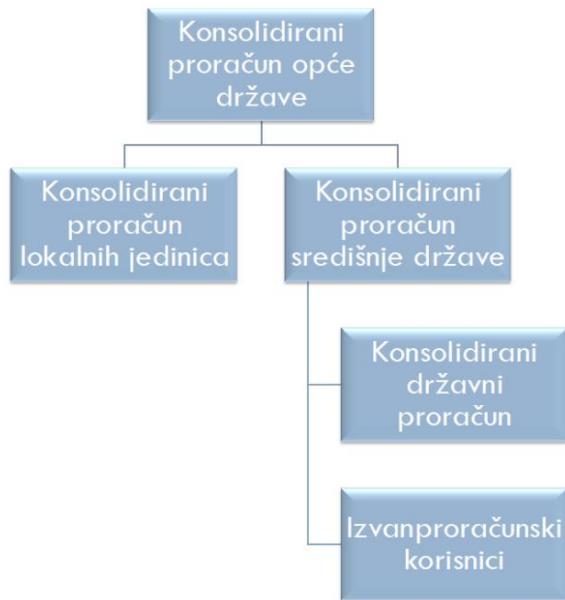
U REPUBLICI HRVATSKOJ POSTOJE TRI RAZINE PRORAČUNA

1. **Državni proračun** (prihodi i rashodi proračunskih korisnika - ministarstava, državnih agencija itd., i svih onih koji se financiraju iz državnog proračuna)
2. **Proračuni izvan proračunskih fondova** (Mirovinski i Zdravstveni fond, Zavod za zapošljavanje, Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost, Hrvatske autoputeve, Hrvatske ceste, Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, Hrvatski fond za privatizaciju i Javno poduzeće Hrvatske vode)
3. **Proračuni jedinica lokalne samouprave i uprave** (proračun lokalnih jedinica - županije, općine i gradovi i Grad Zagreb). Sva tri proračuna čine jednu cjelinu - proračun opće države koji služi kao pokazatelj koliko je država prikupila i potrošila prihoda.

KONSOLIDIRANI PRORAČUN OPĆE DRŽAVE

Konsolidacija je postupak eliminiranja svih transakcija i dužničkovjerovničkih odnosa između određenih jedinica odnosno izostavljanja međusobnih transakcija između državnog proračuna i izvanproračunskih fondova te proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.

FUNKCIJE PRORAČUNA

Tri su glavne funkcije proračuna:

1. prikazuje najvažnije ciljeve države u fiskalnoj godini
2. služi kao instrument kojim država utječe na ekonomsko stanje zemlje
3. služi kao sustav kontrole prikupljanja i trošenja proračunskih sredstava

Glavni prihodi i primici državnog proračuna potječu od:

- 1. poreznih obveznika (oporezivanjem)**
- 2. dobivenih potpora**
- 3. primitaka od zaduživanja u zemlji ili inozemstvu**

POREZI

Porezi su onaj fiskalni instrument putem kojega javna (državna) blagajna dolazi do najvećeg iznosa prihoda, pa tako oni i predstavljaju najizdašniji državni prihod uopće

Porezi kao uostalom i svi **ostali prihodi** neminovno imaju uz svoje fiskalno djelovanje i ekonomsko i socijalno djelovanje

Ubiranjem prihoda putem poreza, obvezniku dužnom na plaćanje poreza smanjuje se kupovna snaga (privatna osoba), odnosno ekonomska snaga

Porezna politika može stimulativno i destimulativno djelovati na radni elan pojedinca, kao i na radne napore radnika u tvrtkama, pa i čitavim gospodarskim granama

Primjenom poreznih oblika može se djelovati na:

- Promjenu uvjeta poslovanja
- Platnu bilancu
- Inflaciju
- Migracijska kretanja stanovništva
- Natalitet

POREZNA POLITIKA

Na najvišim razinama vlasti se financiraju **nacionalna**, a na lokalnim razinama vlasti **lokalna javna dobra**

Porezna politika se temelji na nekoliko načela:

- **Načelo koristi** → porez bi se trebao na pojedince **razrezati razmjerne njihovom korištenju javnih dobara**
- **Načelo platežne sposobnosti** → iznos poreza koji porezni obveznici plaćaju mora biti **razmjeran njihovim platežnim mogućnostima**
- **Načelo pravednosti** → prema načelu vodoravne pravsednosti **svi koji su jednaki trebaju biti jednakoporezovani**, prema načelu okomite pravednosti ljudi s različitom visinom dohotka trebaju biti nejednako oporezovani

SUVREMENI POREZNI SUSTAV

Suvremeni porezni sustavi se pretežno temelje na načelima koristi i platežne sposobnosti

Porezi se mogu podijeliti na:

1. **progresivne**
2. **regresivne**
3. **proporcionalne**

Progresivnim porezima se od onih koji imaju visoke dohotke uzima relativno veći dio dohotka od onih s niskim dohodcima

Regresivni porezi od ljudi s visokim dohodcima uzimaju relativno manje nego od ljudi s niskim dohotkom

Kod **proporcionalnih poreza** relativni dio dohotka koji se oporezuje je jednak i kod bogatih i kod siromašnih

Porezi se mogu podijeliti i na **neposredne i posredne**

Posredni ili indirektni porezi su oni koji se razrežu na dobra i usluga pa tako samo posredno na pojedince (porez na promet i trošarine)

- **porez na promet** se primjenjuje **na sva dobra** osim na ona izuzeta zakonom, dok se trošarine primjenjuju isključivo na dobra određena zakonom, na primjer alkohol, benzin ili duhanski proizvodi
- **porez na promet i trošarine** su **u pravilu regresivni** jer potrošnja tih proizvoda uzima veći dio dohotka siromašnih nego bogatih

Neposredni ili direktni porezi se razrežu izravno na pojedince ili poduzeća

- primjeri **neposrednih poreza** su porezi
 - na osobni dohodak
 - porez na dobit poduzeća

POREZI

Porezna sposobnost izražava **mogućnost poreznog obveznika** da iz svoje ekonomske snage plati porez, a može se manifestirati na više načina i to u potrošnji, veličini imovine i visini dohotka

Postoji **nekoliko vrsta poreznih osnovica**, a to su:

- Porezna osnova po količini
- Porezna osnova po vrijednosti
- Paušalna porezna osnova
- Stvarna porezna osnova

Načini, odnosno **metode za utvrđivanja porezne osnove** su:

- Automatska metoda
- Administrativna ili službena metoda
- Direktna metoda ili metoda vlastite prijave
- Indirektna metoda ili metoda prijave drugih osoba
- Metoda komparacija ili uspoređivanja

PROMJENA POREZNIH STOPA

Povećanje porezne stope, utječe na **povećanje granične sklonosti štednji** odnosno smanjenje granične sklonosti potrošnji, smanjenje AD (agregirana potražnja) i smanjenje ravnotežnog domaćeg proizvoda

U situaciji nezaposlenosti treba **smanjiti poreznu stopu**, a u situaciji inflacije povećati poreznu stopu

UTJECAJ POREZA NA DOMAĆI PROIZVOD

Smanjuje se osobna potrošnja

Smanjuje se agregatna potrošnja

Štednja + porezi (bruto štednja) smanjuju domaći proizvod

DRŽAVNO OPOREZIVANJE

TEORIJA - smatra da su **porezi negativno korelirani s ekonomskim rastom**

Veći porezi donose niže stope rasta gospodarstva

Oporezivanje uvodi neefikasnost u gospodarstvo

Porezi stvaraju poticaje da ljudi promjene svoje ponašanje

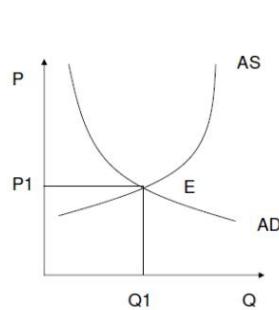
- Rade više - **ne smanjuju svoju potrošnju**
- Rade isto - **smanjuju svoju potrošnju**

POSLJEDICE POVEĆANJA POREZA

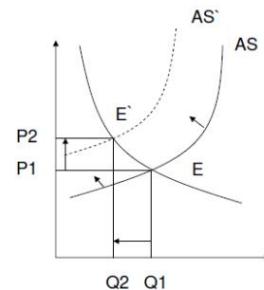
Ako se povećaju porezi:

- **Porezi** utječu na veličinu ponude i potražnje dobara i usluga
- **Ravnoteža se na tržištu** uspostavlja na nižoj razini outputa i višoj razini cijena
- **U sustav ulazi** neefikasnost koja dovodi do nižeg rasta
- **Oporezivanje dovodi** u lošiji položaj i potrošače i proizvođače
- **Cijena** koju nakon poreza plaćaju potrošači je viša, a koju ostvaruju proizvođači je niža od cijene prije poreza
- **Tržište** se suzilo jer se razmjenjuje manje dobara
- **Smanjenje blagostanja** i potrošača i proizvođača pretvara se u porezni prihod države
- **Smanjenje blagostanja** kod potrošača i proizvođača nadilazi prihod od poreza koji ubire država

RAVNOTEŽA NA TRŽIŠTU

Ravnoteža na tržištu
bez poreza

1. Uvođenje poreza **smanjuje ponudu**
2. Izaziva porast cijena
3. Smanjenje nuđenih proizvoda

OPOREZIVANJE ŠTEDNJE I INVESTICIJE

Porez na dohodak **utječe na štednju** i snižava neto prinos od štednje tj. snižava kamatnu stopu na štednju

U takvim uvjetima se očekuje da **će štednja pasti**

Porez na **potrošnju utječe na štednju pojedinca**

Zemlje s niskom stopom štednje - trebaju u većoj mjeri oporezovati potrošnju

UTJECAJ POREZA NA BRUTO ŠTEDNJU PODUZEĆA

Štednju poduzeća predstavlja:

- neraspoređeni profit
- amortizacijske rezerve

Jačе oporezivanje profita potiče njegovu raspodjelu na dividende a niže oporezivanje profita povećava štednju poduzeća

UTJECAJ POREZA NA INVESTICIJE

Mjere kojima se **potiče domaća štednja** ne znače nužno i **porast domaćih investicija**

Povećana domaća štednja može otici iz zemlje za boljim profitom

Inokapital povećava investicije i bez domaće štednje

OPOREZIVANJE RADA

Smanjuje zaposlenost

Snižava potencijalni output

Gdje **nije jak sindikat-prevaljuje se porez na radnike i snižavaju se nadnice** uz isti bruto trošak rada

Gdje je **jak sindikat-poduzetnik ne može prevaliti porez na radnike**, već se cijena rada povećava i smanjuje se potražnja za radnicima i smanjuje se zaposlenost

FINANCIRANJE PRORAČUNSKOG DEFICITA

Prodaja imovine (npr. prihodi od privatizacije)

Zaduživanje

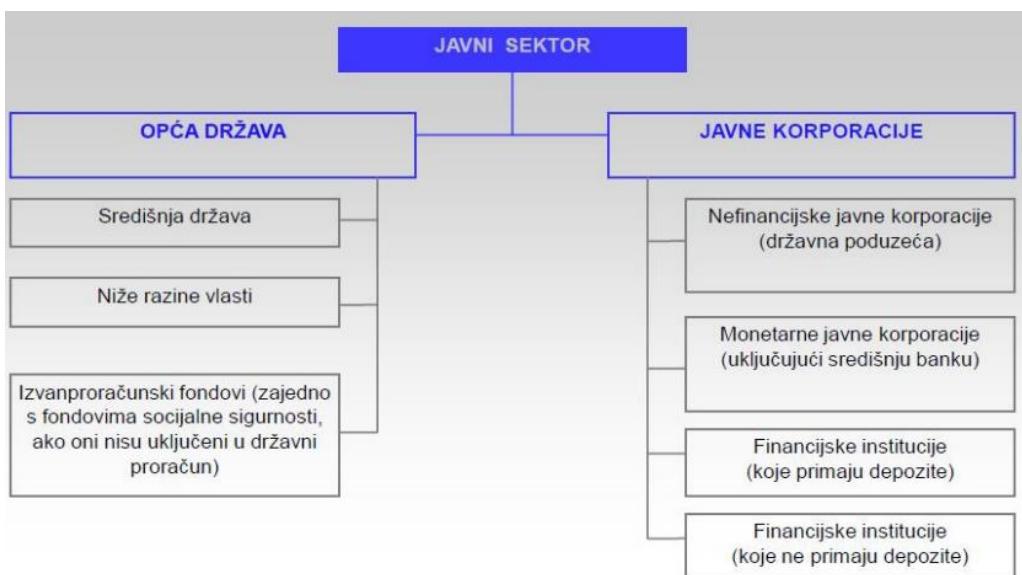
- kratkoročno i dugoročno
 - Kratkoročno – trezorski zapisi i nepodmirene obveze
 - Dugoročno – obveznice i krediti
- u zemlji i inozemstvu
 - u domaćoj i stranoj valuti

Suvremene javne financije smatraju da **proračun ne treba biti uravnotežen** i da se ne treba bojati proračunskog deficita i rasta državnog duga

DRŽAVA SE ZADUŽUJE U SVRHU

1. financiranja deficita državnog proračuna
2. financiranja investicijskih projekata i posebnih programa (prema odobrenju Sabora)
3. otplata državnoga duga
4. podmirenja dospjelih plaćanja u svezi s državnim jamstvima
5. upravljanja likvidnošću proračuna
6. pokrivanja potreba Hrvatske narodne banke za međunarodnim pričuvama

JAVNI SEKTOR

JAVNI DUG

Javni dug - akumulirane obveze države odnosno zbroj svih potraživanja koja prema javnom sektoru imaju njegovi vjerovnici u određenom trenutku

Izravni javni dug – ugovorene obveze države prema vjerovnicima

Potencijalni javni dug – dio duga čije dospijeće nije sigurno

Državna jamstva – finansijska i činidbena

DRŽAVNI DUG

Dugoročni državni dug izaziva negativne učinke zbog potreba servisiranja unutarnjeg i vanjskog duga unutarnji dug dovodi do gubitka efikasnosti zbog nametanja poreza potrebnog za plaćanje kamata vlasnicima državnih obveznica

Nametnuti porezi destimuliraju ljudе da se upuste u značajnije ekonomске pothvate

Vanjski dug dovodi do **odljevanja dijela narodnog dohotka** zbog potreba njegovog servisiranja čime se smanjuju domaći resursi potrebni za ekonomski razvoj

Što je veći vanjski dug, to je veći teret što ga sadašnji naraštaji ostavljaju onima koji dolaze

Teža posljedica državnog duga je pojava **premještanja kapitala** koja se sastoji u zamjeni privatnog kapitala

Državni dug predstavlja kočnicu ekonomskog rasta zbog podmirivanja obveza prema inozemstvu, porasta neefikasnosti i premještanja kapitala

Težina državnog duga se smanjuje djelovanjem inflacije, što je veći dug i viša inflacija to je teret državnog duga lakši

Zato se razlikuju dvije vrste deficit-a, a to su

- nominalni i
- realni

Nominalni deficit je određen razlikom proračunskih prihoda i rashoda

Realni deficit je jednak nominalnom deficitu umanjenom za umnožak ukupnog duga i stope inflacije

Kako stopa inflacije varira, odstupanja između nominalnog i realnog deficit-a mogu biti značajna

UVJETI ZA ULAZAK U EURO ZONU EU MAASTRICHTSKI KRITERIJI KONVERGENCIJE* (1992.)

1. stabilnost cijena - stopa inflacije ne smije prelaziti 1,5 postotnog boda prosječne stope inflacije triju država članica sa najmanjom inflacijom

2. kamatne stope - prosječna dugoročna nominalna kamatna stopa ne smije biti viša od 2 postotna boda u odnosu na kamatne stope triju država članica s najnižom stopom inflacije

3. stabilnost tečaja - nacionalna valuta ne smije devalvirati u prethodne dvije godine i mora se nalaziti unutar tečajnih raspona utvrđenih Europskim monetarnim sustavom

*Načela utvrđena ugovorom potpisanim u Maastrichtu 1992. godine, kada su države članice uspostavile EU te dogovorile kriterije za uspostavu Ekonomске i monetarne unije te jedinstvene valute.

MAASTRICHTSKI KRITERIJI KONVERGENCIJE (1992.)

Održivost javnih financija:

4. deficit proračuna opće države – udio proračunskog deficit-a opće države u BDP-u ne smije prelaziti 3%

5. državni dug – udio bruto duga opće države u BDP-u ne smije prijeći 60%;

navedenim kriterijima utvrđene su granice javnoga duga i deficit-a dok je Paktom o stabilnosti i rastu samo dodatno proširena i pobliže definirana tzv. procedura kod prekomjernih deficit-a

PAKT O STABILNOSTI I RASTU (SGP)

Pakt o stabilnost i rastu dogovor je država članica EU vezan za fiskalnu politiku

Odnosi se na treću fazu Ekonomске i monetarne unije (EMU), odnosno na nepovratno fiksiranje tečajeva i uvođenje jedinstvene valute – eura

Počeo se primjenjivati 1. siječnja 1999. godine kako bi se osiguralo da **države članice EMU održavaju fiskalnu disciplinu nakon uvođenja jedinstvene valute – eura**

Države članice koje su uvele **euro moraju održavati tzv. Maastrichtske kriterije konvergencije**, a Pakt o stabilnosti i rastu osigurava njihovo provođenje

Obveze iz Pakta u potpunosti stupile na snagu uvođenjem eura

Usvojen kako bi zemlje **članice EU nastavile provoditi razumnu proračunsku politiku** i nakon ulaska u EMU odnosno da bi se očuvala stabilnost cijena koja se može **narušiti fiskalnom nedisciplinom** zemalja članica

Zemlje su dužne težiti uravnoteženom proračunu

Novčane kazne do visine od najviše 0,5% BDP-a za zemlje čiji proračunski deficit prelazi 3% BDP-a

- **od kazne se izuzimaju** one zemlje koje su se u godini povrede odredaba Pakta susrele s tzv. "izvanrednim okolnostima", tj. prirodnim katastrofama ili padom BDP-a više od 2% godišnje
- **slična fleksibilnost postoji i kod javnog duga**, gdje se za države s prethodno iznimno visokim udjelom javnog duga u BDP-u smatra zadovoljavajućim ako im se udio duga u BDP-u približava referentnoj vrijednosti

OGRANIČENJE VISINE DRŽAVNOGA DUGA U ZAKONU O PRORAČUNU RH

Omjer nepodmirenog iznosa državnog duga na kraju godine u odnosu na projekciju BDP-a može biti veći od prošlogodišnjeg omjera, s tim da navedeni omjer ne bude veći od 60% BDP-a

Razlika u odnosu na Maastrichtski kriterij gdje je ovaj **omjer postavljen za konsolidirani dug opće države je da državni dug u RH obuhvaća dug središnjeg proračuna** - primjerenije bi bilo ograničenje postaviti za javni dug umjesto državni dug

FISKALNA PRAVILA U ZAKONU O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI RH (NN139/10)

Ukupni rashodi općeg proračuna izraženi udjelom u procijenjenom BDP-u godišnje će se smanjivati za najmanje 1 postotni bod

Smanjenje se provodi do trenutka kada će primarni fiskalni saldo općeg proračuna u nominalnom iznosu biti jednak nuli ili pozitivan

Cilj je stabilizacija i smanjivanje udjela javnog duga u BDP-u

EUROPSKA FISKALNA PRAVILA IZGLEDNO OSTAJU UBLAŽENA

Nakon izbijanja COVID krize, Vijeće EU je u ožujku 2020. odobrilo primjenu opće klauzule o odstupanju (general escape clause) od proračunskih pravila definiranih Paktom o stabilnosti i rastu

Ovim je državama članicama dana mogućnost pružanja fiskalnih poticaja svojim gospodarstvima kako bi se ublažili negativni utjecaji pandemije

Rat u Ukrajini općenito je u EU nametnuo preispitivanja fiskalne i monetarne integracije

Velike neizvjesnosti i nepredvidivost ponajprije su vezane uz daljnji tijek ratnih zbivanja u Ukrajini s pratećim globalnim poremećajima dobavnih lanaca (koji su trenutno dodatno potaknuti novim epidemiološkim zapletima u Kini) i njihovim utjecajem na gospodarsku aktivnost

Pritom su u Hrvatskoj radari naročito usmjereni u izglede turističke sezone

U takvoj situaciji, prema svemu sudeći, još će neko vrijeme u drugom planu ostati i neki standardi i kriteriji o kojima su članice EU morale voditi računa pri iznošenju konvergencijskih programa i planova reformi

Iako je suspenzija fiskalnih pravila EU uvedena s izbijanjem "korona krize" trebala završiti s krajem 2022., dogodine ne treba očekivati povratak na staro

Europska komisija je najavila da će se to pitanje razmotriti, a to uključuje i mogućnost produljenja suspenzije fiskalnih pravila

RH I EURO

U srpnju 2020. godine RH je ušla u ERM II mehanizam, što je ujedno posljednja faza prije ulaska u europodručju i uvođenje eura kao službene valute i zakonskog sredstva plaćanja

Planirani najraniji datum pristupanja RH europodručju je 1. siječnja 2023., no on ovisi o ispunjavanju nominalnih kriterija konvergencije te mjera usuglašenih s institucijama EU državama članicama

OSNOVNI CILJEVI STRATEGIJE UPRAVLJANJA JAVNIM DUGOM REPUBLIKE HRVATSKE

Doprinos stabilizaciji udjela javnog duga u BDP-u

Produljenje prosječne ročnosti dospijeća i smanjenje udjela kratkoročnog duga u ukupnom dugu

Uvođenje mehanizama zaštite od valutnog rizika

Razvoj krivulje prinosa na domaćem i vanjskom tržištu

Kontinuirani razvoj i unapređenje domaćeg tržišta vrijednosnih papira

MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA FISKALNE POLITIKE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ograničenja fiskalne politike u Hrvatskoj su brojna

Ona se o gledaju kroz (ne)koordinaciju fiskalne s monetarnom politikom, kontinuirano loše proračunsko planiranje i nepovoljne projekcije gospodarskog rasta, trendove u kretanju javnih prihoda, problem postojeće visine i strukture javnih rashoda te problem financiranja deficit-a i nepostojećeg sustava upravljanja javnim dugom

U Hrvatskoj je prisutna (ne)koordinacija fiskalne i monetarne politike

Naime, u posljednjih 20-tak godina dogodile su se anomalije koje su onemogućile značajniji doprinos monetarne politike ukupnoj ekonomskoj politici (valutna klauzula, neslužbena dolarizacija/euroizacija, nepovjerenje u domaću valutu itd.)

DANAŠNJI IZAZOVI

Pred vladama država EU izazova je napretek, od financiranja klimatskih ciljeva, smanjenja energetske ovisnosti, rasta izdataka za obranu, ubrzanja digitalne tranzicije...

Primjera radi, i prije invazije na Ukrajinu za postizanje klimatskih ciljeva do 2030. potrebna ulaganja povezana s energijom EK je procjenjivala na prosječno 402 milijarde eura (gotovo tri posto BDP-a 2019.) godišnje, što bi u odnosu na prethodno desetljeće godišnje značilo oko 220 milijardi eura više

Kolike će dodatne potrebe implicirati plan REPowerEU odnosno eliminiranje ovisnosti o ruskim fosilnim gorivima, još se ne zna ali sigurno je da će biti znatne

Uza sve, pojačava se i fokus na obrambene proračune

MONETARNA POLITIKA

Politika deviznog tečaja, inflacija

POSLOVNI CIKLUSI - PONAVLJAMO - FISKALNE I MONETARNE POLITIKE

Poslovni ciklus su pravilna gospodarska kolebanja, izražena u **smjenama ekspanzije i kontrakcije ukupne ekonomski aktivnosti**

Poslovni ciklusi se ne mogu izbjegći, ali se mogu relativno uspješno **neutralizirati mjerama fiskalne i monetarne politike**

Ove dvije politike koriste se u različitim kombinacijama **za usmjeravanje ekonomskih ciljeva zemlje**

FISKALNA POLITIKA – PONAVLJAMO

Fiskalna politika je sredstvo kojim vlada prilagođava svoje razine **potrošnje i porezne stope** za praćenje i utjecaj na nacionalnu ekonomiju

Sastoje od dva oblika od kojih prvi podrazumijeva **državne izdatke za kupovinu roba i usluga** (npr. izgradnja cesta) koji utječu na relativni obujam kolektivne i privatne potrošnje, dok se drugi odnosi na **oporezivanje dohotka** čime se smanjuje potrošnja pojedinca i također utječe na privatnu štednju

Fiskalna politika = svjesne promjene državnih prihoda i rashoda kojima je svrha ostvarivanje makroekonomskih ciljeva ekonomске politike:

- pune zaposlenosti
- stabilnih cijena
- zadovoljavajuće stope rasta
- eksterne ravnoteže

Ciljevi fiskalne politike su ekonomski rast uz visoku zaposlenost i stabilne cijene

Pod **fiskalnom politikom** podrazumijeva se ponajprije **upravljanje proračunskim prihodima i rashodima**

Glavni fiskalni instrument u svakoj državi je **državni proračun**

MONETARNA POLITIKA

Monetarna politika odnosi se na odluke koje donose središnje banke kako bi utjecale na cijenu i dostupnost novca u gospodarstvu

U europodručju najvažnija se takva odluka **Europske središnje banke** obično tiče ključnih kamatnih stopa

Svaka **promjena ključnih stopa** utječe na kamatne stope na temelju kojih **poslovne banke obračunavaju kamate na posuđeni novac**

Drugim riječima, ta odluka utječe na potrošnju i poslovna ulaganja

Monetarna politika je dio ekonomске politike kojom središnja banka regulira ukupnu ponudu novca radi postizanja određenih ciljeva (stabilnost cijena, osiguranje pune zaposlenosti i gospodarskoga rasta, stabilnost deviznoga tečaja i dr.)

Glavni su instrumenti monetarne politike

- operacije na otvorenom tržištu
- stalno raspoložive mogućnosti
- obvezna pričuva
- devizne intervencije

MONETARNA POLITIKA

Uporabom **pojedinih instrumenata monetarne politike** središnja banka (izravno ili neizravno) utječe na **količinu primarnoga novca i kamatnu stopu**

Ako mjere monetarne politike djeluju na **smanjenje** primarnog novca i povećanje kamatnih stopa, tada je to **restriktivna monetarna politika**

U obrnutom slučaju, kada mjere monetarne politike djeluju na **povećanje** primarnoga novca i smanjenje cijene novca, riječ je o **ekspanzivnoj monetarnoj politici**

Ovisno o izboru ciljeva i instrumenata za njihovo postizanje, govori se o različitim režimima monetarne politike

Sve češći pristup središnjih banaka u provođenju monetarne politike u današnje vrijeme predstavlja **politika ciljanja inflacije** (inflation targeting)

Monetarna politika je ekonomski politika za čiju je provedbu nadležna središnja banka u državi

Centralna banka je središnja monetarna institucija svake zemlje

Naziva se i bankom banka, a zadaća joj je da se bavi emisijom novca u državi, odgovorna je za provođenje **novčane i kreditne politike**, osiguranje potrebne domaće i inozemne **likvidnosti te zakonitosti rada ostalih banaka**

DEFINICIJA I VRSTE MONETARNE POLITIKE

Monetarna politika predstavlja **skup mjera, propisa i instrumenata** koje poduzima država na monetarnom planu, a za njeno provođenje zadužena je **monetarna vlast preko središnje banke**

Središnja banka monetarnom politikom i njezinim instrumentima utječe na pozitivne i negativne tendencije u gospodarstvu i stvara stabilno okružje

Pod pojmom **stabilnog okruženja** u makroekonomiji podrazumijeva se **gospodarstvo u kojem je na snazi**

- **niska inflacija**
- **održivi ekonomski rast**
- **stabilnost deviznog tečaja**
- **stabilnost cjelokupnog financijskog sustava**

Ciljevi monetarne politike:

Visoka zaposlenost postoji kada je potražnja za radom jednaka ponudi rada što je kompatibilno teorijskom konceptu ostvarivanja **pune zaposlenosti** uz postojanje određene razine **prirodne stope nezaposlenosti**

Ekonomski rast označava povećanje potencijalnog BDPa neke zemlje

Stabilnost cijena odnosi se na ostvarivane **niskih stopa inflacije** između 2 do 3 % godišnje uz koje je moguće ostvariti održivi ekonomski rast

Stabilnost kamatnjaka povećava transparentnost i stabilnost financijskih tržišta te olakšava planiranja vezana uz budući novčani tijek

Stabilnost financijskih tržišta omogućuje efikasno prenošenja novčanih viškova od suficitarnih ka deficitarnim subjektima te pridonosi izbjegavanju čimbenika razvoja finansijske krize

Uz **stabilnost na deviznom tržištu** sprječava se promjena uvjeta razmjene vezana uz pad ili rast vrijednosti domaće valute u odnosu na strane valute

Prirodna nezaposlenost je najniža razina nezaposlenosti kod koje inflacija može ostati stabilna (nezaposlenost koju neka privreda može imati bez ispoljavanja nekih većih neizvjesnosti u odnosu na prihvatljive nivoje inflacije)

Kamatnjak je cijena novca

Kamata je izvršena isplata za upotrebu novca

Kamatnjak je svota kamata plaćenih na jedinicu vremena. Ljudi plaćaju za mogućnost pozajmljivanja novca. Kamatnjak je trošak posuđivanja novca, uzimanja novca u zajam, mjerjen kunama na posuđenu kunu (kuna uzeta u zajam godinu dana)

Kamatnjaci se razlikuju po karakteristikama zajma - rok, dospjeće, rizik, likvidnost, administrativni troškovi.

Stabilnost cijena u mnogim je gospodarstvima glavni i osnovni cilj monetarne politike

Odnosi se na ostvarivanje niskih stopa inflacije uz koje gospodarstvo može ostvarivati ekonomski rast

Uz **nisku stopu inflacije** povećava se vjerodostojnost i kredibilitet monetarne politike, te transparentnost cijena i drugih varijabla

Ostvarivanje svih ciljeva monetarne politike nije uvijek moguće, stoga središnja banka pri ostvarivanju jednog cilja **može narušiti ostvarivanje drugog cilja** i to najviše dolazi do izražaja kada središnja banka mora djelovati u kratkom vremenskom periodu

VRSTE MONETARNE POLITIKE

Ovisno da li se gospodarstvo nalazi **u stanju krize ili u stanju prosperiteta** primjenjuje se ekspanzivna monetarna politika odnosno restriktivna monetarna politika

Ekspanzivna monetarna politika ili politika „**jeftinog novca**“ primjenjivat će se **u gospodarstvu koje se nalazi u stanju krize**. Gospodarskim subjektima omogućit će se lakši pristup novcu, kamatne stope na kredite će se sniziti, u opticaj ulazi veća količina novca, povećavaju se investicije i osobna potrošnja, a takvi uvjeti u gospodarstvu trebali bi imati utjecaj na porast ukupne proizvodnje i zaposlenosti

Restriktivnu monetarnu politiku ili politiku „**skupog novca**“ središnja banka primjenjuje **kada gospodarstvo posluje u stanju prosperiteta**. Dolazi do **smanjenja količine novca u opticaju, gospodarski subjekti plaćaju veću cijenu novca jer su kamate porasle, smanjuju se investicije i osobna potrošnja, a sve u svrhu stabilizacije cijena i suzbijanja inflatornih učinaka.**

MONETARNA POLITIKA

Instrumenti monetarne politike su:

stopa obavezne rezerve - putem koje središnja banka ograničava poslovnim bankama slobodno raspolagati dijelom svojih sredstava

- Za taj iznos se smanjuje kreditni potencijal poslovnim bankama, zakonom utvrđeno pravo središnje banke

eskonta stopa - svojevrsna cijena kredita; to je kamatna stopa po kojoj središnja banka prima od poslovnih banaka na eskont - reeskont robne mjenice ili druge vrijednosne papire

- Eskontna kamatna stopa je ona kojom središnja banka utječe na ponudu i potražnju za novcem naziva se diskontna ili eskontna kamata. Temeljem visine ove kamate i drugih, prvenstveno tržišnih uvjeta formiraju se kamate na tržištu

operacije središnje banke na otvorenom tržištu - ostvaruju se kupovinom i prodajom vrijednosnih papira (obveznica); uglavnom su to državni vrijednosni papiri (državne obveznice)

- Ako s vrijednosnim papirima na financijskom tržištu trguju pojedinci, država, poduzeće, u cilju izmjene strukture imovine, pretvarajući vrijednosne papire u novčane, onda se to ne smatra operacijama na otvorenom tržištu u smislu u kome se definira kao instrument središnje banke
- Kada vlada depresija onda središnja banka pristupa ekspanzivnoj monetarnoj politici, odnosno kupovini vrijednosnih papira na financijskom tržištu

intervencije na deviznom tržištu - kupovinom deviza povećava se, a prodajom smanjuje novčana masa

- S obzirom da je kuna jedino zakonsko sredstvo plaćanja na domaćem tržištu onda će Hrvatska narodna banka kupovinom deviza povećati novčanu masu i obrnuto.

Reeskont: Posao kada banka eskontira mjenice iz svog portfelja kod neke druge banke, najčešće kod centralne banke, čime povećava svoju likvidnost

INSTRUMENTI MONETARNE POLITIKE

Instrumenti monetarne politike se često klasificiraju na **kvantitativne i kvalitativne**

Kvantitativni instrumenti su svi oni instrumenti koji **na razini cjelokupne privrede djeluju na povećanje ili smanjenje količine novca i kredita**

Kvalitativni instrumenti bi pak bili oni instrumenti koji djeluju na povećanje ili smanjenje količine novca i kredita, ali **na razini izabranih razvojno prioritetnih gospodarskih djelatnosti**

KANALI MONETARNE POLITIKE

U razvijenim gospodarstvima najznačajniji instrumenti monetarne politike su **politika diskontne stope, politika otvorenog tržišta i politika obveznih rezervi**

Njihovo se djelovanje ostvaruje preko određenih kanala monetarne politike

Kanali monetarne politike predstavljaju različite puteve kojima monetarna politika utječe na realna kretanja u ekonomiji

Kanali monetarne politike su:

- **ponuda novca**
- **kamatne stope**
- **bogatstvo**
- **raspoloživost kredita**
- **likvidnost**

Ponuda novca predstavlja kanal monetarne politike koji djeluje u slučaju kada stanovništvo troši višak svoga novca na kupnju dobara i usluga

Specifična povezanost između **novčane ponude i konkretnog cilja monetarne politike** ovisit će o tome kakva je ta potrošnja, odnosno da li je usmjerenja k potrošnim dobrima, kapitalnim dobrima ili uvoznim dobrima

Međutim bez obzira na to može se reći da će općenito **veća potrošnja stanovništva predstavljati željeni rezultat „lagane“ monetarne politike**

Kamatne stope kao kanal monetarne politike djeluju u slučaju kada stanovništvo višak svoga novca daje u obliku kredita

Veća ponuda kredita će rezultirati **smanjenjem kamatnih stopa**, što će stimulirati potražnju za kapitalnim investicijama

Bogatstvo kao kanal monetarne politike usko je povezan s kanalom kojega čine kamatne stope

Kada se **kamatne stope smanje**, ceteris paribus, cijene ostale financijske imovine, kao što su primjerice **dionice i obveznice, će porasti**

Stanovništvo koje drži ovu imovinu će se **zbog toga osjećati bogatije** i zato može povećati potražnju za dobrima i uslugama, što predstavlja cilj „lagane“ monetarne politike

DISKONTNA POLITIKA

Diskontna politika predstavlja tipičan **instrument monetarne politike** kojim koriste središnje banke tržišnih ekonomija

Promjenom visine diskontne stope središnje banke mogu **indirektno djelovati na visinu novčane ponude** i usmjeravati kretanje potražnje za novcem

Ukoliko na primjer središnja banka želi smanjiti ponudu novca kako bi obudala ili **sprječila inflaciju određuje diskontnu stopu na višoj razini od trenutačne razine tržišnih kamatnjaka**

Za sve sudionike novčanog tržišta to znači **direktni signal da je novac postao skuplji**, jer za isti iznos zaduženja kod središnje banke treba platiti veću kamatu

Javnost veću diskontnu stopu shvaća ne samo kao **signal rasta mogućeg daljnog rasta cijene novca u budućnosti**, nego i kao signal opasnosti od razvoja inflacije, na koju je središnja banka reagirala pravodobno višom kamatom stopom

Diskontna stopa ili eskontna stopa je **kamatna stopa** po kojoj **središnja banka** odobrava kredite poslovnim **bankama** i koju središnja banka obračunava pri otkupu **mjenica**. Time utječe na tržišne uvjete formiraju kamate na novčanom tržištu.

Uz veći trošak zaduživanja i diskontnu stopu višu od trenutačne razine kamatnjaka u međubankovnom tržištu, poslovne banke imaju manji interes za zaduživanje iz primarne emisije

Kako **povećanjem diskontne stope** izvori pribave likvidnosti postaju skuplji, **povećanje diskontne stope djeluje na rast aktivnih kamatnih stopa** uz koje poslovne banke odobravaju kredite poduzećima, stanovništvu i drugim subjektima

Uz ostale uvjete nepromijenjene, porast cijene zaduživanja **smanjuje interes bančnih komitenata za kreditima**, što dovodi do formiranja nove ravnoteže na tržištu kredita uz višu razinu tržišnih kamatnjaka

Kada novac postane skuplji i oskudniji, rast diskontne stope djeluje na rast pasivnih kamatnih stopa, pa posljedično i na smanjenje potražnje javnosti za gotovinom i depozitnim novcem, uz **istodobno povećanje potražnje za štednim i oročenim depozitima** na koje banke plaćaju veću kamatu

U konačnici **smanjena aktivnost banaka** i porast nemonetarne pasive banke (štedni i oročeni depoziti) **omogućuju smanjenje količine novca u opticaju**

U obratnoj situaciji, **kada središnja banka želi povećati ponudu novca** kako bi povećanjem potražnje za kreditima potaknula privrednu aktivnost, ona će sniziti diskontnu stopu ispod tržišne kamatne stope

Uz nižu cijenu zaduživanja poslovne banke mogu pribaviti viškove likvidnosti posuđivanjem kod središnje banke, što **djeluje na pad kamatnjaka na međubankovnom tržištu**

Ukoliko razdoblje visoke likvidnosti potraje, konkurenca među bankama **dovesti će do pada svih kratkoročnih kamatnih stopa**

Zaduživanje poslovnim subjektima i stanovništvu postaje jeftinije, smanjuju se pasivne kamate koje poslovne banke plaćaju svojim štedišama na depozite, a **štедnja opada**

POLITIKA OTVORENOG TRŽIŠTA

Politika otvorenog tržišta značajan je **instrument monetarno kreditne politike** kojega koriste središnje banke razvijenih tržišnih ekonomija sa ciljem **reguliranja mase novca u opticaju**

Predmet kupoprodaje na otvorenom tržištu središnje banke javljaju se **kratkoročni državni vrijednosni papiri**, vrijednosni papiri za koje država jamči, vrijednosni papiri čiju emisiju vrši središnja banka, te drugi kratkoročni vrijednosni papiri s određenom kamatnom stopom

Središnja banka **operacijama na otvorenom tržištu** može djelovati i na ostvarenje dugoročnih ciljeva kao što je **suzbijanje inflacije ili ublažavanje recesije**

Pri ostvarivanju takvih dugoročnih ciljeva središnja banka koristi se operacijama **izravne kupnje ili prodaje vrijednosnica**

Pod **pojmom izravne kupnje** podrazumijeva se da **kada banka napravi kupnju državne vrijednosnice** nije je dužna kasnije prodati izvornom prodavatelju, odnosno prilikom prodaje kupac nije dužan istu ponovno prodati središnjoj banci.

POLITIKA OBVEZNIH REZERVI

Politika obveznih rezervi sastoji se u **određivanju stope obvezne rezerve** i drugih uvjeta koji određuju visinu obveznih rezervi koje **poslovne banke trebaju obračunati i izdvojiti na depozite**

Da bi **poslovne banke** mogle osigurati svoju likvidnost, **moraju držati jedan dio gotovog novca u obliku rezervi likvidnosti**

Budući je **držanje takvih rezervi** nužna pretpostavka normalnog funkcioniranja poslovnog bankarstva, **središnja banka kao vrhovna monetarna vlast propisuje obvezu držanja te rezerve** određujući tzv. stopu obvezne rezerve

Dvije važne **uloge obveznih rezervi** su da predstavljaju svojevrsnu **zaštitu deponenata od rizičnog ponašanja** poslovne banke te da **obuzdavaju** pretjeranu kreditnu aktivnost banaka, odnosno smanjuju količinu novca u opticaju i moguću pojavu inflacije

Politika obveznih rezervi predstavlja grub i **administrativni instrument monetarne politike** te ukoliko neka od banka ne izvršava svoje obveze u pogledu izdvajanja obveznih rezervi dolazi pod pojačanu kontrolu središnje banke, te joj se **naplaćuju dodatne kamate**

Zbog svog **brzog i učinkovitog djelovanja** politika obveznih rezervi javlja se kao jedan od **važnijih instrumenata monetarne politike** svih središnjih banaka

SELEKTIVNA KREDITNA POLITIKA

Selektivna kreditna politika predstavlja **kvantitativnu mjeru** kontrole uporabe kredita iz primarne emisije i ukupnih novčanih tokova

Središnja banka odobrava poslovnim bankama selektivne kredite i time postiže da se sredstva iz primarne emisije utroše za točno određenu namjenu

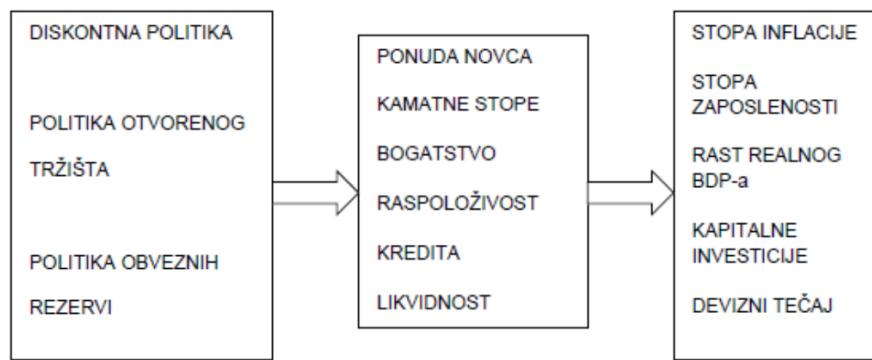
Na taj način **središnja banka neposredno djeluje na gospodarstvo i jačanje pojedinih grana djelatnosti** koje su posebno važne za državu

Na isti način ograničavanjem kredita zbog nekih određenih razloga **zaustavlja rast i razvoj nekih drugih privrednih sektora**

Da bi se **selektivna kreditna politika** mogla kvalitetno i efikasno provoditi potrebno je ispuniti sljedeće uvjete:

- **politika zemlje** mora imati jasne i nedvojbeno utvrđene pravce i ciljeve razvoja
- da se u **gospodarskim kretanjima dosljedno primjenjuju načela** ekonomičnog i racionalnog poslovanja te da se prema tome utvrđuje kreditna sposobnost kako banaka, tako i korisnika kredita
- da se u **financijskim kretanjima svih gospodarskih subjekata osigurava financijska disciplina** i poštivanje svih mjera utvrđenih kreditno- monetarnom politikom

SHEMATSKI PRIKAZ DJELOVANJA GLAVNIH INSTRUMENTA MONETARNE POLITIKE KA OSTVARENJU CILJEVA

CENTRALNA BANKA

Centralna banka jedne zemlje je glavna monetarna institucija u toj zemlji

Njeno je djelovanje od presudne važnosti za gospodarstvo svake zemlje

Centralna banka je banka za bankare, ona kontrolira emisiju novca u opticaju, regulira zaduživanje države u inozemstvu, kontrolira stabilnost valute u jednoj zemlji (devizni tečaj), brine o osiguranju depozita te kontrolira rad poslovnih banaka

Centralna banka je glavna monetarna institucija u nekoj državi koja ima monopol u emisiji novčanica

Formalno-pravni položaj i zadaci centralne banke reguliraju se posebnim zakonima

Centralna banka, u stvari, predstavlja monetarnu vlast u državi i često financira izvršnu vlast pomoću otkupa državnih vrijednosnih papira ili dodjeljivanjem kredita za pokriće deficit-a u državnom proračunu

Centralna banka obično ima određenu autonomiju prema izvršnoj vlasti zbog značaja i specifičnosti novca

Uspješnost rada centralne banke mjeri se isključivo s obzirom na ostvarivanje proklamiranih ciljeva monetarne politike, a ne na temelju prihoda i dobiti koju ona ostvaruje

Centralnom bankom upravlja vijeće ili savjet čije članove i guvernera obično predlaže predsjednik države, a imenuje i smjenjuje parlament

Centralna banka se razvila iz emisijske banke u vrijeme kada se emisija novca odvojila od zlatne podloge i kada je od države dobila zadatak da kontrolira novčani opticaj, domaću likvidnost, vanjsku likvidnost i poslovanje ostalih banaka

Monetarnu politiku u ime države kreira i provodi centralna banka kada regulira ukupnu ponudu novca, kamatne stope, devizni tečaj i uvjete kreditiranja

ZADACI CENTRALNE BANKE

Glavni zadaci centralne banke su:

- regulacija novčane mase, odnosno emisija novca ili povlačenje novca iz opticaja
- reguliranje deviznog tečaja
- reguliranje financijskih obveza države prema inozemstvu
- briga za platnu bilancu i devizne rezerve
- osiguranje uloga na štednju (depozita)
- kontrola zakonitosti rada poslovnih banaka
- Pomoći poslovnim bankama u rješavanju kriza

CENTRALNA BANKA ILI MONETARNA VLAST

Centralna banka ili monetarna vlast je institucija odgovorna za monetarnu politiku u zemlji ili grupi određenih zemalja kao što je to slučaj u ekonomskoj i monetarnoj uniji Europske unije

Primarna odgovornost centralne banke, u posljednjih dvadeset godina, ogleda se u **održavanju stabilnosti nacionalne valute i novčane mase**

Pored toga, **centralna banka** obavlja i neke druge funkcije važne za funkcioniranje ukupnog financijskog sistema zemlje

Funkcije centralne banke jesu:

- Monopol na emisiju novčanica
- Vladin bankar i banka banaka (davalac posljednjeg utočišta)
- Upravljanje deviznim i zlatnim rezervama i vođenje registra vladinih vrijednosnih papira

- Reguliranje i supervizija bankarske industrije
- Reguliranje službene kamatne stope – koristi se za regulaciju inflacije i deviznog tečaja

KONTROLA LIKVIDNOSTI BANKARSKOG SISTEMA

Kontrolu likvidnosti bankarskog sistema, centralne banke mogu ostvariti:

- kreditiranjem komercijalnih banaka
- reguliranjem stope obavezne rezerve
- politikom djelovanja na otvorenom tržištu (prodajom ili kupovinom vrijednosnih papira)
- supervizijom bankarskog sektora
- podrškom za obavljanje platnog prometa i njegovom likvidnošću
- funkcijom povezanom sa ulogom centralne banke kao fiskalnog agenta države u međunarodnom platnom prometu, (servisiranje međunarodnih obaveza zemlje, odnosno u ulozi regulatora međunarodne likvidnosti zemlje)

Mogući problemi u bankarskom sistemu i u sistemu platnog prometa izazvali bi nesagledive posljedice, kako na privredne subjekte tako i na cjelokupno stanovništvo

ZAKLJUČIMO:

Kamatna stopa je određena jednakostju ponude i potražnje za novcem

Mijenjajući ponudu novca, centralna banka utiče na kamatnu stopu

Centralna banka mijenja ponudu novca operacijama na otvorenom tržištu, koje predstavljaju kupovinu ili prodaju obveznica za novac

Operacije na otvorenom tržištu u kojima centralna banka povećava ponudu novca kupovinom obveznica dovode do porasta cijene obveznica - i jednako tako, do pada kamatne stope

Operacije na otvorenom tržištu u kojima centralna banka smanjuje ponudu novca prodajom obveznica dovodi do pada cijene obveznica i jednako tako, do porasta kamatne stope

EUROPSKA SREDIŠNJA BANKE (ESB)

Kada je riječ o europodručju, najvažnija se takva odluka **Europske središnje banke** obično odnosi na ključne kamatne stope

Svaka promjena tih stopa utječe na kamatne stope po kojima poslovne banke obračunavaju kamate na pozajmljeni novac

Drugim riječima, ta odluka utječe na osobnu potrošnju i poslovna ulaganja

Cilj je monetarne politike ESB-a održavanje stabilnosti cijena, odnosno održavanje inflacije na razini od 2 % u srednjoročnom razdoblju

ESB time podupire opće **gospodarske politike EU-a**, čiji su ciljevi puna zaposlenost i gospodarski rast.

ESB kamatne stope jedan su od instrumenata kojima se služi u monetarnoj politici

Svojem instrumentariju posljednjih godina ESB je dodao nove instrumente zbog velikih promjena u gospodarstvu koje su otežale održavanje stabilnosti cijena

HRVATSKA NARODNA BANKA

Hrvatska narodna banka je središnja banka Republike Hrvatske

Pri ostvarivanju svog cilja i u izvršavanju svojih zadataka Hrvatska narodna banka je **samostalna i neovisna**

Hrvatska narodna banka ima svojstvo pravne osobe

Sjedište joj je u Zagrebu, ne upisuje se u sudski registar, ima svoj statut i pečat koji sadrži prikaz grba Republike Hrvatske i ime Hrvatske narodne banke

Zastupa ju guverner i u isključivom je vlasništvu Republike Hrvatske

Pri ostvarivanju svojeg cilja i u izvršavanju svojih zadataka Hrvatska narodna banka i članovi njezinih tijela **neovisni su pri donošenju svojih odluka** koje se temelje na Zakonu

Hrvatska narodna banka i članovi njezinih tijela ne traže niti su vezani uz upute Republike Hrvatske, njezinih institucija ili tijela, odnosno članova tih tijela ili drugih osoba

Republika Hrvatska, njezine institucije ili tijela, članovi tih tijela ili druge osobe **ne smiju utjecati na neovisnost Hrvatske narodne banke**, donošenje i provedbu odluka Hrvatske narodne banke i njezinih tijela, niti smiju odobravati, poništavati, odgađati, ukidati ili na bilo koji drugi način utjecati na bilo koju odluku Hrvatske narodne banke u djelokrugu iz njezine nadležnosti

U ostvarivanju svog cilja i obavljanju svojih zadataka Hrvatska narodna banka samostalna je i neovisna, a **izvješća o svom djelovanju podnosi Hrvatskom saboru**

CILJ HRVATSKE NARODNE BANKE

Cilj hrvatske narodne banke jest **održavanje stabilnosti cijena** pri čemu HNB vodi računa i o stabilnosti financijskog sustava u cjelini

Ne dovodeći u pitanje ostvarivanje svog cilja, Hrvatska narodna banka će **podupirati gospodarsku politiku Republike Hrvatske** i pritom će djelovati u skladu s načelima otvorenoga tržišnog gospodarstva i slobodne konkurenциje

Hrvatska narodna banka središnja je banka Republike Hrvatske i **sastavni je dio Europskog sustava središnjih banaka**

Hrvatska narodna banka vodi monetarnu politiku, upravlja međunarodnim pričuvama Republike Hrvatske, izdaje hrvatski novac - kunu, izdaje odobrenja za rad kreditnim institucijama, kreditnim unijama te institucijama za platni promet i elektronički novac te nadzire njihovo poslovanje

HNB također izdaje odobrenja za rad ovlaštenim mjenjačima

MONETARNA POLITIKA HNB

PROVOĐENJE MONETARNE POLITIKE

- Hrvatska narodna banka provodi monetarnu politiku određivanjem i **primjenom instrumenata i mjera** koji su joj potrebni za ostvarivanje njezinih ciljeva i zadaća.
- Osnovni instrument monetarne politike HNB-a jesu **devizne intervencije**

INSTRUMENTI MONETARNE POLITIKE

- U ostvarivanju utvrđene monetarne politike Hrvatska narodna banka koristi se instrumentima i mjerama koji su **joj potrebni za reguliranje kreditne aktivnosti i likvidnosti banaka** i za reguliranje količine novca u optjecaju te donosi mjere u svezi s kamatnim stopama

ULOGA ZAJMODAVCA U KRAJNJOJ NUŽDI

- Uloge **središnje banke kao zajmodavca** u krajnjoj nuždi podrazumijeva osiguranje likvidnosti za solventne kreditne institucije u svrhu očuvanja stabilnosti bankovnog i finansijskog sustava

PROVOĐENJE MONETARNE POLITIKE HNB-A

Devizne intervencije provode se putem povremenih deviznih aukcija, pomoću kojih središnja banka kupuje odnosno prodaje devize bankama

Pri aukciji banke podnose HNB-u željene iznose (npr. u eurima) i pripadajuće cijene (tečaj) deviznih transakcija (tj. organizira se aukcija s višestrukim cijenama)

Na temelju pristiglih ponuda HNB donosi odluku o iznosu intervencije i tečaju

HNB općenito organizira aukciju prodaje devize kada kuna slabi, a kupnju deviza kada kuna jača

Prodajom deviza HNB povlači kune iz optjecaja, a kupnjom deviza stavlja kune u optjecaj

Osim deviznim intervencijama, HNB se služi cijelim nizom drugih instrumenata monetarne

PROVOĐENJE MONETARNE POLITIKE HNB-A

Tako, primjerice, **u uvjetima visoke likvidnosti** u bankovnom sustavu koja prijeti pritiscima na **prekomjerno slabljenje kune** prema euru, HNB odgovarajućim mjerama - npr. **povećanjem stope obvezne pričuve, obveznim upisom blagajničkih zapisa - povlači viškove likvidnosti iz sustava**

U uvjetima niske likvidnosti u bankovnom sustavu koja dovodi do pritisaka na **pretjerano jačanje kune prema euru**, HNB svojim mjerama - **primjerice odobravanjem kredita, smanjenjem stope obvezne pričuve, povećanjem minimalno potrebnih deviznih potraživanja - osigurava dodatnu likvidnost sustavu**

Također, u okolnostima **snažnoga kreditnog rasta** HNB poseže za restriktivnim mjerama kojima demotivira kreditni rast, a za vrijeme **slaboga kreditnog rasta i stagnacije** ili pada gospodarske aktivnosti uvodi **mjere kojima želi potaknuti kreditni rast i ekonomsku aktivnost**

MEĐUNARODNE PRIČUVE RH

Međunarodnim pričuvama Republike Hrvatske upravlja Hrvatska narodna banka

Strategiju i politiku upravljanja međunarodnim pričuvama određuje Savjet Hrvatske narodne banke

Međunarodne su pričuve, prema definiciji Međunarodnoga monetarnog fonda, "inozemna imovina koja je pod kontrolom i na raspolaganju monetarne vlasti u svrhu izravnog financiranja neravnoteže u bilanci plaćanja te neizravnog reguliranja neravnoteže putem intervencija na deviznom tržištu radi utjecaja na tečaj te u ostale svrhe"

Međunarodne pričuve mogu uključivati inozemna sredstva plaćanja u gotovini, devizne depozite u bankama, inozemne vrijednosnice, zlato i posebna prava vučenja Međunarodnoga monetarnog fonda

Prema članku 18. Zakona o Hrvatskoj narodnoj banci međunarodne pričuve Republike Hrvatske čine svi oblici imovine u stranoj valuti i plemenite kovine

ZADACI HRVATSKE NARODNE BANKE

- Hrvatska narodna banka obavlja poslove iz svoje nadležnosti:
- utvrđivanju i provođenju monetarne i devizne politike
- držanju i upravljanju s međunarodnim pričuvama Republike Hrvatske
- izdavanju novčanica i kovanog novca
- izdavanju i oduzimanju odobrenja i suglasnosti u skladu sa zakonima kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija, kreditnih unija, institucija za platni promet i sustava za namiru platnih transakcija te devizno poslovanje i poslovanje ovlaštenih mjenjača
- obavljanju poslova supervizije i nadzora u skladu sa zakonima kojima se uređuje poslovanje kreditnih institucija, kreditnih unija, institucija za platni promet i sustav za namiru platnih transakcija
- vođenju računa kreditnih institucija i obavljanju platnog prometa po tim računima, davanju kredita kreditnim institucijama i primanju depozit sredstava kreditnih institucija
- utvrđivanju i unapređivanju sustava platnog prometa
- obavljanju zakonom utvrđenih poslova za Republiku Hrvatsku
- donošenju podzakonskih propisa u poslovima iz svoje nadležnosti
- obavljanju ostalih, zakonom utvrđenih poslova

NEOVISNOST HNB-A

Hrvatska narodna banka u obavljanju svojih zadaća mora biti samostalna i neovisna

Za provođenje odluka odgovoran je **guverner**

Jedina je banka u državi koja ima **emisijsku funkciju**, zadužena je za nadzor ostalih poslovnih banaka na području svog djelokruga, te provođenje zakonom utvrđenih poslova

Guverner i banka za svoj rad **odgovaraju** zakonodavnoj vlasti (**Saboru**), a ne vlasti

Neovisnost središnje banke ključan je preduvjet za uspješno i vjerodostojno provođenje monetarne politike, a time i za ostvarivanje osnovnog cilja središnje banke - **stabilnosti cijena**

- **Neovisnost Hrvatske narodne banke** u skladu je s člankom 130. Ugovora o Europskoj Uniji, kojim se **jamči neovisnost nacionalnih središnjih banaka Europske unije**
- **Neovisnost središnje banke** obuhvaća više aspekata: **funkcijsku, institucionalnu, osobnu i financijsku neovisnost**
- **Funkcijska neovisnost podrazumijeva** jasno definiran cilj i samostalnost u **odabiru mjera i instrumenata** za njegovo ostvarivanje
- **Institucionalna neovisnost** znači da središnja banka **donosi odluke neovisno o utjecaju drugih institucija**
- **Osobna neovisnost** jamči **zaštitu dužnosnika HNB-a** od vanjskih pritisaka, isključuje sukobe interesa i precizno definira uvjete za izbor i razrješenje guvernera i drugih članova Savjeta HNB-a
- **Financijska neovisnost** HNB-a implicira **mogućnost autonomnog pribavljanja financijskih sredstava** za potrebe ostvarivanja svog mandata, pri čemu prihode i rashode određuje narav monetarne politike

OKVIR MONETARNE POLITIKE HRVATSKE NARODNE BANKE

Okvir monetarne politike Hrvatske narodne banke temelji se na **održavanju stabilnosti nominalnog tečaja kune prema euru**

Stabilan tečaj prema euru predstavlja nominalno sidro monetarne politike središnje banke kojim ona stabilizira inflacijska očekivanja, a naposljetu i inflaciju

Održavanjem stabilnosti tečaja kune prema euru HNB posredno utječe na svoj temeljni cilj, a to je stabilnost cijena

S obzirom na **visoku euroizaciju hrvatskog bankovnog sustava**, stabilnost tečaja jest alat kojim HNB održava i financijsku stabilnost, što sve skupa osigurava makroekonomsku stabilnost zemlje i očuvanje realne vrijednosti novčanih sredstava svih sektora gospodarstva

INSTRUMENTI MONETARNE POLITIKE U PRAKSI HNB-A

Za postizanje svoga cilja - stabilnost cijena - HNB koristi sljedeće instrumente

- Devizne aukcije
- Obveznu rezervu
- Operacije na otvorenom tržištu

DEVIZNE AUKCIJE

Temeljni instrument kreiranja novca i održavanja stabilne inflacije

Provode se **prema diskrecijskoj odluci HNB-a**

Kada HNB kupuje devize, istovremeno emitira kune i obratno

Kada tečaj raste (deprecira) to znači da kuna slabi

Tada **HNB prodaje devize i kupuje kune**

U opticaju je manje kuna, pa one više vrijede i tečaj pada

OPERACIJE NA OTVORENOM TRŽIŠTU

Operacije na otvorenom tržištu su naziv za kupoprodaju vrijednosnih papira između središnje banke i poslovnih banaka

U hrvatskom slučaju, **HNB provodi operacije na otvorenom tržištu** obično srijedom, a kupuju se i prodaju trezorski zapisi (tzv. trezorci) s rokom dospijeća od tjedan dana

Operacije se provode tzv. obratnim repo aukcijama

- HNB kupuje trezorske zapise na tjedan dana uz obvezu njihove prodaje nakon isteka tjedan dana
- Za tjedan dana HNB prodaje te iste trezorske zapise
- Koji je cilj? Kratkoročno povećati likvidnost financijskog sustava
- Primjerice, u prosincu je pojačana potrošnja stanovništva, pa HNB želi opskrbiti poslovne banke s dovoljno novaca
- Operacije na otvorenom tržištu su među glavnim instrumentima monetarne politike u razvijenim zemljama
- U Hrvatskoj su **najvažnije devizne aukcije i obvezna rezerva**

OBVEZNA REZERVA

Obvezna rezervu znači da poslovne banke moraju izdvojiti određeni dio svojih likvidnih sredstava na račun središnje banke.

Obvezna rezervu je ujedno i jedan od **temeljnih elemenata u multiplikaciji novca**

U razdoblju od početka neovisnosti, **obvezna rezervu** HNB-a se kretala između **12% i 35%**

Inače, obvezna rezerva od 35% se smatra prilično visokom

UČINCI MONETARNE POLITIKE NA GOSPODARSTVO

Temeljni cilj središnje banke je očuvanje stabilnosti cijena, odnosno niske stope inflacije

Od izuzetne važnosti za gospodarstvo nameće se i **politika deviznog tečaja** pomoću koje središnja banka ostvaruje svoj glavni cilj

Krediti stanovništvu i gospodarstvu, te kreditni potencijal poslovnih banaka važan je za povećanje gospodarskih aktivnosti u zemlji

POLITIKA DEVIZNOG TEČAJA

Hrvatska narodna banka održava stabilnost tečaja kune prema euru kako bi mogla ostvariti svoj temeljni cilj, a to je stabilnost cijena

Devizni tečaj predstavlja cijenu domaćeg novca izraženu u stranom novcu, odnosno koliko jedinica domaćeg novca treba dati za jedinicu stranog novca i to je tzv. sustav direktnog kotiranja

Devizni tečaj može biti:

- **fiksni** - onaj gdje je vrijednost domaće valute vezana uz neku robu
- **fluktuirajući** - onaj koji se formira slobodnim djelovanjem ponude i potražnje na deviznom tržištu i koji otklanja bilo kakav vanržišni, obično administrativni, utjecaj na njegovo formiranje

Hrvatska provodi **režim upravljanoga fluktuirajućeg tečaja**

To znači da **tečaj nacionalne valute nije fiksiran** prema nekoj stranoj valuti ili košarici valuta, već se slobodno formira na deviznom tržištu

Tečaj, dakle, **fluktuirao** ovisno o ponudi i potražnji deviza na deviznom tržištu, no Hrvatska narodna banka povremenim uključivanjem u rad tog tržišta sprječava prevelike tečajne oscilacije i nastoji održati tečaj relativno stabilnim

ŠTO SU DEVIZNI TEČAJEVI?

U međunarodnoj razmjeni **kupci plaćaju u svojoj valuti, dok prodavači traže plaćanje u novcu svoje zemlje**

Problem se rješava tako da se **utvrdi odnos u kojem će se valute međusobno razmjenjivati**, a taj odnos pokazuje devizni tečaj koji izražava cijenu strane valute u domaćem novcu

Devizni tečaj se formira **pod utjecajem ponude i potražnje** na deviznom tržištu, a to je tržište na kojem se trguje valutama različitih zemalja i tako određuje njihova cijena

Devizni tečaj će se formirati u onoj točki gdje se ponuda i potražnja stranih sredstava plaćanja nalazi u ravnoteži njegova se visina mijenja onako kako se pod utjecajem

Promjena ponude i potražnje mijenjaju cijene roba i usluga

Smanji li se potražnja neke valute ili se poveća njena ponuda, devizni tečaj će pasti, a vrijedi i obrnuto

Devizni tečaj je tečaj prema kojem se jedna valuta može zamijeniti za drugu

Na primjer, 1 euro može se zamijeniti za 1,13 američkih dolara

Taj se tečaj neprestano mijenja na svjetskim deviznim tržištima, na kojima se trguje raznim valutama.

Euro je, uz američki dolar, japanski jen i britansku funtu, jedna od valuta kojom se najčešće trguje

DEVIZNI TEČAJEVI

Veličina potražnje za inozemnom valutom ovisi o **obujmu domaće potražnje za stranim robama**, uslugama i aktivom, a istovremeno pokazuje kolika će biti i ponuda domaće valute

Veličina potražnje za domaćim sredstvima plaćanja ovisi o stranoj potražnji za domaćim proizvodima, uslugama i aktivom, a određuje i obujam ponude stranih sredstava plaćanja

Pad cijene jedne valute izražen jednom ili svim drugim valutama se zove deprecijacija, a suprotna tome je aprecijacija

Aprecijacija jedne valute izaziva automatski deprecijaciju druge valute i obrnuto

Deprecijacija i aprecijacija su promjene deviznih tečajeva pod utjecajem ponude i potražnje na deviznom tržištu, dok su **devalvacija i revalvacija promjene deviznih tečajeva pod utjecajem monetarnih vlasti**

Kada se službeni tečaj valute neke zemlje u odnosu na zlato ili druge valute snižava, **dolazi do devalvacije**, a u suprotnom slučaju dolazi do revalvacije

U kratkom roku tržišno određeni tečajevi će uglavnom ovisiti o promjenama relativnih dohodaka, promjenama kamatnih stopa, političkim događanjima, špekulativnim razlozima i promjenama očekivanja

U dugom roku devizne tečajeve određuju relativne cijene dobara, a na toj postavci je zasnovana teorija deviznih tečajeva na temelju pariteta kupovne moći prema kojoj stopa razmjene neke zemlje teži da se izjednači troškovima kupnje razmijenjenih dobara u zemlji s troškovima kupnje tih dobara u inozemstvu

KAKO TEČAJEVI UTJEĆU NA MONETARNU POLITIKU?

Mikroekonomiske posljedice promjene deviznog tečaja se očituju u **promjenama uvoznih i izvoznih cijena**

Ako valuta neke zemlje **aprecira**, to će **njeni proizvodi biti skuplji pa će se izvoz smanjiti**, a inozemni će **proizvodi relativno pojeftiniti** pa će se uvoz stranih proizvoda povećati

Obrnuto se događa kada valuta neke zemlje deprecira.

ZAŠTO SU STABILNE CIJENE VAŽNE?

Glavni je cilj središnjih banaka održavati stabilnost cijena

To znači da se **cijene ne bi smjele znatno povisiti** (inflacija) kao i to da treba **izbjegavati dulje razdoblje pada cijena** (deflacija) jer duga razdoblja prekomjerne inflacije ili deflacijske negativno utječu na gospodarstvo

INFLACIJA – PONOVIMO

Inflacija je proces kontinuiranog porasta novčane mase odnosno porast opće razine cijena

Javlja se kao **posljedica neravnoteže u narodnom gospodarstvu**, a manifestira se u porastu unutarnjih cijena

U **uvjetima inflacije** dolazi do poremećaja robno-novčanih odnosa kada količina novca u opticaju i masa odobrenih kredita u velikoj mjeri prekoračuju veličinu robnih fondova koji su izraženi u zbiru robnih cijena

Prema intenzitetu inflacija se dijeli:

- **Blagu** ili puzeću, stopa inflacije na godišnjoj razini manja od 5%
- **Umjerenu** stopu inflacije na godišnjoj razini između 5-10%
- **Galopirajuću** stopu inflacije na godišnjoj razini > 10%
- **Hiperinflaciju** stopu inflacije na **mjesecnoj** razini > 50%

EU I MONETARNA POLITIKA?

U **europodručju** najvažnija se takva **odлука Europske središnje banke (ESB)** obično tiče ključnih kamatnih stopa

- Svaka promjena ključnih stopa utječe na kamatne stope na temelju kojih poslovne banke obračunavaju kamate na posuđeni novac
- Drugim riječima, ta odluka utječe na potrošnju i poslovna ulaganja

Kada je riječ o **ESB-u**, **cilj je monetarne politike očuvati stabilnost cijena, odnosno održati inflaciju ispod, ali blizu 2 %** u srednjoročnom razdoblju

ESB time podupire opće ekonomске politike EU-a čiji je cilj **puna zaposlenost i gospodarski rast**

U duljim razdobljima niske inflacije i niskih kamatnih stopa središnje banke mogu donijeti i nestandardne mjere monetarne politike kao što su programi kupnje vrijednosnih papira

ŠTO SU REFERENTNE KAMATNE STOPE?

Referentne kamatne stope, koje se nazivaju i referentne stope, kamatne su stope koje se redovito osvremenjuju i javno su dostupne

Korisna su osnova za sve vrste financijskih ugovora, kao što su hipoteke, prekoračenja po bankovnim računima te druge složenije financijske transakcije

Referentne kamatne stope izračunava neovisno tijelo, a najčešće pokazuju trošak zaduživanja na različitim tržištima

- Na primjer, mogu **pokazivati koliko banke košta zaduživanje kod drugih banaka** ili koliko ih košta pribavljanje sredstava iz drugih izvora, kao što su mirovinski fondovi, društva za osiguranje i novčani fondovi

To znači da te **referentne kamatne stope imaju ključnu ulogu** u finansijskom sustavu, bankovnom sustavu i cjelokupnom gospodarstvu

ZAŠTO SU REFERENTNE KAMATNE STOPE VAŽNE?

Referentne stope često upotrebljavaju privatne osobe i organizacije u čitavom gospodarskom sustavu

Primjerice, **banke ih primjenjuju kada kreditiraju privatne osobe ili trgovačka društva**

Banka može pristati **pozajmiti novac trgovačkom društvu po dogovorenoj kamatnoj stopi koja se utvrđuje u odnosu na određenu referentnu kamatnu stopu uvećanu za 2 %**, što znači da bi društvo platilo kamatu 2 % veću od trenutačne referentne kamatne stope

Stoga i **trošak kredita raste ako referentna kamatna stopa raste**, a trošak kredita se smanjuje ako referentna kamatna stopa pada

U ovom slučaju **referentna kamatna stopa može biti pouzdan, neovisan i relativno jednostavan referenti pokazatelj za sve uključene strane**

Referentne kamatne stope upotrebljavaju se **i u složenijim finansijskim transakcijama**, kao što su izdavanje vrijednosnih papira s promjenjivim kamatnim stopama, opcija, terminskih ugovora i ugovora o razmjeni

EUROPSKE REFERENTNE KAMATNE STOPE KOJE SE TRENUTAČNO NAJČEŠĆE UPOTREBLJAVAJU

EONIA	<p>To je trenutačna prekonočna referentna kamatna stopa za euro. Radna skupina privatnog sektora za nerizične kamatne stope preporučila je da tržišni sudionici od 2. listopada 2019. postupno zamijene EONIA-u novom eurskom kratkoročnom kamatnom stopom (€STR). EONIA-u izračunava ESB u ime Europskog instituta za tržišta novca (EMMI) koji je neprofitna organizacija sa sjedištem u Bruxellesu. Obično se izračunava kao ponderirani prosjek kamatnih stopa na prekonočne neosigurane međubankovne kredite. EMMI je najavio da će se, nakon što €STR bude dostupan i do 3. siječnja 2022., EONIA izračunavati kao €STR uvećan za razliku, kako bi se tržištu omogučilo dovoljno vremena za prelazak na €STR.</p>
EURIBOR	<p>EURIBOR je referentna kamatna stopa na neosiguranom tržištu koja se izračunava za nekoliko dospijeća (jedan tjedan, jedan mjesec, tri mjeseca, šest i dvanaest mjeseci). Njome upravlja Europski institut za tržišta novca (EMMI). Kako bi se referentna kamatna stopa uskladila s uredbom EU-a o referentnim vrijednostima, EMMI je pojasnio definiciju EURIBOR-a kao stope po kojoj banke u EU-u i u članicama Europskog udruženja slobodne trgovine (EFTA) mogu pribaviti sredstva na neosiguranom međubankovnom tržištu. EMMI isto tako postupno provodi novu metodologiju izračuna za EURIBOR, tzv. »hibridnu metodologiju«. U toj metodi izračuna upotrebljavaju se stvarne transakcije što je više moguće, no primjenjuje se i stručna prosudba za slučajevе gdje stvarne transakcije nisu dostupne.</p>

ŠTO DRŽAVA MORA UČINITI DA BI SE PRIDRUŽILA EUROPODRUČJU?

Prvo, država **mora biti članica EU-a**; uvođenje eura važan je korak u članstvu u EU-u

Euro, koji je uveden 1. siječnja 1999., zamijenio je nacionalne valute 19 od 27 država članica EU-a

Jedinstvena valuta zakonsko je sredstvo plaćanja 340 milijuna građana EU-a, koji putuju u druge države ili rade u njima pouzdajući se u stabilnost cijena

Sedam od devet preostalih država članica EU-a – Ugovor o funkcioniranju Europske unije **obvezuje na uvođenje eura**, što znači da moraju nastojati **ispuniti konvergencijske kriterije iz Ugovora**

ŠTO DRŽAVA MORA UČINITI DA BI SE PRIDRUŽILA EUROPODRUČJU?

Koji su to kriteriji?

Prvo, Ugovor obvezuje države članice na postizanje **visokog stupnja održive gospodarske konvergencije** prije pridruživanja europodručju

To znači da njihova gospodarstva moraju biti u stanju **držati korak s gospodarstvima u europodručju**

U provjeri gospodarske konvergencije mjeri se napredak u sljedećim područjima:

- **cjenovna kretanja, tj. Inflacija**
- **proračunski saldo i državni dug**
- **devizni tečajevi**
- **dugoročne kamatne stope**

ŠTO DRŽAVA MORA UČINITI DA BI SE PRIDRUŽILA EUROPODRUČJU?

Uzimaju se u obzir i **drugi čimbenici važni za gospodarsku integraciju** i konvergenciju, na primjer snaga institucijskog okružja u državi

Konvergencija mora biti održiva, odnosno nije dovoljno da država **jednom ispuni kriterije gospodarske konvergencije**, već oni **moraju stalno biti ispunjeni**

To je vrlo važno za države s jedinstvenom valutom, koje se moraju **pobrinuti za otpornost svojih gospodarstava** kako bi valutna unija funkcionirala bez poteškoća i kako bi sve članice mogle imati korist od monetarne stabilnosti

Postoje i zahtjevi koji se odnose na zakonodavstvo, na primjer, **nacionalno zakonodavstvo mora biti u skladu s Ugovorima, posebno sa Statutom Europskog sustava središnjih banaka i Europske središnje banke**

TKO OCJENJUJE JE LI DRŽAVA ČLANICA EU-A SPREMNA UVESTI EURO?

ESB i Europska komisija barem jednom u dvije godine ili na zahtjev države članice EU-a koja još nije uvela euro izvješćuju Vijeće Europske unije o napretku država članica **izvan europodručja u odnosu na konvergencijske kriterije iz Ugovora iz Maastrichta**

Ta se izvješća zovu **Izvješća o konvergenciji**

Osim sastavljanja tih izvješća, **ESB i Komisija redovito tijekom cijele godine prate napredak**

Konačnu odluku o tome može li država uvesti euro kao svoju valutu donosi **Vijeće Europske unije**

Predstavnici svih država EU-a donose odluku na temelju **prijedloga Europske komisije** i nakon savjetovanja s Europskim parlamentom

ČIME SE BAVE KOMERCIJALNE BANKE?

Financijski posrednici su institucije koje primaju sredstva građana i poduzeća, te koriste ta sredstva za kupovinu obveznica ili dionica, ili za zajmove drugim građanima i poduzećima

- **Banke primaju sredstva građana i poduzeća** koji ili polažu sredstva, ili im sredstva dolaze direktno na tekuće račune
- **Obaveze banaka** su jednake saldima depozita po viđenju
- Dio primljenih sredstava banke drže kao **rezerve**
- **Banke rezerve pohranjuju:** dijelom u gotovini, i dijelom na računu CB sa kojeg mogu gotovinu podizati po potrebi

ČIME SE BAVE BANKE?

Banke drže rezerve iz tri razloga:

1. Svakoga dana neki **depozitari podižu gotovinu** sa svojih računa, dok drugi polažu gotovinu na svoje račune
2. Na isti način, **svakoga dana građani s računima u banci** ispisuju čekove (ili plaćaju putem opće uplatnice) građanima s računima u drugim bankama, a građani s računima u drugim bankama ispisuju čekove (ili plaćaju putem opće uplatnice) građanima s računima u banci
3. Banke su **obveznici držanja zakonom određenih rezervi**

HRVATSKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVITAK – HBOR

Hrvatska banka za obnovu i razvitak je razvojna i izvozna banka Republike Hrvatske čija je osnovna zadaća **poticanje razvijanja hrvatskog gospodarstva**

Kreditiranjem, osiguranjem izvoza od političkih i komercijalnih rizika, izdavanjem garancija te poslovnim savjetovanjem, HBOR gradi mostove između poduzetničkih ideja i njihovih ostvarenja s ciljem osnaživanja konkurentnosti hrvatskog gospodarstva

OSNOVNA ULOGA

HBOR je razvojna i izvozna banka osnovana sa svrhom kreditiranja obnove i razvijanja hrvatskoga gospodarstva

DJELATNOSTI

- financiranje obnove i razvitka hrvatskoga gospodarstva
- financiranje infrastrukture
- poticanje izvoza
- potpora razvitku malog i srednjeg poduzetništva
- poticanje zaštite okoliša
- osiguranje izvoza hrvatskih roba i usluga od netržišnih